

Limburgse vogels

Een uitgave van de
Vogelstudiegroep
van het
Natuurhistorisch Genootschap
in Limburg

Editie
2005

JAARGANG 15

Eindredactie

Redactie

Fotoredactie

Redactie-secretaris

Figuren en diagrammen

Redactie Adviesraad

**Layout & zetwerk
Drukwerk**

Abonnementenadministratie

Kosten los jaarnummer

provincie limburg

Foto omslag

LIMBURGSE VOGELS

Opricht in maart 1989, is een uitgave van de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Limburgse Vogels verschijnt minimaal éénmaal per jaar en publiceert artikelen, mededelingen en andere informatie op veldornithologisch gebied in Limburg.

Jan Joost Bakhuizen
Rob van der Laak
Nicole Reneerkens

Leen Bakker
Jan Boeren
Ton Cuijpers
Justin Jansen
Joep Tomlow
Jacob van der Weele

Ton Cuijpers, Wilhelminalaan 26, 6107 AK Stevensweert
tel. 0475-551579

Rob van der Laak, Bethlehemstraat 34, 6418 GK Heerlen
tel. 045-5423454, e-mail: rob.vd.laak@home.nl

Jan Boeren

Boena van Noorden
Fred Hustings
Gijs Kurstjens
Jo van der Coelen
Arjan Ovaa

Van de Manakker, Grafische communicatie, Maastricht
SHD Grafimedia, Swalmen

Nicole Reneerkens, p/a Vogelstudiegroep - Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Godsweerderstraat 2, 6041 GH Roermond

Editie 2005, inclusief verzendkosten: 12,- overmaken op postgiro 1134234, t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, o.v.v. 'Limburgse Vogels'. Leden van het Natuurhistorisch Genootschap betalen € 9,50. Bedrijven, instellingen, verenigingen e.d. betalen minimaal € 15,-. Voor België gelden dezelfde bedragen, over te maken op gironummer 000-1507143-54 o.v.v. 'Limburgse Vogels'.

Adreswijzigingen, opzeggingen, klachten en dergelijke, kunnen schriftelijk doorgegeven worden aan de abonnementenadministratie Limburgse Vogels, Natuurhistorisch Genootschap te Roermond (adres zie boven).

Dit nummer werd mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de Provincie Limburg.

*Pestvogel, maretakbessen etend, Heerlen, februari 2005
(J. Gense)*

Wintertellingen langs Vloedgraaf, Geleenbeek en Oude Maas 1992-2005

John Roemen

Natuurlijke beken zijn tegenwoordig schaars in Nederland. Slechts minder dan 5% van de beken heeft nog een natuurlijk karakter. Geen beek in Nederland kent vanaf de oorsprong tot de uitmonding een vrije afstroming met schoon water. Vervuiling, ontginning en regulatie hebben ertoe geleid dat veel waterlopen nauwelijks meer herkenbaar zijn als beek. De aantasting van beken en beekdalen heeft uiteraard gevolgen gehad voor de planten- en dierenwereld. Beekherstel kan misschien niet de situatie van vóór de aantasting terugbrengen, maar wél nieuwe mogelijkheden bieden voor tal van bedreigde soorten en levensgemeenschappen (Buskens, 1995). De Vloedgraaf is zo'n beek waar maatregelen zijn uitgevoerd om

gunstige voorwaarden te scheppen voor natuurontwikkeling.

De in dit artikel beschreven wintertellingen hebben als doel inzicht te krijgen in de aantallen en verspreiding van aan beken en beekdalen gebonden vogelsoorten gedurende de midwinter. Daarnaast kan de invloed van strenge en zachte winters op de winterpopulatie van genoemde soorten zichtbaar worden gemaakt (Scheppers, 1991). Tevens is het mogelijk verschillen te beschrijven van hetzelfde traject van vóór- en ná het beekherstel. In dit artikel zal de meeste aandacht uitgaan naar de Grote Gele Kwikstaart *Motacilla cinerea*, Ijsvogel *Alcedo atthis*, Witgatje *Tringa ochropus*, Waterhoen *Gallinula chloropus* en Dodaars *Tachybaptus ruficollis*.

Onderzoeksgebied

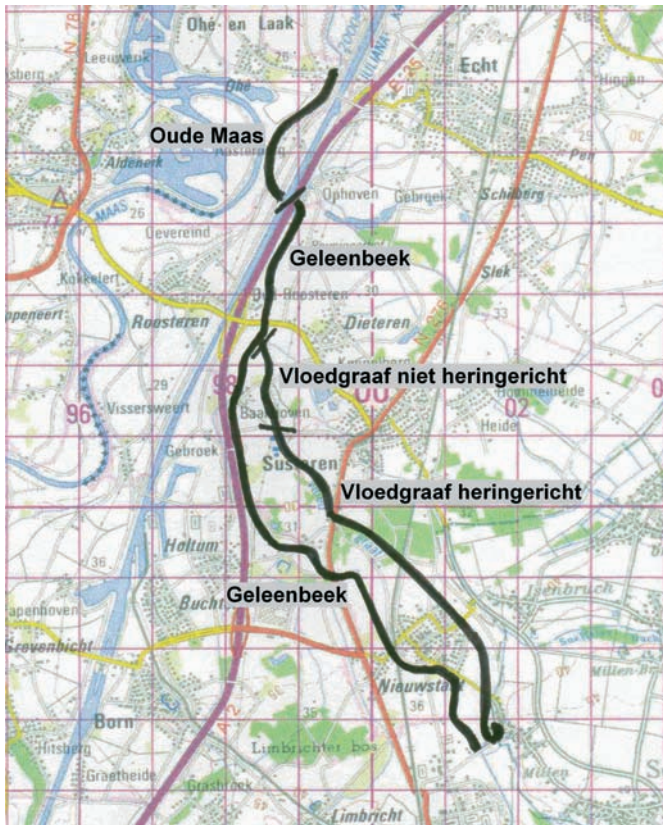
Het traject van de Geleenbeek loopt vanaf Kasteel Millen, even ten noorden van Sittard, tot aan de duiker onder de snelweg A2 Eindhoven-Maastricht en het Julianakanaal; de Vloedgraaf loopt eveneens vanaf Kasteel Millen tot de uitmonding in de Geleenbeek ter hoogte van Oud-Roosteren (figuur 1). Vanaf december 1994 werd ook de Oude Maas in de telroute opgenomen. De

telling langs de Oude Maas, die oorspronkelijk verliep vanaf de duiker aan de westzijde van het Julianakanaal tot aan de Biltplas in het Stevol-ontgrindingsgebied, loopt sinds december 1999, i.v.m. de uitbreiding van de ontgrindingen, tot de brug van Ohé en Laak.

De totale lengte van het geïnventariseerde deel van de drie beken bedraagt 19,5 km, en is als volgt verdeeld: Vloedgraaf 7,3 km, Geleenbeek 10,2 km en Oude Maas 2 km.

Geleenbeek, Nieuwstadt, januari 2005 (J. Roemen)

Figuur 1. Overzicht onderzoeksgebied

In de jaren '60 van de vorige eeuw werden Vloedgraaf en Geleenbeek gebruikt om het sterk vervuilde afvalwater van de mijnen zo snel mogelijk af te voeren naar de Maas. Hiertoe werden in die jaren de watergangen recht getrokken en bovendien werd het talud en de bodem met betontegels bekleed. Na de sluiting van de mijnen waren deze voorzieningen niet meer nodig. In de jaren 80 is het Waterschap Roer en Overmaas begonnen met het opstellen van herinrichtingsplannen voor de Vloedgraaf. De belangrijkste ingrepen waren het verwijderen van de tegels uit de oevers en het scheppen van mogelijkheden om de beek weer te laten meanderen. Dit moest gekoppeld worden aan een grotere bedding van de beek om wateroverlast te voorkomen.

Tussen 1988 en 2002 is de Vloedgraaf in fasen heringericht. De afvoercapaciteit van het water werd hierdoor vergroot van 35 naar 60 m³ per seconde. Hierdoor kunnen bij hevige regenval hoge piekafvoeren beter worden opgevangen. Tegelijkertijd creëert het Waterschap alle voorwaarden voor spontane natuurontwikkeling in en langs de beek. Binnen de

kaden mag de Vloedgraaf tot op zekere hoogte zijn eigen weg zoeken. Op enkele plaatsen zijn stapelmuren van Ardennerstenen aangebracht (Waterschap Roer en Overmaas, 2001). De Vloedgraaf is nu een schitterende meanderende beek vanaf Kasteel Millen aan de gemeentegrens van Sittard tot aan de waterzuiveringsinstallatie bij het gehucht Baakhoven, gemeente Echt – Susteren (figuur 1). De herinrichting van de Vloedgraaf vanaf Kasteel Millen tot aan de Rijksweg Roermond – Sittard was bij het begin van de tellingen (eind 1992, begin 1993) nagenoeg afgerond. Het gedeelte vanaf de Rijksweg tot aan de waterzuiveringsinstallatie werd onderhanden genomen in de zomer en het najaar van 2001. In totaal is nu ongeveer 6 van de 7,3 km Vloedgraaf heringericht. Het is zeer interessant om te zien hoe de spontane begroeiing langs de oevers zich ontwikkelt en welke invloed dit alles heeft op het voorkomen van vogels en andere dieren. Het resultaat van herinrichting mag als voorbeeld gezien worden voor andere nog te verbeteren projecten. Hopelijk zal de kwaliteit van het water in de toekomst ook beter worden.

Methode

Vanaf december 1992 worden iedere winter twee maal de aan beken en beekdalen gebonden vogelsoorten geteld door leden van Vogelwerkgroep 'de Haeselaar'. In de ochtenduren volgen gelijktijdig drie telgroepen de beekoevers te voet stroomafwaarts. Daarbij worden de geselecteerde soorten op kaart ingetekend. De tellingen zijn nagenoeg steeds uitgevoerd op 27 december en halverwege de maand januari. Deze laatste telling valt samen met de Midwintertelling van SOVON. Opgemerkt dient te worden dat het gedeelte van de Oude Maas dat geteld is in de winters van 1994/95 t/m 1998/99, en daarna door ontgrindingen is vervallen, niet in de tabellen is meegenomen, zodat vergelijking mogelijk blijft.

Om de invloed van de winter duidelijk te maken, wordt in een aantal grafieken de strengheid van de winter getoond met behulp van het vorstgetal van IJnsen (zie ook Bijlsma *et al.*, 2001). Hierbij geldt dat hoe hoger het vorstgetal is, hoe strenger de winter.

Bespreking resultaten

Het blijkt dat er weinig verschil in aantal vogels bestaat tussen de decembertellingen en de januari-tellingen (tabel 1). In januari werden gemiddeld 0,8% meer exemplaren geteld dan in december. Voor

de onderlinge beken komen echter opmerkelijke verschillen tevoorschijn. Zo blijkt in januari langs de Vloedgraaf een afname van 7% ten opzichte van december. Langs de Geleenbeek komen in januari 24% meer vogels voor dan in december, terwijl langs de Oude Maas in januari een afname is van 19% ten opzichte van december (figuur 2-5).

Langs de Vloedgraaf komt het hoogste aantal vogels voor (gemiddeld 39,6 ex/km in december en 36,8 ex/km in januari). De Oude Maas heeft resp. 28,5 en 23 ex/km en de Geleenbeek heeft de minste vogels per kilometer (13,9 in december en 17,2 in januari). Totaal genomen over de drie beken komen we gemiddeld op een totaal van 25 ex/km in december en 25,1 ex/km in januari.

Het effect van de herinrichting van het gedeelte Vloedgraaf tussen de Rijksweg en de waterzuiveringsinstallatie is zichtbaar in tabel 2. Het betreft een traject met een lengte van ca. 1,5 km en vond plaats in de zomer en najaar van 2001. Uit deze tabel lijkt een voor de vogels gunstige invloed zichtbaar. Er zijn op dit traject meer soorten waargenomen dan voorheen. Er is een duidelijke toename van IJsvogel, Grote Gele Kwikstaart, Blauwe Reiger, Watersnip, Wilde Eend, Wintertaling en in iets mindere mate van Witgat. Vóór de herinrichting varieerde het aantal vogels per km beek tussen 1,67 en 8,33; na de herinrichting varieerde dit tussen 6,33 en 42,3 ex/km.

Tabel 1. Beekgebonden vogels tijdens de wintertellingen langs Vloedgraaf, Geleenbeek en Oude Maas 1992 - 2005

		92/93	93/94	94/95	95/96	96/97	97/98	98/99	99/00	00/01	01/02	02/03	03/04	04/05
Blauwe Reiger	dec	5	11	10	18	15	7	16	23	15	29	20	29	21
	jan	7	6	12	16	12	9	14	17	29	10	18	22	24
Dodaars	dec	6	-	1	18	8	7	8	4	1	11	-	3	5
	jan	4	-	9	30	14	4	1	11	2	14	3	3	9
Grote Gele Kwikstaart	dec	13	15	10	32	26	2	9	4	17	23	16	13	22
	jan	18	16	21	23	1	2	6	9	15	16	14	7	29
IJsvogel	dec	-	-	-	2	1	-	1	-	1	2	3	2	2
	jan	-	1	-	-	-	-	-	1	1	-	2	1	2
Meerkoet	dec	-	-	-	1	1	-	4	-	-	-	3	6	7
	jan	-	-	-	1	41	-	2	-	1	-	2	4	7
Soepeend	dec	66	104	89	97	208	79	104	109	88	40	54	62	52
	jan	60	116	115	94	100	118	88	83	138	25	48	42	19
Waterhoen	dec	21	10	29	23	25	18	33	29	46	22	22	15	18
	jan	10	14	29	25	30	25	34	36	36	35	28	15	21
Waterpieper	dec	15	-	3	10	20	3	2	-	16	12	-	3	3
	jan	11	27	13	9	5	4	4	12	9	-	9	1	5
Wilde Eend	dec	12	25	162	153	433	181	196	290	258	259	279	219	214
	jan	25	16	73	218	502	171	157	263	141	326	229	312	370
Wintertaling	dec	67	-	5	38	325	5	87	6	191	220	13	97	134
	jan	-	-	28	36	175	54	7	96	179	229	112	100	142
Witgat	dec	15	14	6	14	15	9	11	5	15	19	23	9	7
	jan	27	28	14	15	10	8	9	19	14	20	23	10	19
Witte Kwikstaart	dec	2	-	2	6	8	-	6	-	22	68	1	2	5
	jan	5	2	4	24	-	-	1	5	1	30	1	-	-

Tabel 2. Vogels tijdens wintertellingen langs Vloedgraaf tussen Rijksweg en waterzuivering 1992 - 2005, voor en na de herinrichting van 2001

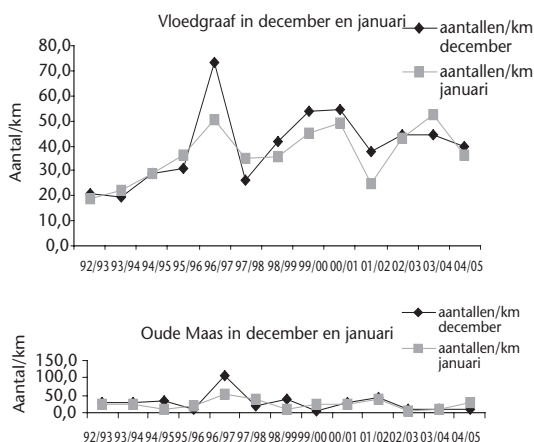
		vóór herinrichting									na herinrichting			
		92/93	93/94	94/95	95/96	96/97	97/98	98/99	99/00	00/01	01/02	02/03	03/04	04/05
Blauwe Reiger	dec	-	1	-	-	-	-	1	-	-	1	-	2	
	jan	1	-	-	-	3	-	-	3	1	1	2	2	
Grote Gele Kwikstaart	dec	-	2	-	2	-	1	-	2	3	4	2	1	
	jan	-	-	2	2	-	1	1	2	1	2	1	1	
Ijsvogel	dec	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1	1	
	jan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	
Nijlgans	dec	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	2	
	jan	-	-	-	-	2	-	2	-	-	-	-	2	
Waterhoen	dec	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1	-	
	jan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Waterpieper	dec	1	-	-	1	-	-	-	2	8	-	-	-	
	jan	2	2	1	1	-	-	3	-	-	2	-	-	
Watersnip	dec	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	1	
	jan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	
Wilde Eend	dec	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	47	2	
	jan	-	-	2	1	17	1	-	-	1	-	15	4	
Wintertaling	dec	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	5	1	
	jan	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	40	-	
Witgat	dec	2	-	-	2	3	-	1	2	6	2	1	-	
	jan	7	6	2	1	-	1	1	3	2	5	1	-	

Grote Gele Kwikstaart *Motacilla cinerea*

De Grote Gele Kwikstaart heeft zich pas vanaf ca. 1850 in het Midden-Europese laagland gevestigd. Daarvoor schijnt de soort tot het middel- en hooggebergte beperkt te zijn geweest (Hustings & Kwak, 1979). De zuidelijkste overwinteringsgebieden liggen in Noord-Afrika. Onze eigen broedvogels vertonen een toenemend trekgedrag van zuid naar noord bin-

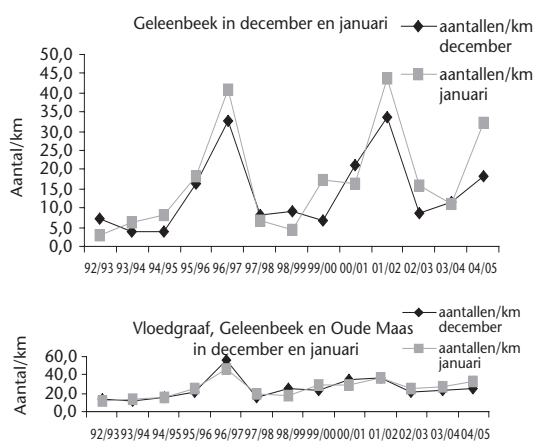
nen Nederland; de indruk bestaat dat broedvogels de laatste jaren in toenemende mate blijven overwinteren (SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002). Strenge winters kunnen echter fatale gevolgen hebben voor de stand van de soort. Na de zeer strenge winter van 1962/63 is overal in West-Europa melding gemaakt van forse afname (Hustings, 1979). De strenge winter 1996/97 reduceerde het aantal in het onderzoeksgebied

Figuur 2. Aantallen vogels per kilometer langs Vloedgraaf in december en januari

Figuur 4. Aantallen vogels per kilometer langs Oude Maas in december en januari

Figuur 3. Aantallen vogels per kilometer langs Geleenbeek in december en januari

Figuur 5. Aantallen vogels per kilometer langs Vloedgraaf, Geleenbeek en Oude Maas in december en januari

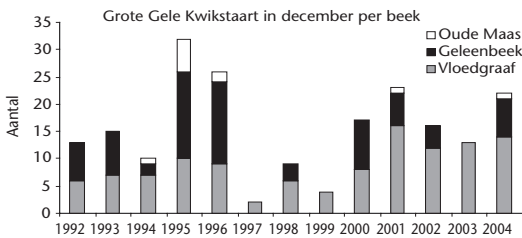
Grote Gele Kwikstaart,
Venray, 22 januari 2005
(R. Schols)

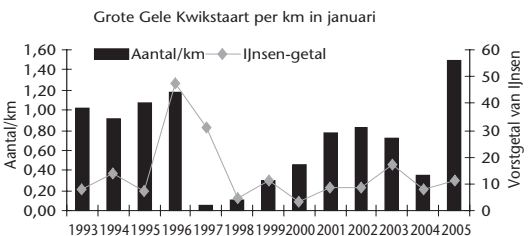
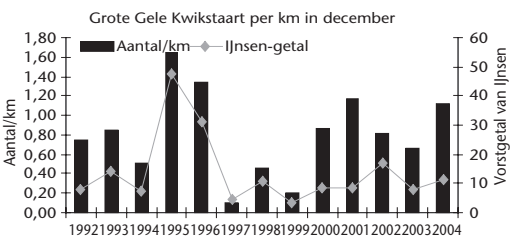
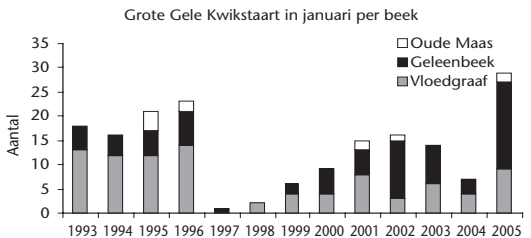
van 26 (27 december 1996) tot één (11 januari 1997). Ook tijdens het broedseizoen dat daarop volgde werd slechts één Grote Gele Kwikstaart waargenomen, terwijl het jaar voordien 19 vogels werden gezien tijdens één van de voorjaarstellingen (Roemen, 1997). De winter van 1995/96 is eveneens streng geweest,

maar het aantal dagen met min 10 graden Celsius was toen vier, tegenover acht van deze vorstdagen in de winter van 1996/97. Uit de figuren 6-9 blijkt dat de Grote Gele Kwikstaart ongeveer drie jaren nodig heeft gehad om de klap te boven te komen. Tijdens de laatste wintertelling op 15 januari 2005

Figuur 6. Grote Gele Kwikstaart in december per beek

Figuur 7. Grote Gele Kwikstaart in januari per beek

Figuur 8. Aantallen Grote Gele Kwikstaart per kilometer in december

Figuur 9. Aantallen Grote Gele Kwikstaart per kilometer in januari

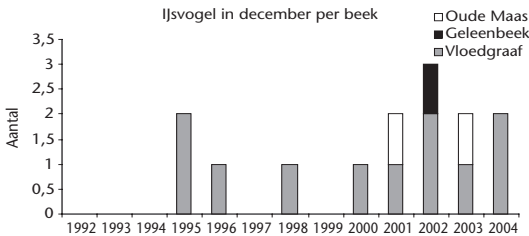

IJsvoegel, Koningslust, juni 2005 (P. Palmen)

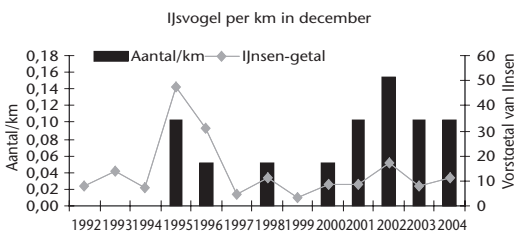
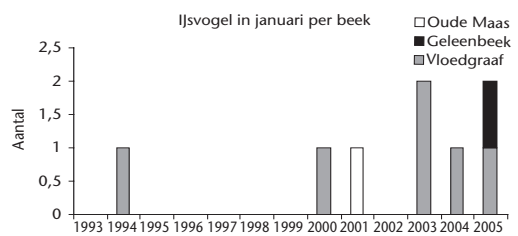
zijn 29 exemplaren waargenomen, hetgeen ongeveer neerkomt op gemiddeld 1,5 exemplaar per km beek (figuren 6-9). Dit geeft aan dat de stand van de Grote Gele Kwikstaart op dat moment hoog is. Alleen op 27 december 1995 werd een hoger aantal gezien, namelijk 32. Tijdens de winters van 1978/79 t/m 1982/83 en 1988/89 t/m 1990/91 werden langs een aantal beken in Zuid-Limburg omgerekend per km beek de volgende aantallen vastgesteld: 1978/79 0,59 ex/km; 1979/80 0,23 ex/km; 1980/81 0,16 ex/km; 1981/82 0,36 ex/km; 1982/83 0,16 ex/km; 1988/89 0,43 ex/km; 1989/90 0,85 ex/km; 1990/91 1,15 ex/km (Hustings, 1979, 1980, 1981 en Schepers, 1991). Dit is natuurlijk niet geheel vergelijkbaar omdat het andere jaren betreft met mogelijk andere weersomstandigheden. De gemiddelde aantallen exemplaren per km geïnventariseerde beek tijdens de onderzoeksperiode 1992 – 2005 zijn te zien in figuren 8 en 9.

In het algemeen kan gesteld worden dat Grote Gele Kwikstaarten bij hoog water minder worden gezien dan bij normale waterstanden. De slibrandjes langs de oever van de beken, voor deze soort zeer belangrijk om te foerageren, zijn dan onder het wateroppervlak verdwenen. Dit verklaart mogelijk de geringere aantallen in de winter van 2003/04 toen de tellingen werden voorafgegaan door veel regen en hoge waterstanden. Langs de Geleenbeek en Oude Maas werden tijdens de decembertelling van die winter zelfs totaal geen Grote Gele Kwikstaarten waargenomen. Mogelijk

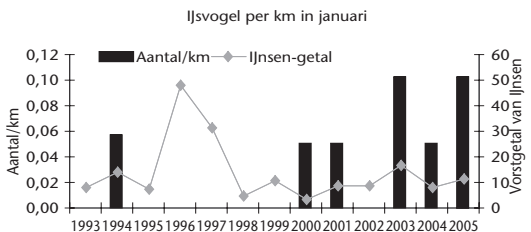
Figuur 10. IJsvoegel in december per beek

Figuur 11. IJsvoegel in januari per beek

Figuur 12. Aantallen IJsvoegel per kilometer in december

Figuur 13. Aantallen IJsvoegel per kilometer in januari

Witgat, Venray, 22 januari
2005 (R. Schols)

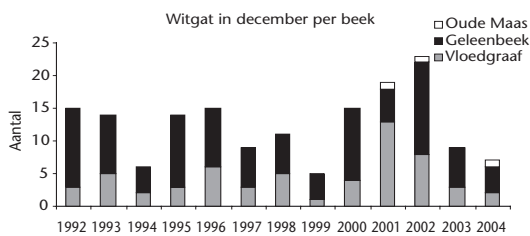
verplaatsen de vogels zich bij hoog water ook van de ene naar de andere beek.

IJsvogel *Alcedo atthis*

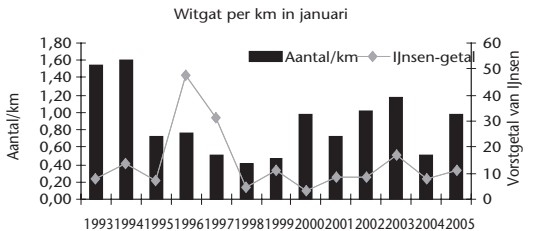
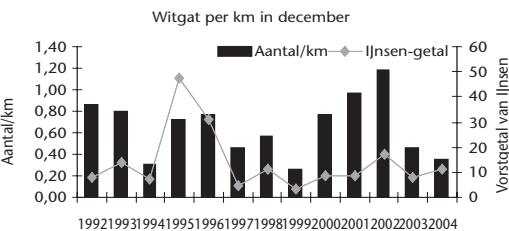
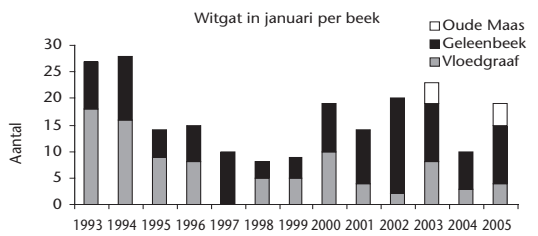
De IJsvogel komt vooral voor in de buurt van helder, ondiep visrijk water. Hij vliegt doorgaans in een rechte lijn snel en laag over het water. Dikwijls is alleen een blauwe flits zichtbaar, of enkel zijn hoge roep te horen. Men moet tijdens de tellingen ver

voortuit kijken om deze exotisch uitzierende vogel te ontdekken. Hoewel de meeste Nederlandse IJsvogels niet wegtrekken, komen vogels uit noordelijke streken in Nederland overwinteren. In tegenspraak met de naam is de IJsvogel juist gevoelig voor strenge winters. Behalve door koude, sterven ook vogels door voedselgebrek, door het dichtvriezen van oppervlaktewater. Na een strenge winter is de broedpopulatie uitgedund en na een serie strenge

Figuur 14. Witgat in december per beek

Figuur 15. Witgat in januari per beek

Figuur 16. Aantallen Witgat per kilometer in december

Figuur 17. Aantallen Witgat per kilometer in januari

winters kan de soort bijna uit Nederland verdwenen zijn (SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002). Uit de figuren 10-13 blijkt dat het eerste jaar na de strenge winter 1996/97 geen IJsvogel is gezien langs de geïnventariseerde beken, terwijl de drie daarop volgende jaren steeds weer één exemplaar aanwezig is. Uit dit geringe aantal is niet af te leiden of de soort zich heeft hersteld van de strenge winter. Vanaf de winter 2001/02 zijn meerdere exemplaren waargenomen. Deze toename geldt echter niet alleen voor het onderzoeksgebied, in heel Nederland is de IJsvogel in grotere aantallen aanwezig.

Witgat *Tringa ochropus*

Witgatjes overwinteren o.a. in het Middellandse Zeegebied en Afrika. Kleine aantallen trekken niet verder dan Nederland en zijn dan de gehele winter te zien. Ze zijn vaak alleen of in kleine groepjes waar te nemen. Dikwijls zijn ze pas zichtbaar als ze opgeschrikt worden. Hoewel deze vogel snel en tot grote hoogte opvliegt, komt hij meestal terug naar een vast plekje waar hij graag voedsel zoekt. Tijdens de beektellingen is zorgvuldigheid geboden vanwege het risico van dubbeltellingen. Een Witgat blijft dikwijls een poos voor de tellers uit vliegen. Pas op het moment dat de vogel in een grote boog terugvliegt naar de oorspronkelijke plek, is de kans op dubbeltellen nauwelijks meer aanwezig.

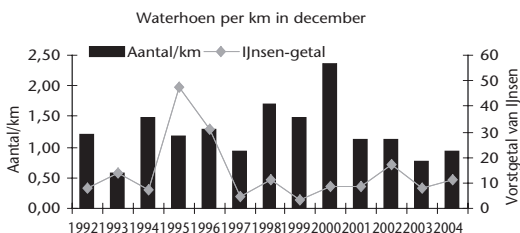
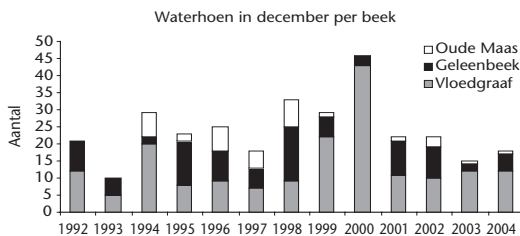
Witgatjes reageren ook op invallende strenge koude. In januari 1997 zijn na de extreem lage temperaturen minder exemplaren gezien ten opzichte van december 1996, namelijk tien vogels in plaats van 15 (figuren 14 en 15), maar begin april 1997 tijdens één van de voorjaarstellingen was hun aantal weer opgelopen tot 17 stuks (Roemen, 1997). Het is zeker dat doortrek vanuit het zuiden hierbij een rol heeft gespeeld. De aantallen Witgatjes op de door ons geïnventariseerde beken variëren van 0,26 ex/km in december 1999 tot 1,60 ex/km in januari 1994 (figuren 16 en 17). Deze aantallen liggen beduidend hoger dan de gegevens van de Zuid-Limburgse beken in de winters van 1988/89, 1989/90 en 1990/91 waar de dichtheden lagen op resp. 0,02, 0,10 en 0,14 ex/km. (Scheppers, 1991). Deze gegevens zijn niet geheel vergelijkbaar omdat het andere jaren betreft met andere weersomstandigheden.

Net als bij de Grote Gele Kwikstaart kan gesteld worden dat Witgatjes bij hoog water minder worden gezien dan bij normale waterstanden vanwege het onder water verdwijnen van de slikrandjes langs de oever van de beken.

Waterhoen *Gallinula chloropus*

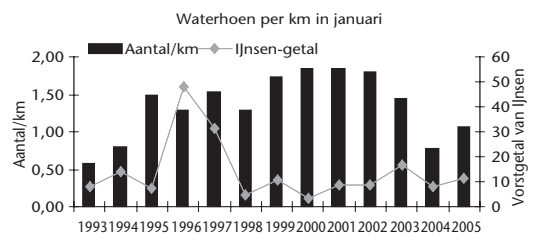
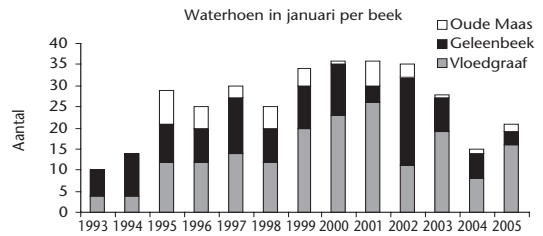
Het waarnemen van het Waterhoen vraagt oplettendheid. De vogel blijft vaak onopgemerkt omdat hij een merkwaardige manier heeft om zich bij gevaar uit de voeten te maken. Hij laat zich in

Figuur 18. Waterhoen in december per beek

Figuur 20. Aantallen Waterhoen per kilometer in december

Figuur 19. Waterhoen in januari per beek

Figuur 21. Aantallen Waterhoen per kilometer in januari

het water zinken waarbij het ademen door de snavel plaatsvindt onder drijvende waterplanten. Ook is het Waterhoen heel erg goed in het gebruik van een minimale oeverbegroeiing om zich daarin te verstoppen. Waarschijnlijk zijn de aantallen Waterhoen onderteld, vooral bij plekken met veel oevervegetatie langs de natuurlijke of heringerichte beken. Het Waterhoen lijkt plaatstrouw. Vooral rondom de vijver van Kasteel Millen en langs de Vloedgraaf bij Nieuwstadt komen concentraties voor. Opmerkelijk is dat na de strenge winter 1996/97 een lichte daling optreedt die slechts één jaar duurt. In december 2000 wordt de top bereikt met 46 exemplaren. Dit betekent een dichtheid van 2,36 ex/km (figuren 18-21). Deze dichtheid ligt beduidend lager dan de hoeveelheden die in de periode 1978-1991 geteld zijn langs de Zuid-Limburgse beken. Daar varieerde de dichtheid destijds tussen 3,27 en 6,56 (Schepers, 1991). De aantallen kunnen sterk verschillen. Naast de temperatuur zullen waterhoogte en stroomsnelheid hierbij waarschijnlijk een rol spelen. In de aantallen is de laatste jaren een dalende trend te bespeuren.

Dodaars *Tachybaptus ruficollis*

De Dodaars is de kleinste futensoort. Het aantal waargenomen Dodaarzen op de beken schommelt flink in de loop der jaren. In januari 1996 zijn de hoogste aantallen genoteerd, 30 stuks. Landelijk

gezien is er in 1995 ook al sprake van een frap-pante populatiestijging (Van Dijk *et al.*, 2005). Na de twee opeenvolgende strenge winters (95/96 en 96/97) is de stand in het onderzoeksgebied enigszins geslonken. Mogelijk dat deze soort zich bij minder strenge winters meer verspreidt over de Midden-Limburgse Maasplassen.

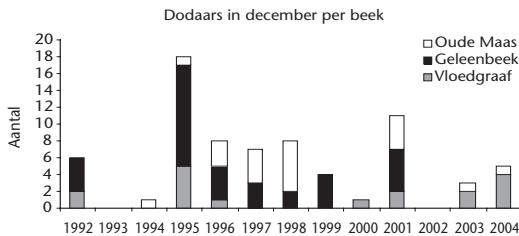
Ook het aantal Dodaarzen wordt waarschijnlijk onderteld omdat de vogel bij gevaar veelal onder water duikt en zich in de oevervegetatie ophoudt. De meeste Dodaarzen zijn gezien op de Geleenbeek ten zuiden van Kasteel Millen. Dit gedeelte van de beek hoort eigenlijk niet tot het telgebied, maar de vogels die wij vanaf de Millenerweg (het startpunt van onze telling langs de Geleenbeek) kunnen zien worden met de tellingen meegenomen. Ook op de grote waterplas ten zuiden van Kasteel Millen en op de brede gedeelten van de Oude Maas worden dikwijls Dodaarzen gezien. Langs de overige beekgedeelten komt de Dodaars slechts sporadisch voor.

Overige soorten

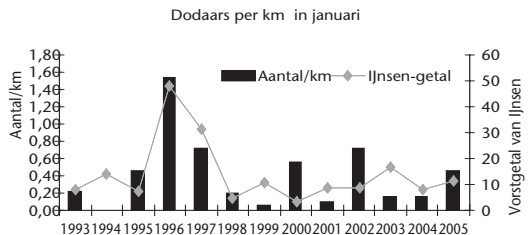
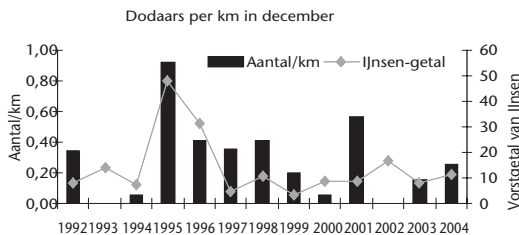
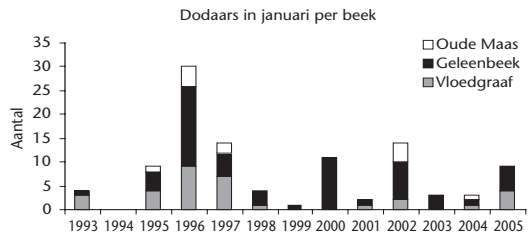
In tabel 1 is een aantal vogelsoorten geselecteerd. De resultaten van de december- en januari-tellingen 1992/93 t/m 2004/05 zijn als totaal voor de drie beken weergegeven.

De telresultaten laten goed het wintereffect zien dat wanneer grote waterplassen bevroren zijn,

Figuur 22. Dodaars in december per beek

Figuur 23. Dodaars in januari per beek

Figuur 24. Aantallen Dodaars per kilometer in december

Figuur 25. Aantallen Dodaars per kilometer in januari

Wintertaling *Anas crecca* en Wilde Eend *Anas platyrhynchos* in grotere aantallen aanwezig zijn bij de nog niet dichtgevroren beken. Dit is het geval op 27 december 1996, wanneer het reeds een week gevoren heeft bij temperaturen tot min 8 graden Celsius. De grootste concentraties van Wintertaling komen overigens voor op rustige plekken, waar de beken door gebieden stromen waar geen wegen of paden lopen en weinig mensen komen. In januari 1997 piekt het aantal Meerkoeten *Fulica atra* op en langs de beken. De strenge winter van 1996/97 toont de hoogste aantallen Wintertalingen, Wilde Eenden, Soepeenden en Meerkoeten (tabel 1). Vooral op de Geleenbeek en Oude Maas zijn veel meer Soepeenden dan gewoonlijk. In deze periode van strenge vorst kwamen zelfs soorten als Brilduiker *Bucephala clangula*, Fuut *Podiceps cristatus*, Grote Zaagbek *Mergus merganser* en Nonnetje *Mergellus albellus* op de beken voor. De beschreven winter 1996/97 werd veel vogels fataal. De temperatuur daalde na de decembertelling tot waarden van min 16 graden (op 4 januari 1997 werd een Elfsteden-tocht gehouden).

De Waterpieper *Anthus spinoletta* ging tijdens deze winter sterk in aantal achteruit en het zou duren tot januari 2000 voordat deze weer in de buurt kwam van het aantal van vóór die strenge winter. Ook de Witte Kwikstaart *Motacilla alba* beleefde een sterke terugval; het herstel volgde in 1998/99. Opvallend aan deze soort is het grote aantal dat werd waargenomen in de winter van 2001/02, zonder dat daar een verklaring voor is.

Verder is de opmars van de Blauwe Reiger *Ardea cinerea* in de loop der jaren, met uitzondering van de dip na de strenge winter 1996/1997, zichtbaar. Sommige vogelsoorten lijken min of meer toevallig op of in de nabijheid van de beken aanwezig te zijn. Ganzen, zwanen en eenden wijken gemakkelijk uit naar de Midden-Limburgse Maasplassen en worden daar in ruim aantal gezien. Opgemerkt dient te worden dat de hoeveelheid Wilde Eenden in grote mate beïnvloed wordt door de meegetelde aantallen van de vijver rond Kasteel Millen en de plassen aan de zuidkant. De aanleg van de grote waterplas in 2002 ten zuiden van Kasteel Millen heeft tot heden weinig invloed gehad op de vogelstand tijdens de winter.

John Roemen, Bovenste Eind 40A, 6101 ER Echt

Er heeft wel een verschuiving plaatsgevonden van Wilde Eenden vanaf de vijver rondom het kasteel naar deze waterplas.

Dankwoord

De volgende waarnemers telden één of meer winters in de periode 1992/93 tot en met 2004/05 mee: M. Apeldoorn, J. Beckers, T. Beunis, J. Bontemps, F. van den Brink, H. Corten, W. Corten, L. Dullens, P. Evers, F. van Geneijgen, P. Hamacher, M.J. Hendrix, J. Herfs, A. Jeurissen, D. Jeurissen, H. Laughs, J. Maessen, J. Reneerkens, N. Reneerkens, J. Smeets, H. Swinkels, J. Vrehan, K. Wiecherink, P. de Winden. Al deze noeste tellers verdienen dank voor hun medewerking. Verder wil ik Nicole Reneerkens en Boena van Noorden bedanken voor de kritische blik en de suggesties bij het schrijven van dit artikel.

Literatuur

- Bijlsma R.G., F. Hustings & C.J. Camphuysen, 2001.** Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2).
- Buskens R., 1995.** Beekherstel: Ervaringen in Limburg. Natuurhistorisch Maandblad 84: 246-252.
- van Dijk A.J., L. Dijkens, F. Hustings, K. Koffijberg, J. Schoppers, W. Teunissen, C. van Turnhout, M.J.T. van der Weide, D. Zoetebier & C. Plate, 2005.** Broedvogels in Nederland in 2003. SOVON Monitoringrapport 2005/01.
- Hustings F., 1979.** Midwintertellingen van o.a. Grote Gele Kwikstaart aan enkele Zuidlimburgse beken. In Vogelvlucht 2 (2): 4-12.
- Hustings F., 1980.** Wintertelling langs de Zuidlimburgse beken. In Vogelvlucht 3 (3): 85-89.
- Hustings F., 1981.** Resultaten van de bekendtellingen in de winter 1980-1981. In Vogelvlucht 4 (4): 138-143.
- Hustings F. & R. Kwak, 1979.** Het voorkomen van de Grote Gele Kwikstaart *Motacilla cinerea* in Zuid-Limburg. In Vogelvlucht 2 (1): 20-26.
- Maris M., B. Peters & G. Kurstjens, 1998.** De Vloedgraaf in de gemeente Susteren. Rapport Waterschap Roer en Overmaas.
- Roemen J., 1993 t/m 2004.** Beekstellingen Vloedgraaf, Geleenbeek en Oude Maas. Jaarverslagen VWG 'De Haeselaar'.
- Schepers F., 1991.** Wintervogels langs de Zuidlimburgse beken. Limburgse Vogels 1 (1): 8-22.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002.** Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- Waterschap Roer en Overmaas, 2001.** Vloedgraaf langzaam maar zeker slingerend naar de Maas. Nieuwsbrief 01-12 (december 2001).
- Waterschap Roer en Overmaas, 2004.** Waterwerk 2004 - 2007. Nieuwsbrief 04-01 (januari 2004).

Pestvogels in winter en voorjaar 2004/05: Limburg op zijn kop!

Arjan Ovaa & Jo van der Coelen

In nagenoeg geheel Europa vond in de winter van 2004/05 een omvangrijke invasie van Pestvogels *Bombycilla garrulus* plaats. Deze ging, in tegenstelling tot veel eerdere invasies, bepaald niet aan Limburg voorbij. Dit artikel geeft een beeld van de waarnemingen van deze charismatische vogel in onze provincie.

Methode

Zoals gebruikelijk vormen de waarnemingen uit het Vogelarchief Limburg de basis voor dit overzichtsartikel. Deze bestaan in eerste instantie uit regulier ingezonden meldingen aan het Vogelarchief. Aanvullingen zijn, in dit geval, verzameld door waarnemingen gemeld via de e-mail-groep VogelinfoLimburg te registreren en toe te voegen aan het databestand.

Hierdoor ontstaat een redelijk volledig beeld van het verloop van de invasie in Limburg, dat gebruikt kan worden voor een analyse van doortrekverloop en waargenomen aantallen. We moeten echter met

een aantal factoren rekening houden. Pestvogels zijn zeldzaam, mooi om te zien en trekken daardoor grote aantallen vogelaars aan. Deze geven (in het gunstigste geval) hun waarnemingen door, waardoor een databestand gevuld wordt met een groot aantal dubbeltellingen. Deze kunnen het beeld van een invasie, bij een onjuiste interpretatie, danig beïnvloeden. Bovendien zijn Pestvogels goede vliegers, constant op zoek naar goede voedselplekken en daardoor zeer mobiel. Dezelfde groep vogels kan aldus op diverse plekken worden waargenomen en op deze wijze opnieuw tot dubbeltellingen leiden. Daartegenover staat dat ongetwijfeld vogels gemist zullen zijn, o.a. door verblijf in stedelijk gebied dat bepaald niet dekkend door vogelaars bestreken wordt.

Om waarnemingseffecten te verminderen wordt er in de analyse uitgegaan van de maximale groeps grootte van Pestvogels per uurhok (5x5 km) en kilometerhok. Zo ontstaat een hopelijk bruikbaar beeld van de voorkeurslocaties van Pestvogels in Limburg, en niet van de plekken waar veel vogelaars een enkele grote groep vele malen hebben gemeld. Het aantalsverloop wordt op vergelijkbare wijze geanalyseerd. Hiervoor wordt als basisgegeven de maximale groeps grootte per week per uurhok gebruikt. Deze wordt gesommeerd om het doortrekverloop te kunnen bepalen.

De invasie

Aantalsverloop

De eerste Pestvogel werd in Limburg op 7 november 2004 opgemerkt, vliegend over de Boshoverheide te Weert. De twee maanden daarna werden zij slechts mondjesmaat gezien; tot ruim na de jaarwisseling werden er nergens meer dan vijf bijeen waargenomen. Vanaf de tweede helft van januari 2005 doken echter magistrale groepen op. Na een betrekkelijk rustige aanloop met 10 exemplaren te Panningen op 25 januari 2005 en het dubbele aantal te Susteren een dag later, verscheen er op 28 januari een groep van 150 individuen nét aan de Limburgse zijde van de provinciegrens te Vaals. De daaropvolgende dagen zat naar verwachting dezelfde en in aantal

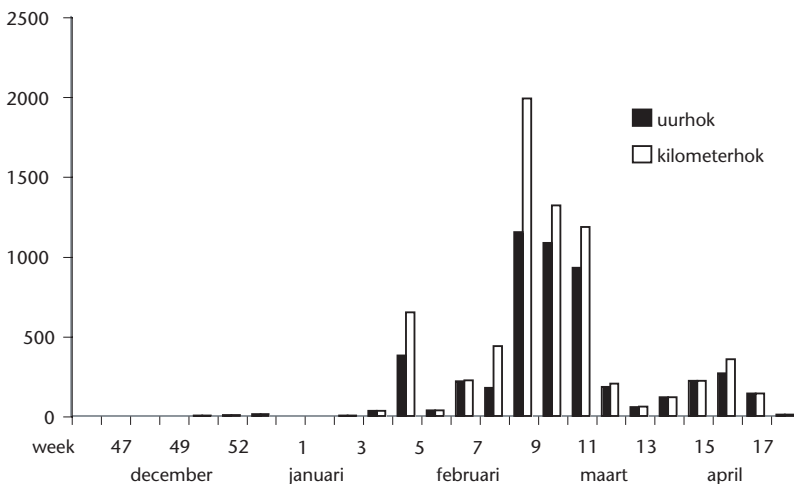
Pestvogel, Horst, 6 maart 2005 (P. Palmen)

Pestvogels, Heerlen, februari 2005 (O. Plantema)

groeïende groep in enkele populieren bij Lemiers; maximaal verbleven hier 230 exemplaren. Deze groep veroorzaakt nagenoeg geheel de eerste piek in het aantalsverloop in dit invasiejaar (figuur 1). Gedurende februari blijven de aantallen op een hoog niveau. Permanent verblijven minimaal 100-250 Pestvogels in de provincie. Tussen eind februari en half maart tekent zich een nieuwe piek af. In de omgeving van het ABP-gebouw te Heerlen bivakkeert een groep die in grootte varieert van 100 tot meer dan 250 vogels. Ook in de omgeving van Bemelen zitten er ongeveer 100, terwijl in Maastricht-Randwyck op 2 maart een groep van maar liefst 300 exemplaren

aanwezig is. Her en der in de provincie verbleven toen de nodige Pestvogels; zeker waren er op dat moment meer dan 1000 exemplaren present. Op 11 maart werd de grootste groep vastgesteld: in het Veen bij Asenray, tegen de Duitse grens ten oosten van Roermond, zaten 500 exemplaren. In de tweede helft van maart en gedurende april namen de aantallen geleidelijk af. Op 14 april werden er voor de laatste keer meer dan 100 geteld (160 bij Bemelen). Tot eind april bleven echter nog enkele tientallen vogels in de provincie aanwezig, alvorens definitief te vertrekken. De laatste Pestvogels, 10 exemplaren, verbleven op 30 april bij Holset, Vaals.

Figuur 1. Aantalsverloop Pestvogelinvasie 2004/05. Aantallen vogels per week; maxima per week per uurhok (donkere balk) en per km-hok gesommeerd (lichte balk)

Verspreiding

Het zwaartepunt van de verspreiding ligt in de zuidelijke helft van de provincie (figuur 2). Grote groepen hielden zich op rond Vaals, Heerlen, Maastricht, Bemelen, Geulle en het Midden-Limburgse Asenray. Verspreid over het hele Mergelland werden groepen van enkele tientallen exemplaren opgemerkt. Dit is vrij opmerkelijk, omdat hier niet al teveel waarnemers actief zijn. Noordelijker wordt de verspreiding ijler. Opvallend is dat de soort vrijwel ontbrak in de regio Weert en in Noord-Limburg. Afgezien van een grotere groep die enige tijd in Blerick verbleef, moesten Noord-Limburgse waarnemers het doen met kleine groepjes. De Pestvogels hadden dus een duidelijke voorkeur voor gebieden grenzend aan de zuid- en oostgrens van onze provincie, al is dit mogelijk enigszins vertekend vanwege een relatief slechte dekking van het stedelijke gebied van Weert en Venlo.

Groepsgrootte en verblijfsduur

Opvallend was de groepsgrootte die tijdens deze invasie in Limburg werd vastgesteld. Een maximum van 500 individuen bleek uniek. Het betrof de grootste groep die tijdens de invasie in ons land is vastgesteld. Samenscholingen van 100 of meer vogels werden op meer dan tien plaatsen in Limburg vastgesteld. Naast deze zeer grote groepen bestonden de meeste uit enkele tientallen exemplaren. Vreemd genoeg werden groepjes kleiner dan tien individuen relatief weinig vastgesteld en zij werden veelal slechts korte tijd in hetzelfde gebied waargenomen. Grote groepen (waar waarschijnlijk de kleinere in opgingen) verbleven soms lang in dezelfde regio.

In de omgeving van het ABP te Heerlen werd de eerste vogel op 16 februari opgemerkt, waarna tot 5 maart vrijwel dagelijks Pestvogels gezien werden. In deze omgeving bevonden zich grote voedselvoorraden in de vorm van bessen van Maretak *Viscum album*. De groep van 500 exemplaren in het Veen werd slechts op één dag gezien. In Maastricht liepen de aantallen geleidelijk op, maar ook hier werd het bovenvermelde maximum maar op één dag, 2 maart, vastgesteld. Op 3 maart resteerden daar slechts enkele tientallen exemplaren. Mogelijk waren er onvoldoende bessen in de buurt om zo'n groot aantal van voedsel te voorzien. Dit lijkt de bepalende factor voor de tijdsduur die groepen Pestvogels op een bepaalde plek kunnen doorbrengen.

Figuur 2. Verspreiding Pestvogelinvasie 2004/05. Maxima per km-hok

Overtrekkende vogels

De meerderheid van de Pestvogels werd ter plaatse waargenomen. Alleen in de eerste fase van de invasie, tussen 7 november en 25 januari werden opvallend 'veel' overtrekkende vogels gezien, namelijk acht van de veertien meldingen. Gedurende februari en maart hadden meldingen van overvliegende vogels nagenoeg zeker betrekking op zwervers tussen diverse goede voedselgebieden. In de tweede helft van april kunnen overvliegende vogels daadwerkelijk op terugtrek wijzen. Zo vlogen 37 exemplaren op 16 april strak noord over de Bellet-boomgaard bij Cottessen. Ook toen verbleven de meeste exemplaren echter ter plaatse en was van zichtbare trekbewegingen nauwelijks sprake.

Landelijk werd vanaf eind oktober iets van trek opgemerkt, met de hoogste aantallen (dagmaxima tot 40 vogels, alle telposten samengevoegd) in november en begin december. Terugtrek speelde zich eind maart/begin april af (maximaal 49 op één dag; www.trektellen.nl).

Voedsel

De bulk van de Zuid-Limburgse vogels was afhankelijk van maretakbessen. In noordelijker delen van de provincie was Gelderse roos *Viburnum opulus* favoriet; ook in de rest van Nederland is dit over het algemeen de meest geprefereerde voedselbron. Daarnaast werd in Limburg gezien dat Pestvogels ook bessen van Liguster *Ligustrum vulgare*, sierappeltjes en rozenbottels aten. Enkele keren werd vastgesteld dat aan knoppen van eiken en wilgenkatjes werd geknabbeld; ook plataanvruchten werden geïnspecteerd. Bij windstil en niet te koud weer is meerdere malen waargenomen dat vanuit boomtoppen op vliegvangerachtige wijze op insecten werd gejaagd.

Sterfte en ringen

Enkele Pestvogels overleefden hun bezoek aan het verre zuiden niet. Bij Beringerhoek vonden zeven vogels uit een groep van 35 op 1 april de dood als raamslachtoffer (B. Aerts). Totale onbekendheid met ramen, of dronkenschap (vanwege het eten van gistende bessen!) kan de oorzaak zijn geweest. Twee exemplaren werden op 7 maart als verkeerslachtoffer dood gevonden te Beegden. Ze belandden geheel of in delen in collecties (Natuurhistorisch Museum Maastricht, schedelcollectie Botanische Tuin Kerkrade, verencollectie Floor Arts). Eén van deze bleek geringd te zijn in Finland op 8 oktober (1° kj man) 2004. Uit andere terugmeldingen tijdens deze invasie bleek overigens dat Pestvogels enorm kunnen zwerven. Vogels met Noorse en Finse ringen werden teruggemeld uit Engeland; een in oktober in Schotland geringde Pestvogel dook tien dagen later in Nederland op en een tweede in oktober 2004 in Schotland geringd exemplaar zat half februari 2005 alweer in Centraal-Zweden (British Birds 98: 171).

Discussie

Eerdere grotere invasies van Pestvogels in Limburg vonden plaats in 1913/14, 1946/47, 1947/48 (100-

150 ex.), 1957/58, 1958/59 (200-250), 1965/66 (ca 500), 1974/75, 1975/76, 1981/82, 1995/96, 2000/01 en 2002/03 (Hens, 1948, 1965, Ganzevles *et al.*, 1985, Ovaa, 1996, Vogelarchief Limburg). Het hoogste aantal dat bij zo'n invasie geregistreerd werd, bedroeg ca 500 exemplaren, terwijl dit nu de maximumgroeps grootte was. De invasie van 2004/05 was dus zeer omvangrijk en mogelijk de grootste ooit. Bedenk echter dat er vroeger (veel) minder waarnemers waren; vooral de invasie van 1965/66 heeft mogelijk dezelfde, of grotere, omvang gekend.

Naar de totaalomvang van de invasie van afgelopen winter is het moeilijk gissen. Het aantal potentiële dubbeltellingen maakt een goede inschatting zeer moeilijk. Mogelijk verbleven tussen 1000 à 2000 verschillende Pestvogels enige tijd in de provincie, er vanuit gaand dat geen uitwisseling heeft plaatsgevonden tussen de grote groepen die enige tijd in Zuid- en Midden-Limburg verbleven. Bovendien zullen ongetwijfeld vogels over het hoofd zijn gezien.

Ook in landelijk perspectief zijn de in Limburg deze winter vastgestelde aantallen respectabel. Hustings *et al.* (1998) vermelden 600 exemplaren als maximumaantal dat op één dag werd vastgesteld in geheel Nederland tijdens de grote invasie van 1995/96. Zij raamden het totaal aantal Pestvogels in ons land in die winter op 8000-10.000 individuen. Daarvan werden er slechts 132 in Limburg vastgesteld (Ovaa, 1996). Tijdens de grote invasie van 1965/66 bedroeg het aantal nationaal geregistreerde Pestvogels 11.000, wat als een onderschatting wordt beschouwd (Hustings *et al.*, 1998). Volgens Ovaa (1996) werden er daarvan ca 500 in Limburg gezien.

Nu is het maximumaantal op één dag in de provincie Limburg dus al minimaal 500 exemplaren op 11 maart 2005. Op deze dag werden behalve bij Roermond echter nagenoeg geen Pestvogels gemeld, zodat het dagtotaal op 509 exemplaren blijft steken. Het landelijk totaal voor de invasie van 2004/05 is nog niet geschat. Boele (2005) geeft echter al in maart 2005 aan dat landelijk de indruk bestaat dat de aantallen zullen achterblijven bij die van 1995/1996. Voor maart-april werden ruim 4700 individuen vermeld (Dutch Birding 27: 227).

Internationaal valt dit in het niet bij de in Groot-Brittannië vastgestelde aantallen, waar alleen al

in februari 26.000 ex. werden gemeld (Birding World 18: 56). Hier bleven grote groepen tot in mei aanwezig. In België werden vooral het oosten en zuiden goed bedeed, met o.a. ruim 400 ex. op 27 februari in Seraing, Luik. De aantallen in Belgisch Limburg waren lager dan bij ons, maar niettemin indrukwekkend; vermeldenswaard zijn de 74 vogels in Uikhoven op 18 februari, 200 in Zonhoven op 15 maart, 133 in Hasselt op 19 april en 150 te Sint-Martens-Voeren op 24 april (Dutch Birding 27: 151, 231). De laatste vogel zat in deze regio te Genk, op 8 mei (Dutch Birding 27: 291). Wallonië kende eind april en begin mei nog de nodige waarnemingen, met de laatste op 6 mei (www.aves.be). In Duitsland werden de meeste waarnemingen van Pestvogels gedaan in Beieren, in het uiterste zuidoosten van het land (minimaal 3.440 waarnemingen gedurende de gehele winter). In de aan onze provincie grenzende regio Nordrhein-Westfalen werden 361 waarnemingen gemeld. Ramingen van het totaal in Duitsland verblijvende exemplaren overschrijden het half miljoen. Nauwkeurige analyse van het bronnenmateriaal was echter niet mogelijk (www.dda-web.de). Opmerkelijk was dat juist ten oosten van Vaals een concentratie waarnemingen gedaan is in december 2004 tot maart 2005. Ook nog verder zuidoostelijk van Nederland waren grote aantallen present. Zwitserland huisvestte bijv. in januari minimaal 2000 exemplaren (Boele, 2005). Met recht kan worden gezegd dat vrijwel geheel Europa werd overspoeld door Pestvogels.

De verspreiding van de soort en de timing van de invasie, met name in Limburg, waren echter opmerkelijk. Vanaf begin oktober 2004 werden in het noorden van Nederland kleine groepjes vastgesteld. Tot 1 december 2005 werd het aantal bezoekende Pestvogels landelijk al geraamd op *ca* 4300 (Boele, 2005). Op dat moment was er nog vrijwel geen exemplaar in Limburg waargenomen. Het zwaartepunt van de verspreiding lag toen in Groningen, Noord-Holland en Overijssel, een normaal beeld tijdens vrijwel alle invasies.

Van februari tot april 2005 was het voorkomen van grote groepen Pestvogels echter een grotendeels Limburgse aangelegenheid. Twee factoren spelen hierbij naar verwachting een rol. Ten eerste foerageert de

soort in Zuid-Limburg merendeels op maretakbessen, een voedselbron die alleen daar voorkomt. De witte bessen van de maretak blijven tot laat in de winter in grote hoeveelheden beschikbaar.

Dat verklaart deels het zwaartepunt van de verspreiding van de soort in Limburg en aangrenzend België, én de timing. Andere bessenvoorraden in de omgeving waren al door de horden Pestvogels geplunderd, en al zwerfend waren de maretakken ontdekt. Ten tweede voerde deze invasie verder naar het zuiden dan gebruikelijk. Mogelijk zijn daarbij veel vogels door Duitsland getrokken, waarbij ze nog juist het maretakkenrijke deel van Nederland schampten. Dat zou een verklaring kunnen vormen voor het uitzonderlijk talrijke voorkomen van de soort in het uiterste zuiden van het land, dat ze meestal niet bereiken. In deze winter maakten daardoor vele Pestvogels kennis met de plakkerige maretakbessen die zo kenmerkend zijn voor de Zuid-Limburgse populierenbossen en zetten daarmee het normale verspreidingsbeeld op zijn kop. Hetzelfde fenomeen werd overigens al eerder, vanaf 1990, in onze provincie vastgesteld maar daarbij ging het om beduidend geringere aantallen (Vogelarchief Limburg).

Dankwoord

Alle waarnemers worden hartelijk bedankt voor het insturen van hun gegevens. Ran Schols vervaardigde een handzaam bestand uit het Vogelarchief Limburg; Jan Boeren maakte de figuren en Hans Maeghs ontrafelde de terugmelding uit Finland.

Literatuur

- Boele A., 2005.** Pestvogelinvasie 2004/05 in Nederland en Europa. SOVON-Nieuws 18 (1): 28.
- Ganzevles W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen, 1985.** Vogels in Limburg. Publicatie NHG, reeks XXXV, aflevering 5-15.
- Hens P.A., 1948.** Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg (3de aanvulling). Publicatie NHG, reeks I.
- Hens P.A., 1965.** Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden. Publicatie NHG, reeks XV.
- Hustings F., P. Knolle, P. de Knijff & E. van Winden, 1998.** Invasie van Pestvogels in Nederland in 1995/96 in (inter)nationaal perspectief. Dutch Birding 20: 206-216.
- Ovaa A., 1996.** Pestvogelinvasie 1996, ook in Limburg merkbaar. Limburgse Vogels 7: 58-60.

Arjan Ovaa, In de Molt 112, 6269 EJ Margraten, a.ovaa@zonnet.nl

Jo van der Coelen, Heerderbroek 94, 6227 DB Maastricht, manonenjo@nutsonline.nl

Munningsbosch en Aerwinkel: zijn dromen altijd bedrog?

Jan Boeren

In maart en april komen vanuit het hele land vogelaars naar het Munningsbosch en Aerwinkel. Allemaal willen ze een glimp en liefst nog meer opvangen van de Middelste Bonte Specht *Dendrocopos medius*. Deze broedt hier jaarlijks sinds 1997. Maar naast de Middelste Bonte Specht hebben beide bossen nog veel meer te bieden. Zo werd op 12 maart 2005 door Rob Goldbach een zingende Kortsnavelboomkruiper¹ *Certhia familiaris macrodactyla* ontdekt. Door deze ontdekking is het scala aan kensoorten van een goed ontwikkeld structuurrijk oud loofbos bijna compleet. Reden genoeg om dit artikel te schrijven. In dit artikel wordt ingegaan op de vooral kritische kensoorten van structuurrijk oud loofbos. Daarnaast wordt het aantalsverloop van Nachtegaal *Luscinia megarhynchos* en Fluitier *Phylloscopus sibilatrix* besproken, een tweetal soorten, die beide een enorme afname kenden, maar met een andere oorzaak. Ook wordt ingegaan op enkele soorten die in het buitenland in vergelijkbare bossen voorkomen en bezig zijn met een areaalsuitbreiding richting Nederland, de droomsoorten.

Het gebied

Het Munningsbosch en Aerwinkel zijn gelegen tussen Posterholt, St Odiliënberg en Montfort in de Gemeente Ambt Montfort ten westen van het buurtschap 't Reutje (figuur 1). Een deel van het Munningsbosch is een A-locatie bos, een relict van oud bos of de beste voorbeelden van in Nederland voorkomende oorspronkelijke bosgemeenschappen (van der Jagt, 1995). De A-locatie Munningsbosch is 44 ha groot en bevat over de hele oppervlakte waardevolle loofbossen. De A-locatie ligt grotendeels op oude groeiplaatsen van voor 1800 en heeft langs de noordoever van de Vlootbeek een strook zeer waardevol loofbos met goed ontwikkelde ondergroei (Kapsenberg, 1999). Den Ouden (1995)

typeert het bos als Vogelkers-Essenbos (typologie volgens Van de Werf, 1991). De omringende bossen hebben een verruigde ondergroei, maar er staan wel veel oude bomen, meest Zomereik *Quercus robur* maar ook Beuk *Fagus sylvatica*. Den Ouden (1995) typeert deze als overgangen van het Vogelkers-Essenbos naar het Vochtig Wintereiken-Beukenbos en het Eiken-Haagbeukenbos. Ook vinden we in het Munningsbosch nog enkele zeer oude Grove dennen *Pinus sylvestris*. Tot de jaren zestig werd het Munningsbosch als middenbos beheerd, dat betekende dat de struiklaag om de 10 jaar werd gekapt. In de zestiger en zeventiger jaren werd de behoefte aan brandhout echter minder waardoor het kappen gestaakt werd. Hierdoor heeft de struiklaag zich zo goed ontwikkeld dat er nu bijna geen kruiden in het Munningsbosch aanwezig zijn (Verbeek, 1971). In de met Beuken begroeide stukken komt, door te weinig licht, van nature al bijna geen onderbegroeiing voor. Maar ook in de stukken met Zomereiken was de onderbegroeiing maar zeer spaarzaam ontwikkeld. Echter de laatste jaren zijn opvallend veel bomen, vooral Beuken, dood gegaan en op de ontstane open vlakten vinden we nu een ondergroei van voornamelijk bramen *Rubus fruticosus*. Het Munningsbosch is eigendom van de familie Geradts de Regout. De Aerwinkel grenst in het oosten aan het Munningsbosch en wordt door Kapsenberg (1999) omschreven als overig waardevol bos met een oppervlakte van 44 ha. Hij pleit ervoor dat de bossen rondom het oude bezinningsoord en klooster Aerwinkel toegevoegd moeten worden aan de A-locatie Munningsbosch. De bossen in de Aerwinkel zijn oude landgoedbebouwingen van voor 1800. In vergelijking met het Munningsbosch vinden we in de Aerwinkel meer oude Zomereiken en bijna geen Beuken. Wel worden in de Aerwinkel enkele oude Fijnsparren *Picea abies* en Kastanjelanelen *Castanea sativa* aangetroffen.

¹ In Nederland worden twee ondersoorten van de Taigaboomkruiper onderscheiden. De ondersoort *macrodactyla* wordt ook aangeduid als Kortsnavelboomkruiper. Deze naam wordt in de rest van het artikel gebruikt.

Methode

Voor dit artikel is gebruik gemaakt van het BMP bijzondere soorten en het LSB kolonievogels en zeldzame soorten. Dit onderzoek en de voorlopers hiervan worden door Piet Beckers al sinds 1985 jaarlijks uitgevoerd in het Munningsbosch en Aerwinkel (figuur 1). Helaas zijn door de opeenvolging van de verschillende soorten onderzoeken de jaarlijks onderzochte gebieden niet hetzelfde. Bovendien loopt de onderzoeksgrens niet gelijk aan die van de A-locatie Munningsbosch en de Aerwinkel, zodat niet precies de ontwikkeling van beide bossen te achterhalen is. Voor een aantal soorten kan deze ontwikkeling wel worden uitgewerkt. Verder zijn de gegevens gebruikt van de provinciale broedvogelkartering van 1994 en van de provinciale gegevens van het Provinciaal Meetnet dat sinds 1998 ieder jaar een gedeelte van Munningsbosch in kaart brengt (figuur 1). Incidentele waarnemingen zijn veelal afkomstig van de mailgroep Vogelinfolimburg, waarin veelal incidentele waarnemingen worden doorgegeven.

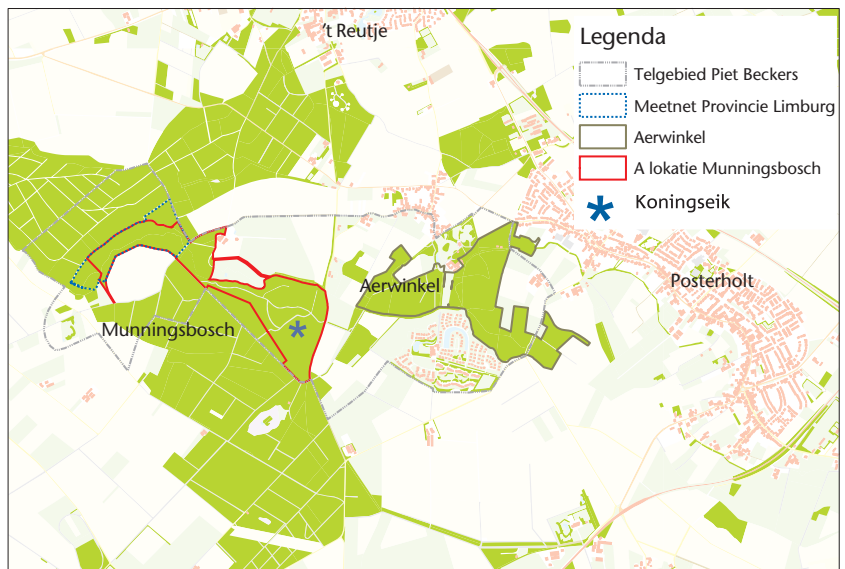
Aangetroffen soorten

Jaarlijks broeden in het Munningsbosch en Aerwinkel bijna 60 soorten vogels (gegevens Provincie Limburg, Piet Beckers en eigen waarnemingen). Van de 27 kenmerkende soorten voor oud structuurrijk bos die Sierdsema (1995) onderscheidt, worden

23 soorten als broedvogel aangetroffen (tabel 1). De kwaliteit van een bos kan niet alleen aan het voorkomen van zeldzame soorten worden afgelezen, maar ook aan de veeleisendheid van de aangetroffen soorten. Soorten met een brede biotoop- en voedselkeus worden 'weinig kritisch' (veeleisendheid 1) genoemd, terwijl soorten met een smalle biotoopkeus en/of specifieke voedselvoorkeur 'kritisch' (veeleisendheid 3-4) genoemd worden. Over het algemeen komen in slecht ontwikkelde terreintypen vrijwel alleen 'weinig kritische' soorten voor, in goed ontwikkelde terreinen ook 'kritische' soorten. De aanwezigheid van kritische soorten zegt dus veel over de kwaliteit van de broedvogelgemeenschap en het terreintype (Sierdsema, 1995). Van de meest kritisch soorten van de groep van structuurrijk oud bos komen de Middelste Bonte Specht en Kleine Bonte Specht *Dendrocopus minor* jaarlijks als broedvogel voor. De Oehoe *Bubo bubo* en de Kleine Vliegenvanger *Ficedula parva*, ook twee kritische soorten, zijn nog niet waargenomen. De andere twee, minder kritische, soorten die niet als broedvogel zijn aangetroffen zijn Westelijke Bergfluiter *Phylloscopus bonelli* en Houtsnip *Scolopax rusticola*.

Soortbesprekingen

Behalve de soorten met een hoge 'veeleisendheid', Middelste Bonte Specht en Kleine Bonte Specht, wordt in dit artikel ook het voorkomen van de

Figuur 1. Munningsbosch en Aerwinkel. Het BMP-B telgebied van Piet Beckers is blauw omlijnd. Rood omlijnd is het telgebied van de Provincie Limburg en groen gestreept is de A-locatie Munningsbosch. Het * geeft de ligging aan van de Koningseik.

Tabel 1 De soorten van structureel oud bos volgens Sierdema (1995) en hun voorkomen en status in het Munningsbosch/Aerwinkel.

Soort	kenmerken	veeleisendheid	status
Houtsnip	(loof)bos humeuze vochtige bodem	2	niet aanwezig
Holenduif	grote holten	2	--
Oehoe	oud bos, oude loofbomen, groeves	4	niet aanwezig
Bosuif	oude loofbomen, grote holten, dikke loof- en dode naaldbomen	2	+/-
Groene Specht	opgaand bos met open plekken, mieren	2	+/-
Zwarte Specht	opgaand bos, dikke loof- en dode naaldbomen	2	+/-
Grote Bonte Specht	opgaand bos, dikke en dode bomen	2	++
Middelste Bonte Specht	(zeer) oud loofbos	5	+/-
Kleine Bonte Specht	loofbos i.h.b. berk en eik, kwijnende en dode bomen	3	+/-
Gekraagde Roodstaart	open bos, bosranden, open holten (vliegdenen)	2	--
Grote Lijster	bosranden, bosjes (loofbomen), grazige vegetaties (grasland)	2	+/-
Bergfluit	open bos met ijle struiklaag	2	niet aanwezig
Fluiter	loofbomen met ijle struiklaag	2	--
Tijftjaf	(open) bos met loofbomen, struwelen met overstaanders, loofhoutstruiklaag	1	wel aanwezig geen gegevens
Grauwe Vliegenvanger	(oude) loofbomen	2	--
Kleine Vliegenvanger	oude loofbomen	3	niet aanwezig
Glanskop	loofbomen, holten, struiklaag van loofhout	2	++
Pimpelmees	loofhout	2	wel aanwezig geen gegevens
Boomklever	dikke loofbomen	2	+/-
Kortsnavelboomkruiper	gemengd bos	2	++
Boomkruiper	oudere bomen, holten	2	+/-
Wielewaal	vochtig hoog loofbos	2	++
Kauw	grote holten, cultuurgrond	2	wel aanwezig geen gegevens
Spreeuw holten	(niet in de grond), grasland	1	wel aanwezig geen gegevens
Ringmus holten	(zowel bomen als bebouwing), cultuurgrond	2	wel aanwezig geen gegevens
Appelvink	loofbomen	2	++

Kortsnavelboomkruiper, Nachtegaal en Fluiter besproken. De Kortsnavelboomkruiper omdat deze soort zeker voor Limburgse begrippen een indicator is voor structureel oud bos (Schepers, 1998), de Nachtegaal en Fluiter omdat deze een enorme afname laten zien met echter voor beiden een geheel andere oorzaak.

Middelste Bonte Specht *Dendrocopus medius*
De eerste meldingen van de Middelste Bonte Specht uit het Munningsbosch komen van Verbeek (1971) en Hens (1965). Verbeek spreekt over een zeldzame doortrekker die slechts twee maal is waargenomen in het Munningsbosch. Hens spreekt ook over twee waarnemingen in St. Odiliënberg in het jaar 1957, of het hier om dezelfde vogels gaat is onduidelijk. Daarna is er een onbevestigde waarneming van een Middelste Bonte Specht uit 1996. Op de volgende waarneming van de Middelste Bonte Specht, die wel door velen bevestigd kon worden, moest tot 9 maart 1997 gewacht worden. Toen werd door de auteur samen met Nicky Boeren een roepend exemplaar ontdekt in een kleine populierenaanplant net ten oosten van het Munningsbosch. Op 16 maart werden

hier twee exemplaren gezien, waarschijnlijk het paar dat in 1997 in een dode populier succesvol heeft gebroed. Op 7 juni zijn hier drie jongen uitgevlogen. Dit was het eerste goed beschreven broedgeval van de Middelste Bonte Specht in Limburg. Later dat jaar werd nog een ander nest gevonden in het Munningsbosch. Hier werd gebroed in een oude eik en er vloog een jong uit (Schepers *et al.*, 1997). In dat jaar bevond zich ook nog een paar in de Aerwinkel. Het jaar 1997 was ook het eerste jaar dat er op meerdere plekken in Limburg territoria van Middelste Bonte Spechten werden gevonden. In totaal werden dat jaar 11 territoria vastgesteld (Schotman, 2002; Pahlplatz *et al.*, 2000). In de jaren daarna bleef het aantal territoria in het Munningsbosch op twee steken. In het aangrenzende Aerwinkel werden ook ieder jaar één tot twee territoria ontdekt. In 2005 werden in het voorjaar op 3-4 plaatsen baltende Middelste Bonte Spechten aangetroffen in het Munningsbosch en de Aerwinkel samen. Slechts op een plaats in het Munningsbosch werden eind mei alarmerende vogels in de buurt van een nest aangetroffen. Het nest werd niet gevonden. Een goede manier om succesvolle nesten van Middelste Bonte Spechten te vinden is

door in de laatste week van mei en de eerste week van juni te zoeken naar nesten met roepende jongen. De roep van jongen van de Middelste Bonte Spechten is zachter dan de roep van de jongen van Grote Bonte Spechten, terwijl oudervogels vaak langdurig en luidruchtig alarmeren. De kans om ze in deze periode aan te treffen is veel groter dan in de periode na de balts. Het blijkt dat de Middelste Bonte Specht ieder jaar weer op ongeveer dezelfde plek wordt aangetroffen. In het Munningsbosch is vooral het gedeelte rondom de Koningseik in trek. In deze boom heeft hij zelfs in 2002 gebroed in een tak die bijna boven het wandelpad hing.

Kleine Bonte Specht *Dendrocopos minor*

De Kleine Bonte Specht is sinds 1985 jaarlijks als broedvogel aangetroffen. De aantallen variëren tussen de drie en zes. Hoewel de Kleine Bonte Specht in het gehele Munningsbosch kan worden aangetroffen geniet een aantal plekken toch de voorkeur. Veelal zijn dit plekken waar of veel 'dode' berken staan of plekken waar veel takstompen zijn te vinden. In deze takstompen wordt ook vaak een nest gemaakt (med. P. Beckers). In het Munningsbosch zit ieder jaar een paartje rondom de hoeve Munnichshof en ook ieder jaar zit een paartje rondom de Koningseik. Ook in het meetnetgebied van de provincie bevindt zich ieder jaar één territorium. In 2002 werden hier echter drie territoria aangetroffen. Kleine Bonte Spechten zijn echter nog lastiger op te sporen dan Middelste Bonte Spechten. Roepen doen zij vooral op zonnige dagen, maar lang niet altijd. Zij besteden slechts een korte tijd (één dag, med. P. Beckers) aan het maken van een nestholte en het geluid van de jongen in de nestholte is niet te horen. Ook alarmeren zij niet opvallend in de buurt van een nest. Hierdoor kunnen territoria van de Kleine Bonte Specht gemakkelijk gemist worden.

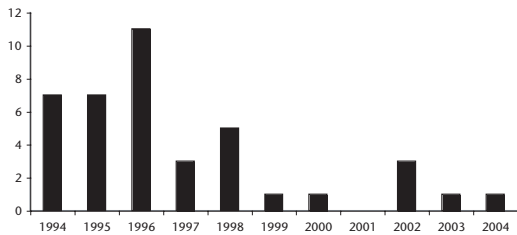
Kortsnavelboomkruiper *Certhia familiaris macrodactyla*

Op de eerste melding van een Kortsnavelboomkruiper moest tot 13 maart 2005 gewacht worden. Op die dag werd door Rob Goldbach een zingend exemplaar in de buurt van de Koningseik gevonden (mailgroep Vogelinfolimborg). Deze werd later door verschillende mensen teruggevonden. Justin Jansen spreekt zelfs van mogelijk twee exemplaren die op korte tijd op meer dan 200 meter uit elkaar werden gehoord. Dit kon echter nog niet door andere waarnemers

bevestigd worden. Volgens Peter Kolshorn (pers. med.) van het Biologische Station Krickenbecker Seen e. V. komt de soort in Duitsland tussen Venlo en Roermond niet voor of wellicht slechts incidenteel. Tijdens onderzoek voor de nieuwe Duitse broedvogelatlas is de soort nergens in het Duits-Nederlandse grensgebied aangetroffen (med. Peter Kolshorn). Het is dus aannemelijk dat de soort vanuit Zuid-Limburg of de Eifel het Munningsbosch heeft bereikt. Dat de soort in het Munningsbosch gemist is de afgelopen jaren is onwaarschijnlijk. In het voorjaar wordt het Munningsbosch namelijk door veel mensen bezocht die op zoek gaan naar de Middelste Bonte Specht en die ook een goede kennis hebben van de Kortsnavelboomkruiper. Ook wordt het Munningsbosch

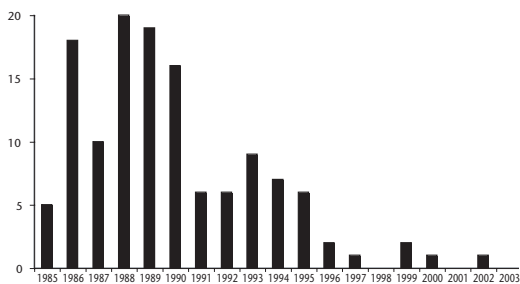

Kortsnavelboomkruiper, Kerperbos Vijlen, april 2005
(K. Lemmens)

Figuur 2. De Fluitert verdwijnt uit het Munningsbosch (dataset BMP-B van Piet Beckers).

jaarlijks door Piet Beckers geïnventariseerd op zeldzame en schaarse soorten. Ook hij had nog niet eerder een Kortsnavelboomkruiper aangetroffen. Wel hebben dit voorjaar Jan van der Laan en Jan Erik Kikkert op twee verschillende dagen, Jan Erik op 8 maart 2005, het vermoeden uitgesproken dat zij een roepende Kortsnavelboomkruiper in het Munningsbosch hadden gehoord. Dit vermoeden is dus op 13 maart 2005 door Rob Goldbach bevestigd. De eerste Kortsnavelboomkruipers in Limburg werden in 1993 ontdekt (Schepers, 1998). Ten tijde van de laatste broedvogelatlas werden behalve territoria in Zuid-Limburg ook bij het Zwartwater te Venlo en in Tegelen Kortsnavelboomkruipers vastgesteld. Bij de Holtmühle in Tegelen werd in 2000 zelfs een nest gevonden (Schepers, 2002). In Zuid-Limburg kan de Kortsnavelboomkruiper momenteel bijna overal in geschikt broedhabitat worden aangetroffen. Die habitat bestaat in bijna alle gevallen uit oud Eiken-Beukenbos of uit oud Eiken-Berkenbos. Dit zijn juist de bostypen met de meeste structuurvariatie, de oudste bomen, het meeste dode hout en het meest extensieve beheer (Schepers, 1998). Als we het Munningsbosch vergelijken met de geschikte bossen in Zuid-Limburg

Figuur 3. De Nachtegaal is door verandering van beheer geheel verdwenen uit het Munningsbosch (dataset BMP-B van Piet Beckers).

blijkt dat het Munningsbosch veel ouder is dan de meeste geschikte bossen in Zuid-Limburg. De bomen in het Munningsbosch zijn meer dan 200 jaar oud tegenover gemiddeld 120 jaar in Zuid-Limburg (Schepers, 1998). Door het beheer, of juist door het weglaten van beheer, is het aandeel dood hout in het Munningsbosch waarschijnlijk ook hoger dan in de bossen in Zuid-Limburg. Kortsnavelboomkruipers maken hun nest het liefst achter loshangende schors (Schepers, 1998). Door het grote aandeel staand dood hout zijn dit soort plekken in het Munningsbosch volop te vinden. Zoeken op dit soort plekken leverde in 2005 helaas nog geen nestvondst op. De komende jaren zal gekeken worden of de Kortsnavelboomkruiper een vaste gast is van het Munningsbosch en of er ook daadwerkelijk wordt gebreed.

Fluiter *Phylloscopus sibilatrix*

Hoewel het Munningsbosch een afspiegeling kan zijn van het ideale fluiterbiotoop, grotere middeloude tot oude loofbossen met een gesloten kronendek en een spaarzame ondergroei (van der Wee, 2004) worden de aantallen Fluiters ieder jaar lager. De aantallen zijn de laatste jaren zelfs zo sterk gedaald dat de komende jaren de Fluiter wellicht zal verdwijnen uit het Munningsbosch (figuur 2). Terwijl er in 1996 elf territoria werden gevonden is het de laatste jaren iedere jaar weer een kunst om een territorium te kunnen noteren. In 2005 werden er in ieder geval geen Fluiters aangetroffen. Van de Fluiter is het bekend dat in minder geschikte broedbiotopen de aantallen sterk kunnen fluctueren (Bijlsma *et al.*, 2001). Hoewel door het afsterven van een gedeelte van de Beuken en door verruiging een gedeelte van het biotoop ongeschikt is geworden kan hiermee de achteruitgang van de Fluiter niet goed worden verklaard. Waarschijnlijk heeft de achteruitgang meer te maken met de trek van en naar de overwinteringsgebieden in Afrika (van der Wee, 2004).

Nachtegaal *Luscinia megarhynchos*

Net als de Fluiter laat ook de Nachtegaal een enorme afname zien in het Munningsbosch. Echter in tegenstelling tot de Fluiter is dit voor een gedeelte te verklaren door het gevoerde beheer. De Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen (IKL) heeft in de beginjaren 80 grote gedeeltes van de ondergroei van het bos gekapt net zoals dat tot de jaren zestig gangbaar was. Hierdoor heeft onder-

groeit zich enorm kunnen ontwikkelen waardoor er opeens grote oppervlakten geschikt waren als biotoop voor de Nachtegaal. Hierdoor nam het aantal territoria van de Nachtegaal toe tot 20 territoria in 1988, dit betreft het Munningsbosch en Aerwinkel samen. Het hoge aantal territoria bleef vijf jaar in stand waarna de Nachtegalenstand weer zeer snel in aantal afnam (figuur 3). De soort is momenteel verdwenen als broedvogel. De vraag is nu echter of het kappen van de ondergroei weer moet worden gestart. Aan de ene kant zal het biotoop van de Nachtegaal verbeteren, maar aan de andere kant komt de ontwikkeling van structureel oud bos in gevaar. Daarnaast is het verlies van broedbiotoop waarschijnlijk niet de enige reden voor de enorme achteruitgang. Landelijk geldt een verlaging van de grondwaterstand (met uitdroging of verzuuring als gevolg en hiermee samenhangende veranderingen in de humusvorming en bodemfauna) en veranderingen in bosbeheer (verdwijnen hakhoutcultuur) tot de belangrijkste redenen voor afname (Bijlsma *et al.*, 2001; Verstrael, 2002; Bakhuizen & Hustings, 1999). Al deze factoren hebben zich de laatste jaren ook in het Munningsbosch voorgedaan. Het is dus onzeker of door het hervatten van het middenbosbeheer de Nachtegaal weer in dezelfde hoge aantallen terugkeert in het Munningsbosch. De huidige beheerder (R. Lemmens van Buro Meander B.V., rentmeester van de familie Geradts de Regout) heeft aangegeven

dat in het Munningsbosch geen middenbosbeheer toegepast zal worden en in de Aerwinkel voor sommige gedeelten wel.

Geen zorgen over huidig beheer

Het inwendige beheer zoals dat nu in het Munningsbosch wordt uitgevoerd (med. beheerder) is voor soorten van oud structureel loofbos ideaal. Aan dit beheer hoeft niets te veranderen. Dood hout blijft liggen en zieke bomen kunnen ongestoord afsterven. Om te kijken of er iets aan het uitwendige beheer gedaan moet worden zou een onderzoek moeten plaatsvinden naar de waterhuishouding en dan vooral naar veranderingen in de grondwaterstand van de laatste jaren. Want vooral de laatste jaren sterven er opeens opvallend veel Beuken. Droogte of juist wisselende grondwaterspiegels zou hiervoor wel eens een belangrijke factor zijn. Bij de Beuk speelt zonnebrand ook een belangrijke rol. Beuken kunnen namelijk heel slecht tegen direct zonlicht op de stam en door het afsterven van een Beuk kunnen er in de omgeving opeens nog een aantal bomen afsterven. Door het wegvallen van een aantal bomen kunnen zich op de open plekken volop bramen vestigen waardoor het biotoop voor b.v. Fluiter ongeschikt wordt. Omdat het Munningsbosch en Aerwinkel nu vrij kleine enclaves met loofhout zijn zou het wenselijk zijn om op de landbouwgronden tussen

Munningsbosch, september 2005 (J. Boeren)

het Munningsbosch en de Aerwinkel loofbos aan te planten. Om dit bos sneller geschikt te maken voor hollenbroeders zouden hier groepen populieren tussen geplant moeten worden.

De droomsoorten

Als we kijken welke soorten uit de groep van structuurrijk oud bos we nog kunnen verwachten, maken Houtsnip, Kleine Vliegenvanger en Westelijke Bergfluiters waarschijnlijk de meeste kans. Hoewel de Houtsnip in de omgeving van het Munningsbosch broedt, bijvoorbeeld op de Meinweg en in Landgoed Hoosden, is hij in het Munningsbosch nog nooit als broedvogel aangetroffen. Wellicht is het bos toch te droog voor deze soort. Wel worden vaker Houtsnippen gezien op doortrek in het najaar. De Kleine Vliegenvanger is in Limburg zes maal aangetroffen, driemaal in het voorjaar en drie maal in het najaar. De voorjaarsgevallen zijn des te opmerkelijker omdat de soort landelijk voornamelijk in het najaar wordt gezien (Berlijn, 1999). In de periode van het laatste atlasproject werden in Nederland in vijf atlasblokken in het voorjaar Kleine Vliegenvangers aangetroffen. In enkele gevallen ging het om gedurende langere periodes aanwezige, veelvuldig zingende tweede kalenderjaars mannetjes (van Diek, 2002). Dit was ook het geval bij de eerste twitchbare Kleine Vliegenvanger in Limburg (Berlijn, 1999). Hoewel al langer rekening wordt gehouden met de Kleine Vliegenvanger als broedvogel in Nederland, onder meer door het toegenomen aantal van voorjaarswaarnemingen, wordt dit in de praktijk nog niet bevestigd (van Diek, 2002). Van de Kleine Vliegenvanger is het nog niet bewezen dat hij ooit heeft gebroed in Nederland. Bij de Westelijke Bergfluiters is dit wel het geval (van den Berg & Bosman, 2001). In Limburg is de Westelijke Bergfluiters ook iets vaker aangetroffen dan de Kleine Vliegenvanger. Echter het laatste geval stamt alweer uit 1990. Toen zat op de Meinweg een waarschijnlijk ongepaard mannetje te zingen van 22 mei tot 10 juni (Boeren, 1990). Bij de in Nederland aangetroffen Westelijke Bergfluiters gaat het meestal om zingende ongepaarde mannetjes die enkele weken blijven en dan plotseling weer verdwijnen (Deuzeman, 2002). Aan andere zeldzame soorten die oud structuurrijk bos prefereren moeten we ook denken aan Grijskopspecht *Picus canus*, Withalsvliegenvanger *Ficedula albicollis* en wel-

licht ook aan Syrische Bonte Specht *Dendrocopus syriacus*. Daarnaast is ook de Dwerguil *Glaucidium passerinum* bezig met een opmars richting ons land. De Grijskopspecht broedt niet ver van Limburg in grote beukenbossen. Een bekende plek is rondom het stuwmeer van Eupen. Echter in 2004 werd na lange afwezigheid in Limburg een exemplaar aangetroffen op de Beegderheide (mailgroep Vogelinfolimburg). De Withalsvliegenvanger is een broedvogel van Oost- en fragmentarisch ook Midden-Europa, Noordoost-Frankrijk en Noordwest Beieren. In de aan Nederland grenzende Duitse deelstaten en in Denemarken worden incidenteel territoria vastgesteld (Vergeer, 2003). De Withalsvliegenvanger heeft een voorkeur voor oud loofbos. In naaldbossen zijn de dichtheden veel lager, terwijl het ophangen van nestkasten de dichtheden kan verdubbelen (Hagemeijer & Blair, 1997). Doordat het aantal Withalsvliegenvangers de laatste jaren gelijk blijft ondanks de groei van het leger van goed onderlegde vogelaars, is van een uitbreiding nog weinig te merken. Echter, een incidenteel territorium of wellicht een (gemengd) broedgeval, is in Nederland niet uit te sluiten (Vergeer, 2003). De Syrische Bonte Specht is een broedvogel van eikenbossen, solitaire bomen, lanen, boomgaarden, parken, begraafplaatsen en wijngaarden. Sinds 1890 is hij bezig met een snelle opmars vanuit zijn oorspronkelijke Turkse leefgebied. Echter een opmars naar het westen wordt nog tegengehouden door een juli-isotherm van 18°C (Munteanu & Samwals in Hagemeijer & Blair, 1997). Dit is een gebied met in juli een gemiddelde temperatuur van meer dan 18°C. De gemiddelde temperatuur in Nederland is nu 17,4°C (bron KNMI). De Dwerguil komt voornamelijk voor in het hoge, maar niet te dichte, boreale sparrenbos, dat zich als een brede gordel dwars door Europa en Azië uitstrekt van Scandinavië tot Japan. In Midden-Europa komt hij vooral voor in oudere naald- en gemengde bossen van het hoog- en middelgebergte: zo zijn ze waargenomen in de Alpen, de Jura, in de Voegen, in het Zwarte Woud, het Beierse Woud, het Fichtelgebergte, het Bohemer Woud, Ertsgebergte, Thüringer Woud en de Harz. De laatste jaren vindt uitbreiding plaats in de uitgestrekte naaldbossen in het noorden van Duitsland, o.a. de Lüneburger Heide. Ook zijn er broedgebieden niet ver van de Nederlandse grens in Nordrhein-Westfalen en Niedersachsen. Verder kan bij de Dwerguil na een jaar met extreem goede

broedresultaten een invasieachtige trek op gang komen die zich over meerdere honderden kilometers zuidwaarts kan uitstrekken (<http://www.uilen.org/Dwerguil/Dwerguil.html>).

Conclusie

Het scala aan soorten van oud structuurrijk bos is bijna compleet in het Munningsbosch/Aerwinkel. In Nederland is het Munningsbosch waarschijnlijk een van de mooiste voorbeelden voor deze groep. Qua beheer zijn er de komende jaren geen problemen te verwachten. De kritische soorten die er nu zitten zullen zich ook in de toekomst waarschijnlijk kunnen handhaven (Middelste Bonte Specht) of wellicht uitbreiden (Kortsnavelboomkruiper). Van de overige soorten van oud structuurrijk loofbos blijven de aantallen van de meeste soorten stabiel, slechts enkele laten een negatieve trend zien. Het is nu alleen maar afwachten welke dromen de komende jaren nog uitkomen.

Dankwoord

Als eerste ben ik dank verschuldigd aan Rob Goldbach die de Kortsnavelboomkruiper ontdekte. Aangezien dit een soort was waar ik al jaren van droomde, zeker na de ontdekking van de Middelste Bonte Specht, was het voor mij aanleiding om dit artikel te schrijven. Daarnaast natuurlijk dank aan Piet Beckers, die al sinds 1985 het Munningsbosch/Aerwinkel inventariseert. Ook dank aan Boena van Noorden van de Provincie Limburg die de gegevens van het Meetnet en de Provinciale broedvogelstellingen beschikbaar stelde.

Literatuur

- Bakhuizen J.J. & F. Hustings, 1999.** Misère in het bronsgroen eikenhout: Nachtegalen in Limburg. *Limburgse Vogels* 10: 81-89
- van den Berg A.B. & C.A.W. Bosman, 2001.** Zeldzame vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 1) (tweede herziene druk), GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- Berlijn M., 1999.** Kleine Vliegenvanger bij Epen in het voorjaar van 1999. *Limburgse Vogels* 10: 127-129.
- Bijlsma R.G., F. Hustings & C.J. Camphuysen, 2001.** Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2), GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- Boeren J., 1990.** Bergfluit op de Meinweg, mei/juni 1990. *Limburgse Vogels* 1(3): 29.
- Deuzeman S.B., 2002.** Bergfluit *Phylloscopus bonelli* pp. 513-514 in: SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden
- van Diek H., 2002.** Kleine Vliegenvanger *Ficedula parva* pp 514 in: SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden
- Hagemeyer E.J.M. & M.J. Blair (Eds), 1997.** The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their distribution and abundance. T. & A.D. Poyser, Londen.
- Hens P., 1965.** Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg benevens vergelijking met die der aangrenzende gebieden. Publicatie van het Natuurhistorisch Genootschap Limburg. Reeks XV 1964-1965.
- van der Jagt J.L. & E.J. Al, 1995.** Criteria voor A-locaties bos; Wageningen, Informatie- en Kenniscentrum Natuurbeheer, werkdocument IKC Natuurbeheer nr W-76.
- Kapsenberg F.P. 1999.** Bosbeleid Limburg - Onderzoek waardevolle bossen. Provincie Limburg, Maastricht.
- den Ouden J.B., 1995.** A-locatiebossen in Limburg; Kenschets, beoordeling en adviezen met betrekking tot behoud en ontwikkeling van bosrelicten in de provincie Limburg; Wageningen, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO), IBN-rapport 136.
- Pahlplatz R., F. Schepers & A. Schotman, 2000.** De Middelste Bonte Specht als broedvogel in Limburg definitief gevestigd? *Limburgse Vogels* 11: 6-13.
- Schepers F., 1998.** De Taigaboomkruiper als broedvogel in Zuid-Limburg in 1993-1997. *Limburgse Vogels* 9: 33-48.
- Schepers F., 2002.** Taigaboomkruiper *Certhia familiaris* pp 430-431 in: SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- Schepers F., J. Boeren & F. Ellenbroek, 1997.** Het jaar van de Middelste Bonte Spechten. *Limburgse Vogels* 8: 74-77.
- Schotman A., 2002.** Middelste Bonte Specht *Dendrocopus medius*, pp 302-303. in: SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum, Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey, Leiden.
- Sierdsema H., 1995.** Broedvogels en beheer. Het gebruik van broedvogelgegevens in het beheer van bos- en natuurterreinen. SOVON-onderzoeksrapport 1995/04.
- Verbeek, A., 1971.** 'Munningsbosch' en omgeving St. Odiliënberg, Roerstreek 71, Jaarboek Heemkundevereniging Roerstreek. N.V. Courant de nieuwe koerier, Maas en Roerbode, Roermond.
- Vergeer J.W., 2002.** Withalsvliegenvanger *Ficedula albicollis* pp 514 in: SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002, Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- Verstrael T., 2002.** Nachtegaal *Luscinia megarhynchos* pp344-345 in: SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- Voskamp P., 2004.** Opmars van Oehoes in Zuid-Limburg. *Limburgse Vogels* 14:1-9.
- van der Wee J., 2004.** De Fluit in Limburg: een toontje lager... *Limburgse Vogels* 14: 23-27.

De Middelste Bonte Specht alweer ruim 10 jaar broedvogel in Limburg

Jan Joost Bakhuizen

Sinds de publicaties over de vestiging van de Middelste Bonte Specht *Dendrocopos medius* als broedvogel in Limburg in de tweede helft van de jaren 90 (Schepers *et al.*, 1997, Schotman, 1998 en Pahlplatz *et al.*, 2000), zijn meerdere broedseizoenen verstreken. In de jaren 2003-2005 is ook weer intensief gezocht naar de soort in potentieel broedbiotoop in Zuid- en Midden-Limburg. Het is dan ook de hoogste tijd om de balans op te maken en de recente gegevens over aantalsontwikkeling en verspreiding te publiceren. Als eerste zal de aantalsontwikkeling over de jaren 1995-2005 aan de orde komen. Vervolgens zal worden ingegaan op het actuele verspreidingspatroon, aan de hand van de vastgestelde territoria en het patroon van alle losse waarnemingen uit het Vogelarchief Limburg. Daarnaast zal kort worden ingegaan op de habitatkeuze. Tenslotte zal in de discussie worden stilgestaan bij het kolonisatieproces, het voorkomen elders in Nederland en de bezettingsfrequentie van de territoria in Limburg.

Materiaal en methode

Het inventariseren van de Middelste Bonte Specht is geen gemakkelijke zaak. Het broedgebied bestaat uit opgaand, structuurrijk bos en de soort leidt aldaar een teruggetrokken en onopvallend bestaan. Het beste kan de soort opgespoord worden aan de hand van zijn (territorium-)roep, die vooral van half februari tot half april ten gehore wordt gebracht. De soort is alleen goed te inventariseren door het afspelen van de territoriumroep of door een zeer hoge bezoekingintensiteit in het vroege voorjaar (Schotman, 1998). Tevens is er een opleving van activiteit in de periode dat er jongen zijn, meest eind mei tot half juni. In deze periode loont het de moeite om plekken waar het broedvoorkomen wordt vermoed nogmaals op de aanwezigheid van de soort te checken. In die tijd wordt alleen de gewone roep ten gehore gebracht, zowel door adulte als jonge vogels (med. R. van Dongen). Van een geldig broedpaar c.q. territorium conform

Middelste Bonte Specht, Vijlen, 27 maart 2004 (R. Schols)

Tabel 1. Aantal losse waarnemingen in het Vogelarchief Limburg per jaar.

jaar	
1995	7
1996	17
1997	55
1998	37
1999	58
2000	19
2001	22
2002	9
2003	35
2004	66
2005	74

SOVON is sprake wanneer er een nestvondst of een nestindexerende waarneming wordt verricht. Of wanneer er twee waarnemingen worden gedaan, waarvan tenminste één tussen de datumgrenzen 1 maart – 20 juni. De fusie-afstand bedraagt 500 meter (van Dijk *et al.*, 2004).

Voor het materiaal en methode over de periode 1995-1999 wordt verwezen naar Pahlplatz *et al.* (2000). In de periode 2000-2002 is geen speciale aandacht aan de soort besteed. De gegevens van deze periode zijn afkomstig van BMP-proefvlakken (SOVON) of het provinciale meetnet en van losse meldingen die in het Vogelarchief Limburg terecht zijn gekomen. Vanaf 2003 is de onderzoeksinspanning duidelijk weer toegenomen. In feite is de aanpak die in 1999 door Alterra/SOVON/Frans Schepers is geïntroduceerd weer opgepakt. In de jaren 2003-2005 zijn echter niet alle bosgebieden in Zuid- en Midden-Limburg onderzocht, maar is gefocust op de op het oog meest geschikte bosgebieden. Dit is deels afgeleid van de kennis die o.a. in 1999 is opgedaan (zie o.a. Pahlplatz *et al.*, 2000 en materiaal A. Schotman). De instructie aan de tellers was om minimaal 2-3 ochtendbezoeken te brengen in de periode half februari tot half april. Hoewel er een risico van verstoring bestaat, werd er bij deze lage bezoekfrequentie wel op aangedrongen om gebruik te maken van geluidsna bootsing. Daarnaast zijn de afgelopen 3 broedseizoenen ook speciale telweekenden voor de MiBo georganiseerd, in het weekend rond 20 maart. Zo hebben ook veel vogelaars van buiten Limburg een flinke steen kunnen bijdragen aan het opsporen van deze spechtensoort. Aan het eind van elk broedseizoen zijn alle waarnemingen verzameld. Daarbij is ook gebruik gemaakt van

alle aanvullende, losse waarnemingen die bekend zijn geworden (m.n. Vogelarchief Limburg en mailgroep Vogelinfol limburg, maar daarnaast ook via waarneming.nl en DBA recente waarnemingen). Alle losse waarnemingen zijn uiteindelijk samen gebracht in het Vogelarchief Limburg. Voor een overzicht van het aantal (losse) waarnemingen per jaar zie tabel 1.

Sommige meldingen zijn geverifieerd om meer details te verkrijgen over de exacte plaats en waarneming. Bij de interpretatie van de waarnemingen tot broedpaar/territorium is voorzichtig te werk gegaan en zijn de regels strikt gehanteerd. Bij twijfel is eerder naar beneden afgerond dan naar boven. Gecombineerd met het feit dat de soort in het veld gemakkelijk over het hoofd gezien kan worden, leidt dit tot de conclusie dat de aantalsopgaven in dit artikel nadrukkelijk als minimum moeten worden beschouwd.

Resultaten

Aantalsontwikkeling

Voor een overzicht van de vastgestelde broedparen/territoria per bosgebied over de jaren 1995-2005 zie tabel 2. Onlangs is informatie beschikbaar gekomen over een zeker broedgeval op het Landgoed De Hamert in Noord-Limburg in 1995, nog voordat de influx zich in Nederland voordeed (J. Kooistra, via B. van Noorden). Na een aarzelend begin fluctueert het aantal opgespoorde territoria van 6 tot 15, over de jaren 1997-2005. De lage aantallen vallen samen met jaren waarin relatief weinig aandacht is besteed aan de soort. Over de aantalsontwikkeling in zijn totaliteit kan voorzichtig geconcludeerd worden dat er na de echte vestiging in 1997 eerst een periode van consolidatie is geweest en dat vanaf 2004 mogelijk sprake is van een lichte groei van de populatie. In de periode 1995-2005 zijn gesommeerd 84 broedparen c.q. territoria vastgesteld. De twee kerngebieden voor de soort, het Munningsbosch/Aerwinkel en de Boswachterij Vaals, nemen daarvan bijna 70% voor hun rekening.

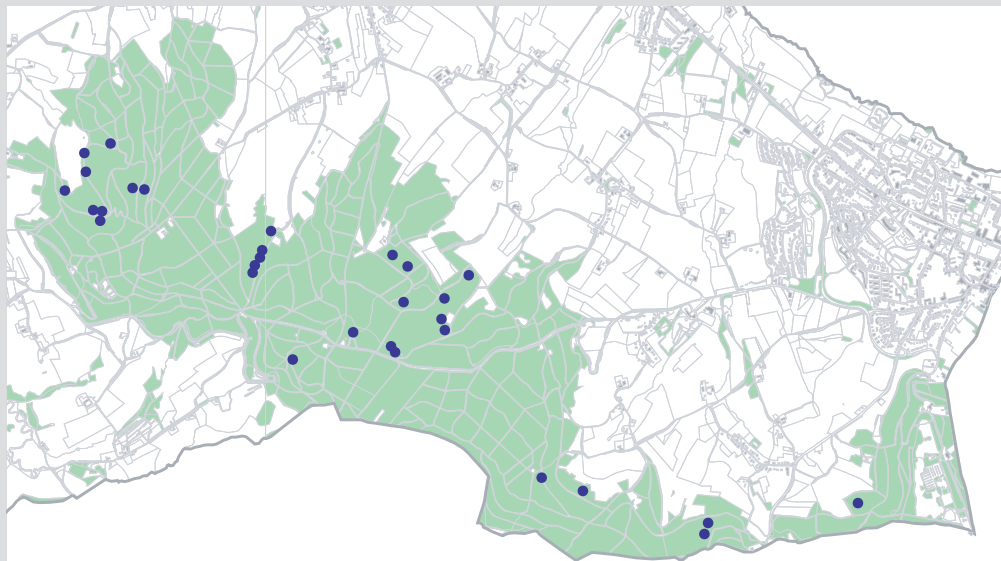
Vanaf de constatering van het eerste territorium in 1996 in het Kerperbosch, is er in de Boswachterij Vaals jaarlijks gebroed. In 2005 is aldaar voorlopig het maximum gehaald met ten minste 6 paar (zie kader). Vaste bosgebieden waar vrijwel jaarlijks minimaal een paartje is gevestigd zijn het Elzet-

Tabel 2. Aantal broedparen c.q. territoria van de Middelste Bonte Specht in Limburg per bosgebied, over de periode 1995-2005.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Landgoed De Hamert	1										1
Munningsbosch/Aerwinkel			3	3	3	3	4	4	4	4	3
Ijzerbosch										1	2
Limbrichterbosch											1
Bunderbosch					1	1	1			1	
Savelsbos			2	1				1			
Tivoli - Valkenburg										1	
Rolduc - Kerkrade											1
Dunnenbosch											1
Schweibergerbosch			1	1	1					1	
Kruisbosch			2	1		1	1				
Onderste Bosch					1						
Boswachterij Vaals											
Elzetterbosch			1	1	1		1		1	1	1
Vijlenerbosch/Zevenwegen					1				1	1	1
Kerperbosch		1	1		1				1	1	1
Holsetterbosch											1
Schimperbosch			1			1	1	1	1	1	2
TOTAAL	1	1	11	7	9	6	8	6	8	12	15

De Middelste Bonte Specht in de Boswachterij Vaals in 2005

Om een beeld te geven van de verspreiding van het voorkomen in het kerngebied Boswachterij Vaals zijn alle bekende waarnemingen van 2005 op kaart gezet. Er zijn duidelijk clusters van waarnemingen te onderscheiden die meest gelegen zijn in de mooiste deelgebieden van de boswachterij die ook in het bosbeleid A-locaties worden genoemd (Kapsenberg, 1999). Uit de losse waarnemingen zijn minimaal 6 broedparen c.q. territoria gedestilleerd. Mogelijk betreft het 1 of 2 paren meer, en dan gaat het om de waarnemingenclusters in het Elzetterbosch en die van het Kerperbosch/Holsetterbosch. Bewijs voor meer paren in deze bossen kon echter in 2005 niet verkregen worden.

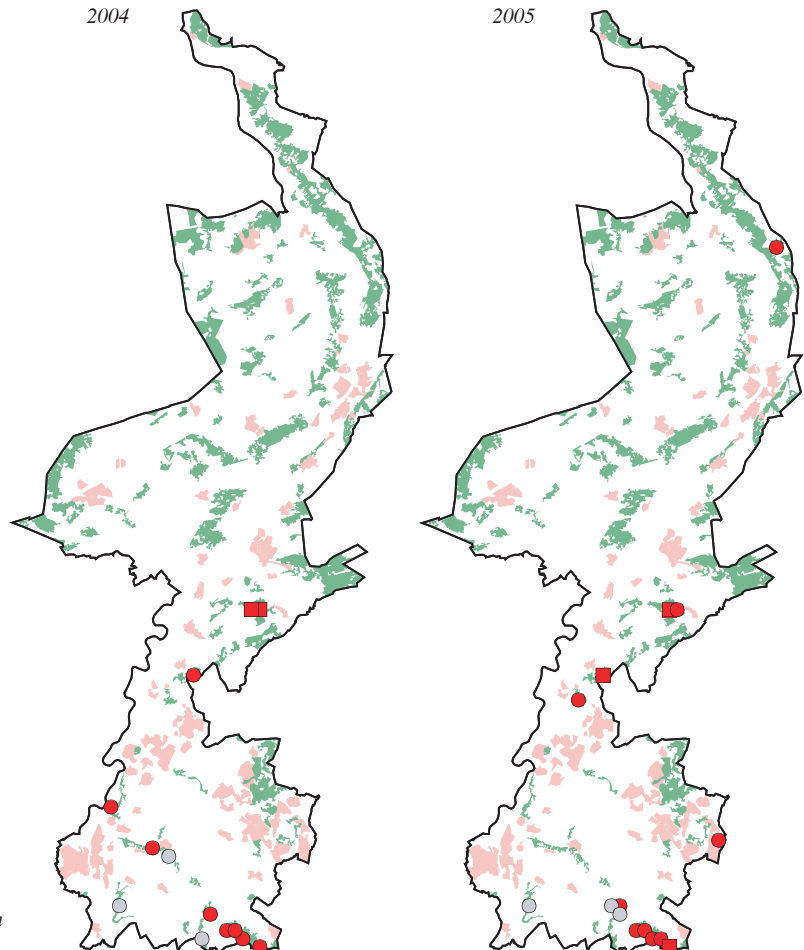
terbosch, het Kerperbosch en het Schimperbosch. In het laatste bosgebied konden in 2005 zeker 2 paar worden vastgesteld. Ook het broeden in het Munningsbosch/Aerwinkel bij Posterholt in Midden-Limburg is sinds 1997 een vast gegeven, met jaarlijks 3-4 paar.

In het Kruisbosch/Schweibergerbosch is vanaf 1997 regelmatig gebroed tot en met 2001, met jaarlijks 1-3 paar. Vanaf 2002 lijkt de soort in het Kruisbosch te ontbreken, ondanks veelvuldig bezoek in het voorjaar in de jaren daarna. In 2004 kon weer een territorium in het Schweibergerbosch worden vastgesteld. In 2005 werd voor het eerst ook een territorium aangetroffen in het aangrenzende Dunnenbosch.

Verspreiding

Voor een beeld van de verspreiding van de Middelste Bonte Specht in Limburg wordt verwezen naar figuren 1 en 2. In figuur 1 zijn de broedparen/territoria van respectievelijk 2004 en 2005 weergegeven per km-hok, en geeft een beeld van de actuele broedverspreiding. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen zeker broedend, c.q. territorium en losse waarnemingen in de broedtijd.

In figuur 2 zijn alle waarnemingen van de Middelste Bonte Specht uit het Vogelarchief Limburg weergegeven per km-hok, om een beeld te krijgen van het overall verspreidingsbeeld in Limburg, over de

Figuur 1. Verspreiding van broedparen c.q. territoria van de Middelste Bonte Specht in Limburg per km-hok, in 2004 en 2005. Rode stip: 1 zeker broedpaar/terr.; rood vierkant: 2 zekere broedparen/terr.; grijze stip: éénmalige waarneming tussen datumgrenzen

Kruisbos, broedhabitat van de Middelste Bonte Specht, maart 2005 (J.J. Bakhuizen)

periode 1995-2005. Uit figuur 2 valt af te leiden dat naast de twee eerder genoemde kerngebieden (Munningsbosch/Aerwinkel en Boswachterij Vaals) nog enkele andere concentratiegebieden met relatief veel waarnemingen zijn te onderscheiden: het Savelsbos, boscomplex Kruisbosch/Schweibergerbosch en de Geuldalhellingbossen nabij Valkenburg. Opvallend daarbij is dat in twee van deze gebieden (Savelsbos en Geuldalhellingbossen Valkenburg) er tot op heden weinig broedparen c.q. territoria zijn vastgesteld. Daarnaast zijn er in Zuid-Limburg nog enkele verspreid liggende bosgebieden (tijdelijk) bezet, zoals Bunderbosch, IJzerenbosch en Limbrichterbosch. In Noord-Limburg blijft het (tijdelijk) voorkomen vooral nog beperkt tot Landgoed De Hamert. Ook zijn er nog enkele losse waarnemingen in Midden- en Noord-Limburg, mogelijk betrekking hebbende op zwervers.

Habitatkeuze: het broedgebied nader bekeken

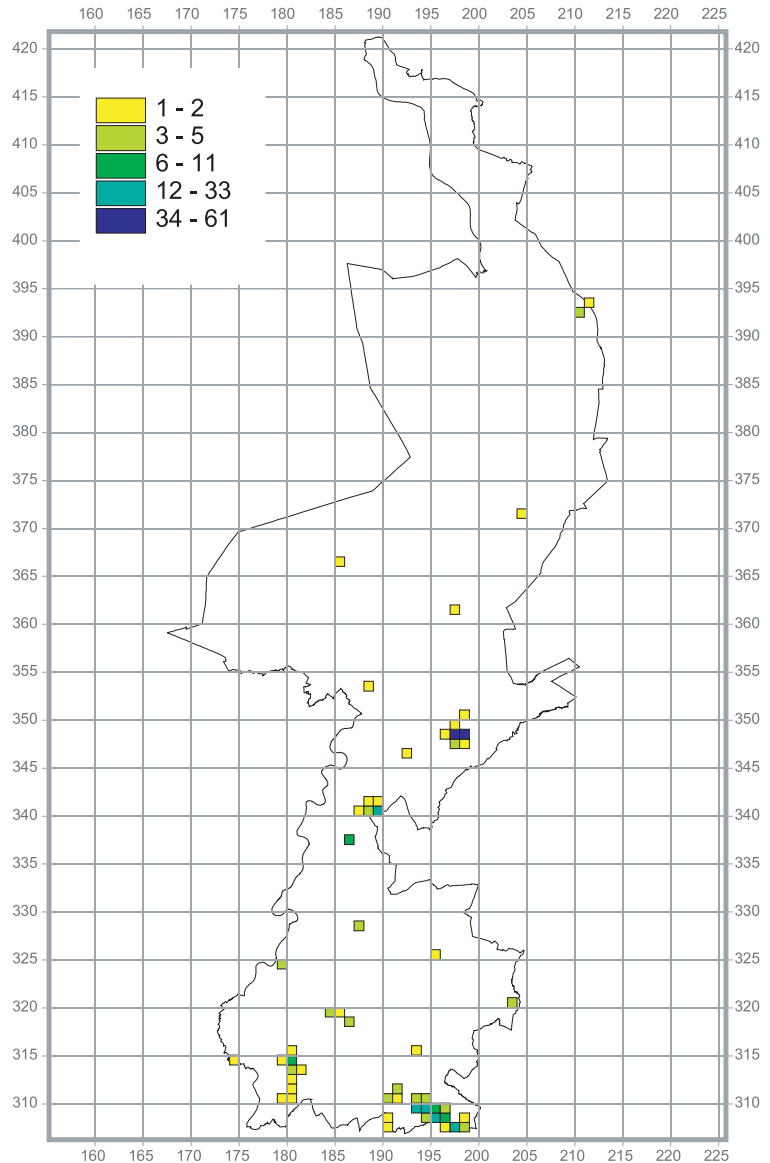
Waar komen de broedende c.q. territoriale Middelste Bonte Spechten nu precies voor? In algemene zin kan gesproken worden over relatief oud, structuurrijk loofbos, waar de Zomereik *Quercus robur* een prominente plaats inneemt. Bossen met (verspreid) voorkomende Zomereiken met een diameter van tenminste 40 cm blijken een goede indicator (o.a. Schotman, 1998 en eigen waarnemingen). Naast de vrijwel altijd voorkomende Zomereik, zijn veel

voorkomende boomsoorten: Gewone es *Fraxinus excelsior*, Zoete kers *Prunus avium*, Beuk *Fagus sylvatica*, Haagbeuk *Carpinus betulus*, Gewone esdoorn *Acer pseudoplatanus*, Canadapopulier *Populus x canadensis* en in mindere mate *Acacia Robinia pseudo-acacia* en Ruwe berk *Betula pendula*. Bij de bomen is vooral de structuur van de schors van belang: in oude bomen met structuurrijke schors zitten veel insecten. In vegetatiekundige termen gaat het met name om de associaties van Eiken-Haagbeukenbossen en Vogelkers-Essenbos (Weeda *et al.*, 2005), veelal voorkomend op voedselrijke grond. De aanwezigheid van veel dood hout is essentieel, daar de Middelste Bonte Specht vrijwel het gehele jaar insectivoor is, in tegenstelling tot de Grote Bonte Specht *Dendrocopos major*, die in de winter voor een groot deel op zaden en noten overschakelt. In de buurt van de gevonden broedplaatsen c.q. territoria is vaak ook enig naaldhout te vinden (zoals in het Munningsbosch en op het plateau van Boswachterij Vaals). Mogelijk hebben deze naaldbossen, met ondermeer Fijnspaar *Picea abies*, Douglasspar *Pseudotsuga menziesii*, Larix *Larix decidua* en Grove den *Pinus sylvestris*, ook een rol in de winteroverleving van de soort. Dit speelt m.n. in bosgebieden waar momenteel minder dood hout voorkomt (med. R. van Dongen). In de broedtijd wordt de soort uitsluitend in loofbos aangetroffen. De Middelste Bonte Specht staat bekend als een echte standvogel. Of de soort in het najaar en de midwinter

in Limburg een andere, ruimere (detail) verspreiding heeft dan in de broedtijd is onbekend. In Twente lijkt het erop dat de soort in de wintermaanden december-januari een bredere verspreiding heeft dan in de broedtijd. Vrouwtjes lijken meer te gaan zwerven, adulte mannetjes blijven hun broedterritoria trouw (med. R. de By).

De bezette bossen hebben veelal een natuurfunc-

tie, en soms zijn ze zelfs strikt bosreservaat. De bezette bossen zijn vrijwel allemaal in beheer bij Staatsbosbeheer; sommigen bij Vereniging Natuurmonumenten (Limbrichterbos, IJzerbosch) en Het Limburgs Landschap (Landgoed de Hamert, Bergse heide). In enkele gevallen is het beheer bij andere partijen in handen, zoals het Munningsbosch/Aerwinkel (particulier eigendom) en bosgebied Rolduc (Bisdom Roermond).

Figuur 2. Ruimtelijke spreiding van alle waarnemingen van de Middelste Bonte Specht in Limburg, uit het Vogelarchief Limburg over de periode 1995-2005.

Door de ouderdom en het natuurlijk beheer van de bezette bossen komt er relatief veel dood hout voor, zowel liggend als staand: belangrijk voor voedsel en voor broedgelegenheid. De bezette bossen zijn zowel vochtig (o.a. Bunderbosch, Aerwinkel en delen van het Elzetterbosch) als relatief droog. Het vochtgehalte lijkt dan ook geen onderscheidende factor. Ook het voorkomen van reliëf is niet van doorslaggevend belang. Andersom geredeneerd snijdt wel hout: de best overgebleven bossen van Limburg bestaan vaak uit hellingbossen die in de ontginningsperioden gespaard zijn gebleven en niet omgezet zijn in landbouwgrond.

Discussie

De speciale aandacht voor deze kritische spechtensoort in de afgelopen jaren heeft ons veel geleerd over zijn voorkomen in Limburg. In deze discussie wordt verder ingegaan op het doorlopende kolonisatieproces en recente ontwikkelingen elders in Nederland. Tevens wordt stilgestaan bij de bezettingsfrequentie van de territoria in Limburg.

Doorlopend kolonisatieproces

Na 1999 zijn weer in enkele nieuwe bosgebieden Middelste Bonte Spechten aangetroffen. Het kolonisatieproces van de soort in Limburg (en de rest van Nederland) is dan ook nog in volle gang. De Middelste Bonte Specht breidt langzaam maar gestaag zijn broedgebied in Limburg uit. In 2004 werd de soort eindelijk als broedvogel gevonden in het IJzerenbosch en in 2005 in het Limbrichterbosch. Deze bosgebieden werden al langere tijd beschouwd als potentiële broedgebieden voor de soort, maar het bleef daar lang steken bij een enkele waarneming in het Limbrichterbosch in 2003. Mogelijk zijn de exemplaren afkomstig van het kerngebied Munningsbosch/Aerwinkel. Ook is lang gewacht op het vestigen van een paartje in de Geuldalhellingbossen rond Valkenburg. In 2004 werden verscheidene waarnemingen verricht die betrekking hadden op tenminste 1 paar in het bosgebied tussen Tivoli, Valkenburg en de Bergse heide. In 2005 is er echter geen enkele waarneming uit dit gebied bekend geworden! Het Biebosch bij Valkenburg lijkt ook een zeer geschikt broedgebied; het blijven echter steeds eenmalige waarnemingen die de status van een territorium niet bereiken. De ontdekking van een paartje in het bosgebied nabij

Rolduc, Kerkrade in 2005 is interessant te noemen. In de categorie van leuke verrassingen valt ook in 2005 het landgoed De Hamert, alwaar op 10 juni 2005 een vers dood jong werd aangetroffen nabij een potentieel broedgebied langs het Gelderns-Nierskanaal!

In de zomer en vroege herfst van 2005 zijn ook buiten de nu bekende broedgebieden weer meerdere waarnemingen verricht, zoals in de boomgaard bij de Bellethoeve, bij Cottessen en in het Preusbosch bij Vaals (R. van Dongen), het Cannerbosch, Maastricht (R. de Haan) en in het bos bij de Berghofweide (A. Ova). Mogelijk zijn dit zwervers die op zoek zijn naar nieuw broedgebied. Er wordt dan ook alweer reikhalzend uitgekeken naar het volgende broedseizoen, wanneer ook met het soortgerichte onderzoek zal worden doorgegaan en het kolonisatieproces weer verder gevolgd kan worden.

Voorkomen elders in Nederland en met name in Twente

Tot voor kort had Limburg de unieke positie binnen Nederland om als enige provincie de Middelste Bonte Specht als broedvogel binnen de provinciegrenzen te hebben (Schotman, 2002). Daarin is sinds 2004 verandering gekomen. In dat jaar werd de soort herontdekt in enkele loofbossen in Oost-Twente, Overijssel. Op een drietal locaties werden vogels waargenomen, waarvan op 1 locatie daadwerkelijk sprake was van een broedgeval, waarbij op 8 juni 2004 3-4 jongen uitvlogen. In de winter van 2004-2005 werd het zoeken naar de soort intensief voortgezet, wat resulteerde in een hele reeks waarnemingen op enkele tientallen locaties. Uiteindelijk konden in 2005 5 zekere broedgevallen, 3 zekere territoria en nog eens op 2 locaties mogelijke territoria (eenmalige waarnemingen tussen datumgrenzen in geschikt broedbiotoop) worden vastgesteld (med. R. de By, De By & Derks, in druk). De soort komt in Twente vooral voor in relatief oude loofbossen met Wintereik *Quercus petraea* als dominante soort. Vermoed wordt dat de soort al langer weer voorkomt als broedvogel, maar mogelijk is er lange tijd overheen gekeken. Naast de broedgevallen in Twente, werd in 2005 ook een zeker broedgeval vastgesteld in Midden-Brabant in De Geelders bij Boxtel.

Deze recente ontwikkelingen in Nederland geven aan dat de soort binnenkort mogelijk in veel meer loofbossen in (Oost-)Nederland te verwachten

is. Het opnieuw vaststellen van een broedgeval op het landgoed De Hamert past ook in dit beeld. Aanvoer uit Duitsland ligt zeer voor de hand. Deze optie wordt ondersteund door een sterke toename als broedvogel bij onze oosterburen. Het is dan ook zaak om de komende jaren potentieel geschikte loofbossen speciaal op deze soort te blijven uitpluizen.

Bezettingfrequentie van de territoria

In de beide kerngebieden voor de soort in Limburg wordt sinds de vestiging als broedvogel jaarlijks gebroed. In de overige bosgebieden, waar broeden is geconstateerd, is geen langjarig, doorlopend broedvoorkomen vastgesteld. Dit kan natuurlijk te maken hebben met het over het hoofd zien van de soort gedurende 1 of meerdere jaren. Het kan ook betekenen dat er aldaar daadwerkelijk sprake is van een *turn-over*: na een (korte) periode van aanwezigheid sterft de vogel of het paar of gaat de vogel/paar op zoek naar andere, mogelijk meer geschikte broedlocaties, zonder dat jongen of andere exemplaren de opgevallen plaats innemen. Meestal doet deze situatie zich voor in gebieden die niet de optimale kwaliteit als broedgebied hebben, of op grote afstand van de kerngebieden gelegen zijn. Van de boslocaties die enkele jaren achtereen bezet zijn geweest, gaat het in de meeste gevallen om omvangrijke, zeer geschikte bosgebieden, zoals het boscomplex van Kruisbosch-Schweibergerbosch (zie foto, en ook Schotman, 1998; Pahlplatz *et al.*, 2000). Langjarig, intensief volgen van verschillende (potentiële) broedlocaties kan hier meer duidelijkheid over geven.

Dankwoord

Hierbij wil ik eenieder die op een of andere manier heeft bijgedragen aan de kennisvergroting van het voorkomen van de MiBo in Limburg bedanken: Garry Bakker, Piet Beckers, Truus Beunis, Max Berlijn, Jan Boeren, Marcel Bonder, Frans van de Brink, Bernd de Bruijn, Eus van den Burg, Hub Corten, Jo Creuwels, Harvey van Diek, Math Dolmans, Huub Don, Ruud van Dongen, Guus van Duin, Bart Dijkstra, Paul van Engelshoven, Paul Evers, Minne

Feenstra, Ruud Foppen, Rob Goldbach, Ruud de Haan, Nicky Hulbosch, Fred Hustings, Justin Jansen, Jaap Kooistra, Rob van der Laak, Hans van de Laar, Frans Lebens, Karel Lemmens, Patrick Lemmens, Egide Maassen, Dennis Meeuwissen, Boena van Noorden, Arjan Ova, Raymond Pahlplatz, Geert Peeters, Hans Phijl, Otto Plantema, Hans Quaden, Nicole Reneerkens, Hub Reumers, John Roemen, Peter de Rouw, Nico Schaafstra, Frans Schepers, Ran Schols, Alex Schotman, Jan Smeets, Leo Spoormakers, Paul Spreuwenberg, Jan Hein van Steenis, Bob Streutjens, Willem Vergoossen, Paul Voskamp, Harry Vossen, Jo Vreken, Willem van der Waal, Edwin de Weert, Michiel van der Weide, Frank Willems, Erik van Winden en John Wouters.

Jo van der Coelen en Ran Schols worden bedankt voor het leveren van de waarnemingen uit het Vogelarchief Limburg. Daarnaast wordt Rolf de By hartelijk bedankt voor het leveren van informatie over het voorkomen van de MiBo in Twente. Dirk Zoetebier (SOVON) en Jan Boeren hebben de figuren gemaakt. Tenslotte worden de personen die de concept-tekst hebben voorzien van waardevol commentaar hartelijk bedankt: Ruud van Dongen, Raymond Pahlplatz en Rolf de By.

Literatuur

- de By R., & C. Derks, in druk.** De geruisloze terugkeer van de Middelste Bonte Specht naar Twente. Vogels in Overijsel 2005 (in voorbereiding).
- van Dijk A.J., F. Hustings & M. van der Weide, 2004.** Handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Kapsenberg F.P., 1999.** Bosbeleid Limburg – Onderzoek waardevolle bossen. Provincie Limburg, Maastricht.
- Pahlplatz R., F. Schepers & A. Schotman, 2000.** De Middelste Bonte Specht als broedvogel in Limburg: definitief gevestigd? Limburgse Vogels 11: 6-13.
- Schepers F., J. Boeren & F. Ellenbroek, 1997.** Het jaar van de Middelste Bonte Spechten. Limburgse Vogels 8: 74-77.
- Schotman A., 1998.** Begin opmars Middelste Bonte Specht in Nederland? Limburgse Vogels 9: 55-59.
- Schotman A., 2002.** Middelste Bonte Specht, pp 302-303. in Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey, Leiden.
- Weeda E.J., J.H.J. Schaminée & L. van Duuren, 2005.** Atlas van Plantengemeenschappen in Nederland. Deel 4 Bossen, struwelen en ruigten. KNNV Uitgeverij, Utrecht.

Najaarstrek over Limburg in 2002-2004

Vier trektelposten met elkaar vergeleken

Paul Evers

Het tellen van vogeltrek in Limburg gebeurt al bijna 30 jaar. Vooral in het najaar wordt door een relatief kleine groep enthousiaste tellers nauwkeurig bijgehouden welke soorten en hoeveel er gedurende de trekperiode worden waargenomen. In dit artikel worden de telresultaten van vier trektelposten in Limburg tijdens de najaarstrek in de periode 2002 – 2004 met elkaar vergeleken. Hoewel een echte vergelijking veelal lastig blijkt door het ontbreken van gecoördineerde simultaantellingen, komen er toch opmerkelijke verschillen uit de telresultaten naar voren.

Historie van het trektellen in Limburg

Al vanaf 1976 wordt in Limburg op een systematische manier zichtbare landtrek geteld. Tot 1983 waren er tien trektelposten, waarvan acht in Zuid-Limburg en twee in Noord-Limburg. Het betrof ochtendtellingen tijdens de najaarstrek en daarbij werden alle soorten geteld. Daarnaast vonden in het voorjaar én najaar van 1979 tot en met 1981 dagtrektellingen van roofvogels plaats. In de trekseizoenen 1981-84 werden op

verschillende posten ook overdag tellingen van alle soorten gehouden. Alle destijds verzamelde gegevens zijn verwerkt in het hoofdstuk Vogeltrekonderzoek in 'Vogels in Limburg' (Hustings *et al.*, 1985).

Een aantal Limburgse trektellers was in 1981 mede initiatiefnemer bij de oprichting van de Landelijke Werkgroep Vogeltrektellen (LWVT). Deze werkgroep coördineerde over heel Nederland het onderzoek aan zichtbare vogeltrek. Men hoopte door het houden van simultaantellingen meer duidelijkheid te krijgen over bepaalde aspecten van de trek zoals timing, aantallen en verspreiding. Tot 1993 hebben 12 Limburgse trektelposten aan de tellingen van de LWVT meegewerkt. In Noord-Limburg waren dit vijf telposten, één in Midden-Limburg en zes in Zuid-Limburg. De landelijk verzamelde gegevens uit de periode 1976 t/m 1993 hebben geleid tot de publicatie van het boek 'Vogeltrek over Nederland' (LWVT/SOVON, 2002). Vanaf 1993 is helaas de landelijke coördinatie beëindigd. Een aantal trektelposten is gestopt met tellen, terwijl anderen op een lager pitje verder gingen.

De laatste jaren krijgt het trektellen echter weer meer aandacht, deels gestimuleerd door de trektel-

Trektelpost Mulderskop, 2004 (F. Hustings)

website www.trektellen.nl, onder beheer van Jethro Waanders & Gerard Troost. De trekresultaten zijn gemakkelijk zelf in te voeren en te bekijken. De in dit artikel gebruikte telresultaten beperken zich tot de vier Limburgse trektelposten, die het resultaat van de tellingen op deze site publiceren. Hoewel in Limburg ook op andere locaties vogeltrek wordt geteld, waaronder in de omgeving van de Groote Peel en Nederweert, zijn deze gegevens niet via de trektelwebsite beschikbaar en om deze reden niet verwerkt in dit artikel.

Dat het waarnemen van zichtbare landtrek in Limburg interessant is moge blijken uit de in totaal 143 soorten die over de periode 2002-2004 op de vier trektelposten gezien zijn.

Beschrijving trektelposten

'Mulderskop' bij Molenhoek (km-hok 46-12-45; A.C. 189.5/421.2)

Vanaf 1997 wordt vogeltrek geteld op het meest noordelijke puntje van Limburg, grenzend aan Gelderland. De telpost bevindt zich aan de zuidkant van een ca. 15 ha groot heideveld temidden van bossen. Dit, grotendeels vrij arme dennbos, maakt deel uit van het boscomplex tussen Nijmegen, Groesbeek en Mook. Het uitzicht is naar het noordoosten over honderden meters vrij. Aan de westkant wordt het zicht gehinderd door bebossing rond de spoorlijn tussen Nijmegen en Venlo, aan de zuidkant doemt na 100 meter opslag op. De hele omgeving is kurkdroog en zwaar bebost, ook al pleisteren er regelmatig Bokjes *Lymnocyptes minimus* in de heide. Trekvogels van het open veld, inclusief steltlopers, eenden en meeuwen, mijden de omgeving of vliegen er onzichtbaar hoog overheen. Voor zichtbare trek van mezen is de post evenmin erg geschikt, althans wanneer het om verplaatsingen naar zuidwest gaat. Deze vliegen vaak laag over de spoorlijn en zijn dan wel te horen maar niet te zien. Er zijn geen belemmeringen voor de meeste andere soorten trekvogels. De trek van thermiekgebonden roofvogels kan dankzij het heideterrein en het nabijgelegen zweefvliegveld uitstekend zijn. Deze plek is verder goed voor lijsterachtigen, vooral Koperwiek *Turdus iliacus* en Zanglijster *Turdus philomelos*, maar ook regelmatig Beflijsters *Turdus torquatus* die soms zelfs invallen. Van slaaptrek wordt normaliter niets gemerkt. Bij enkele bosvogels zoals Goudvink *Pyrrhula pyrrhula* of Kruisbek *Loxia curvirostra*

kan het wel eens lastig zijn trekkers te scheiden van lokale bewegingen, maar invasiejaren springen er moeiteloos uit. De tellingen beginnen tussen eind augustus en half september. Dit wordt volgehouden tot half of eind november, op een vrijwel dagelijkse basis met een variabel aantal teluren per dag. In sommige jaren is voornamelijk door 1-2 personen geteld, vooral Fred Hustings en Erik van Winden. In andere jaren, o.a. 2004, is er een grotere opkomst. **Coördinator: Fred Hustings.**

'Aan de Majoor' bij Koningsbosch (km-hok 60-33-14; A.C. 193.7/339.8)

De trektelpost 'Aan de Majoor', die sinds 2000 bestaat, wordt gemarkeerd door een mobiele houten schutting die enige bescherming biedt tegen de soms gure zuidwestenwind. De telpost, gelegen op het Hoogterras van de Rijn, ligt aan de verharde Majoorweg tussen akkers en enkele weilanden ten zuidwesten van Koningsbosch in de gemeente Echt-Susteren. Vanaf de telpost gezien is in noordoostelijke richting de kerktoren van Koningsbosch het richtpunt. De afstand tot de bebouwing is ongeveer 1 km en tot zover is het zicht onbelemmerd. In de tuinen van enkele woningen die op 200 m van de telpost liggen overnachten vooral lijsters en kleine zangers. Men ziet ze dan in het vroege ochtendlicht weer vertrekken. Het uitzicht naar het westen, oosten en zuiden is nagenoeg vrij. Direct rond de trektelpost liggen voornamelijk akkers waarop ieder jaar een ander gewas verbouwd wordt. Op deze akkers overnachten in de gewassen tijdens de najaarstrek o.a. Heggenmus *Prunella modularis*, Tapuit *Oenanthe oenanthe* en Paapje *Saxicola rubetra*. Wat verder weg liggen aan de oostzijde en zuidwestzijde enkele weilanden. Aan de westzijde draait op ca. 100 meter afstand de Majoorweg in noordoostelijke richting. Langs deze weg staan bomen die door diverse vogels, voornamelijk mezen en kleine zangers, als trekroute en 'springplank' worden gebruikt alvorens ze de lagergelegen open vlakte achter de telpost moeten oversteken. De bomen vormen in vogelvlucht gezien duidelijk een lijn in zuidwestelijke richting in het landschap. Door de hoge ligging en het wijde uitzicht zijn in principe alle soorten trekvogels waar te nemen, met uitzondering van bepaalde watergebonden soorten. Er wordt op de telpost veel voedseltrek van meeuwen in de richting van Duitsland waargenomen. Er is ook voedseltrek van Geelgors *Emberiza citrinella* tussen hun slaappleaats

en de akkers. De tellingen beginnen eind juli en gaan door tot half november. Tellers zijn: Hermie Laugs, Nicole Reneerkens, John Roemen, Henk Swinkels, Paul Evers en andere leden van Vogelwerkgroep 'de Haeselaar'. **Coördinator: Paul Evers.**

'AVL' in Eygelshoven (km-hok 62-15-24; A.C. 203.3/323.1)

De trektelpost, waar sinds 2002 met regelmaat wordt geteld ligt in het dal van de Worm op het voormalige mijnsterrein Julia te Eygelshoven, nabij het huidige wapendepot van de NAVO. AVL is snel bereikbaar voor de hoofdteller en heeft als voordeel dat er minder lawaai-overlast is dan op telpost Nieuw Ehrenstein. Er is over 200 meter vrij uitzicht in noordoostelijke richting waarna de loodsen van het wapendepot opduiken. Bij harde zuidwestenwind zijn laagvliegende vogels onzichtbaar achter de gebouwen en ze worden daardoor laat opgemerkt. De telpost is op ongeveer 300 meter aan de west- en oostkant omsloten door hellingbos. In zuidelijke richting is de afstand tot hetzelfde bos 1 kilometer. Bij harde westen- en oostenwind maken de vogels gebruik van de luwte van het Wormdal. De kale mijnsteen-vlakte van AVL heeft een aantrekkingskracht op een aantal invallende vogelsoorten zoals Beflijster, Boomleeuwerik en Zwarte Roodstaart. Deze post is goed voor nagenoeg alle soorten trekvogels. Er wordt geteld vanaf half juli tot half november. Tellers: Nico Schaafstra, Ger Jacobs, Giel Boonstra, Tom Zeegers e.a. **Coördinator: Nico Schaafstra.**

'Nieuw Ehrenstein' [NES] Kerkrade (km-hok 62-15-52; A.C. 201.4/320.9)

Ten zuidwesten van AVL ligt telpost 'Nieuw Ehrenstein', waar al vanaf 1995 geteld wordt, in het dal van de Anselerbeek bij Kerkrade. In de noordoostelijke kijkrichting ligt weiland met na 400 meter op de achtergrond een populieren/wilgenbos. Dit loopt in oostelijke richting door als hellingbos tegen het plateau van Kaffeberg. Achter de telpost ligt in zuidelijke richting een akker op de helling van hetzelfde plateau. In westelijke richting lopen weilanden in een helling omhoog tot aan de Dentgenbacherweg. Dit is een drukke verkeersweg die op werkdagen veel verkeerslawaaï geeft en storend werkt bij het determineren van vogels op geluid. Vanwege deze geluidsoverlast is telpost AVL ontstaan. In het Anselerbeekdal ligt het stuwmeer Cranenweyer. Dit heeft als gevolg dat iets meer watergebonden vogelsoorten worden waargenomen dan op de eerder beschreven telposten. Beide telposten AVL en NES zijn afwisselend bezet, er vinden geen simultaantellingen plaats.

Er wordt geteld vanaf half juli tot half november. Tellers: Nico Schaafstra, Ger Jacobs, Giel Boonstra, Tom Zeegers e.a. **Coördinator: Nico Schaafstra.**

Wijze van trektellen

De najaarstrek loopt in hoofdzaak van eind juli tot half november. Tot half augustus wordt niet iedere dag geteld en ook niet op elke telpost, maar in de

Trektelpost Nieuw Ehrenstein, 2005 (N. Schaafstra)

maanden september en oktober zijn de telposten bijna dagelijks bezet. Begin en einde van de telperiode zijn voor de diverse trektelposten verschillend. De tellingen vinden voornamelijk in de ochtenduren plaats. Er is geen vaste begintijd, maar men is meestal bij zonsopkomst aanwezig. Op dagen met veel thermiek of als er sprake is van bijzonder goede vogeltrek is er een uitloop naar de middag. Met name op telpost Mulderskop wordt op roofvogelrijke dagen tot laat in de middag doorgeteld. De eerste waarneming van een vogelsoort is vaak de trekroep. De vogels worden met het blote oog of met behulp van een verrekijker ontdekt waarbij de soort en het aantal wordt vastgesteld. Indien trek op grote hoogte plaatsvindt, of bij aantalschattingen op grote afstand, wordt eveneens gebruik gemaakt van een verrekijker en telescoop. De telintensiteit per trektelpost is divers. Mulderskop en Aan de Majoor zijn ongeveer aan elkaar gelijk. Op AVL en NES worden gemiddeld minder teluren gemaakt, maar deze posten zijn weer onderling vergelijkbaar (tabel 1). Om bij de soortbespreking toch een vergelijking te kunnen maken is het uurgemiddelde bepaald van de periode waarin elk van de vier telposten goed bezet is geweest (1 september - 15 november). In uitzonderingsgevallen is een andere periode gekozen, zoals bij Gele Kwikstaart *Motacilla flava* en Vink *Fringilla coelebs*, dat wordt dan bij de soortbespreking vermeld. Opgemerkt moet worden dat op Mulderskop de uurgemiddelden van sommige zangvogels relatief laag uitvallen doordat ook overdag (en dus niet alleen tijdens de ochtendpiek) veel uren worden gemaakt.

Resultaten

In totaal zijn 143 vogelsoorten waargenomen waarvan 114 soorten op Mulderskop en op Aan de Majoor, AVL en NES respectievelijk 106, 87 en 92. Om een lange opsomming van soorten te voorkomen is in dit artikel gekozen voor een indeling naar soortgroep. Vooreen overzicht hiervan wordt verwezen naar tabel 2. Sommige soorten worden in grote aantallen gezien en van andere soorten ziet men maar één of enkele exemplaren. Uit de soortgroep duikers t/m eenden wordt vooral de Aalscholver *Phalacrocorax carbo* waargenomen. De groep roofvogels is met ruim 12 soorten op alle posten goed vertegenwoordigd. Meest algemeen zijn Buizerd *Buteo buteo* en Sperwer *Accipiter nisus*. Uit de soortgroep Kraanvogel t/m spechten wordt de Kraanvogel *Grus grus* op

Figuur 1. De ligging van de vier beschreven telposten in Limburg

alle telposten gezien maar in aantal spant NES de kroon. Gezien het scala aan steltlopersoorten lijken de Limburgse telposten verrassend geschikt voor steltlopers. Dit is enigszins geflatteerd want buiten de Kievit *Vanellus vanellus* worden van de andere soorten slechts enkele exemplaren waargenomen. Uit de soortgroep leeuweriken t/m Heggenmus worden elk najaar enkele duizenden Veldleeuweriken *Alauda arvensis* gezien tegenover honderden Boomleeuweriken *Lullula arborea*. De vier telposten noteren hoge aantallen Boerenzwaluwen *Hirunda rustica* en Graspiepers *Anthus pratensis* en iets minder kwikstaarten. Bijzonderheden zijn Duinpieper *A. campestris*, Roodkeelpieper *A. cervinus* en Waterpieper *A. spinoletta*. Er worden jaarlijks tussen de 50 en ruim 300 Heggenmussen waargenomen. De lijstergroep is het best vertegenwoordigd uit de soortgroep lijsters t/m Boomklever. Grote aantallen Koperwieken, Kramsvogels *T. pilaris* en Zanglijsters passeren de telposten. Soorten als Zwarte Roodstaart *Phoenicurus ochruros*, Gekraagde Roodstaart *Ph. phoenicurus* en Paapje worden in klein aantal geteld, van zangers zoals Tjiftjaf *Phylloscopus collybita*, Fitis *P. trochilus* en Goudhaantje *Regulus regulus* slechts enkele exemplaren. Een Bonte Vliegenvanger *Ficedula hypoleuca* is gezien op Aan de Majoor en NES. Uit de soortgroep Klapekster t/m Wielewaal meldt alleen Mulderskop de waarneming van Klapekster *Lanius excubitor*. Spectaculairder is de trek van kraaiachtigen, vooral Roek *Corvus frugilegus* en Kauw *C. monedula*. Van de groep mussen t/m gorzen trekt de Vink massaal door, daarmee 90%

van de soortgroep voor zijn rekening nemend. Een greep uit verdere bijzonderheden is beschreven in de laatste hoofdstukken van dit artikel.

Soortbesprekingen

Bij de bespreking van een aantal algemene soorten is enige relativisering wenselijk, omdat er grote methodologische verschillen kunnen bestaan tussen de verschillende trekteleposten. Het aantal tellers, hoe alert ze zijn en wat als trek wordt genoteerd, kan het resultaat beïnvloeden. Als er veel vogel trek is en de radarbeelden van de luchtmacht verzadigd zijn met groepen vogels ziet men aan de grond bij noordoostenwind tegen een strakblauwe hemel in oktober vaak slechts een fractie van wat werkelijk passeert. Vogels vliegen met wind in de rug zéér hoog en zijn door het ontbreken van bewolking, waartegen ze beter opvallen, bijna niet te zien. Dit geldt vooral voor de kleinere soorten. Trekomstandigheden die ongunstiger zijn of lijken voor vogels zoals tegenwind en bewolking spelen de tellers soms beter in de kaart. Bij tegenwind vliegen de vogels vaak laag en bij bewolking zijn ze beter te onderscheiden. Overigens kunnen de dan waargenomen aantallen wel degelijk een getrouwe afspiegeling zijn van de trekintensiteit.

Voor de soortbespreking is gekozen voor de soorten die in groot aantal doortrekken waardoor de onderlinge vergelijking van de telposten beter tot

zijn recht komt. Verder is een keuze gemaakt uit soorten die zich niets of weinig aantrekken van de locale topografie zoals Houtduif *Columba palumbus*, piepers, lijsters en vinken. Daarnaast soorten waarbij de locale topografie wel van belang is, bijvoorbeeld Aalscholver, zwanen, roofvogels, steltlopers (met name de Kievit), mezen, kraaien en uit de vinkengroep de Kruisbek. In de bespreking per soort komen deze verschillen aan de orde. Alle algemene trek informatie bij de hier onderstaande soortteksten is ontleend aan LWVT/SOVON (2002).

Aalscholver *Phalacrocorax carbo*

Een deel van de Noord-Duitse en Deense Aalscholvers komt naar Nederland om hier te overwinteren. Daarentegen trekt een deel van de Nederlandse Aalscholvers in het najaar naar Zuid-Duitsland en Zwitserland om daar te overwinteren. De vogels vliegen daarbij in Z-ZO richting. Omdat het grootste aantal exemplaren in het eerste deel van de ochtend waargenomen wordt, is het aannemelijk dat de vogels die op Mulderskop gezien worden vertrekken uit het rivierengebied en het IJsselmeergebied. Voor de drie zuidelijke telposten is het aannemelijk dat het om vogels gaat die na een overnachting uit het Midden-Limburgse Maasplassengebied verder trekken. Vanuit de Maasplassen gezien ligt telpost Aan de Majoor precies in de trekrichting. Het is dan ook niet verwonderlijk dat 60% van de bijna 11.000 vogels, het totaal van de vier telposten over 2002-2004, op deze telpost is gezien. Dit betekent voor Aan de Majoor gemiddeld 9 vogels per uur. De Aalscholvers vliegen daarbij in groepen tot ruim 100. Op de andere telposten ziet men gemiddeld 4 vogels per uur. Het beste jaar van Aan de Majoor is 2004 met een seizoenstotaal van 2549 vogels. Het dagrecord is eveneens op deze telpost, 892 vogels op 28 oktober 2002.

Kolgans *Anser albifrons*

Op de drie zuidelijke telposten is nauwelijks iets te bespeuren van trekkende Kolganzen. Mulderskop ligt echter op de trekroute van de ganzen die vanaf hun broedgebied, Noord-Rusland en West-Siberië, via Noord-Duitsland, op weg zijn naar de overwinteringsgebieden. Op sommige dagen worden ook 'hoge' groepen gezien die over het oostelijk Rivierengebied heengevlogen zijn (belangrijke pleisterplaats) en met een boog terugkeren om hier alsnog te pleisteren. Ook lokale verplaatsingen tussen rust- en fourageerplaatsen zijn op sommige dagen

Tabel 1. Overzicht van de getelde uren per maand en jaar per telpost

Trektelepost	2002					Totaal
	juli	aug	sept	okt	nov	
Mulderskop	0	0	31	84	17	132
Aan de Majoor	0	15	68	109	35	227
AVL	0	0	0	24	5	29
NES	0	30	53	52	11	146
Trektelepost	2003					Totaal
	juli	aug	sept	okt	nov	
Mulderskop	0	5	88	117	61	271
Aan de Majoor	0	33	84	105	35	257
AVL	5	14	28	27	17	91
NES	2	29	25	25	8	89
Trektelepost	2004					Totaal
	juli	aug	sept	okt	nov	
Mulderskop	0	0	35	167	55	257
Aan de Majoor	1	36	106	136	38	317
AVL	7	29	45	45	12	138
NES	7	28	36	38	7	116

niet geheel uit te sluiten. Op Mulderskop worden jaarlijks enkele honderden tot duizenden Kolganzen waargenomen, met een dagrecord van 891 vogels op 10 oktober 2004, van de 3076 vogels van dat najaar. Dit komt neer op een gemiddelde van 12 vogels per uur. Op de andere telposten gaat het over de hele periode van drie seizoenen om slechts enkele vogels: Aan de Majoor 41, AVL 6 en NES 1.

Grauwe Gans *Anser anser*

Het aantal waargenomen exemplaren van deze soort wijkt niet veel af van de aantallen Kolganzen. Op Mulderskop zijn in 2004 in totaal 3015 Grauwe Ganzen geteld, gemiddeld 12 vogels per uur. De seizoenstotalen in de voorgaande jaren zijn veel lager: 573 in 2002 en 711 in 2003. Het dagrecord op Mulderskop van 2070 vogels op 7 november 2004 is bijna even hoog als het hoogste ooit op deze post geteld, 2229 op 1 november 1998. Het was dan ook een mooie trekdag met zwakke meewind en prachtige hoge groepen tegen een heldere lucht. De toename van deze soort in de laatste decennia in Nederland, en eveneens rond de Midden-Limburgse Maasplassen, heeft als gevolg dat op de drie zuidelijke posten ook meer Grauwe Ganzen worden gezien dan vroeger. Het gaat echter nog steeds niet om grote aantallen vogels. Over de periode 2002-2004 zijn ruim 500 Grauwe Ganzen op telpost Aan de Majoor waargenomen, op AVL 65 en 12 bij NES.

Sperwer *Accipiter nisus*

Binnen de roofvogelgroep wordt de Sperwer, op de Buizerd na, het meest op de telposten waargenomen. Deze soort is niet afhankelijk van thermiek om te trekken en wordt vaak al vroeg in de ochtend waargenomen. Vooral later in het najaar, wanneer de vinkachtigen massaal doortrekken heeft deze roofvogel een goed gedekte tafel. Bij tegenwind vliegen Sperwers laag boven de grond langs de telpost. Voor wie ooit in Zuid-Zweden naar vogeltrek heeft gekeken ontstaat het 'Falsterbo-gevoel'. De meeste trek vindt echter plaats tijdens veel thermiek. Het is niet verwonderlijk dat Mulderskop door zijn bosrijke omgeving en lange teldagen in oktober de meeste Sperwers scoort. Op 14 oktober 2003 zijn 51 vogels overgevlogen, een dagrecord. Dit is een evenaring van het dagrecord van telpost AVL met 51 vogels op 26 oktober 2002. Het hoogste seizoensaantal voor Mulderskop is in 2004 bereikt, 482 vogels (2 vogels/uur). 2004 is ook voor Aan de

Tabel 2. Verdeling naar soortgroep van de waargenomen vogels

Soortgroep	Mulderskop	Aan de Majoor	AVL	NES
Duikers	-	-	1	-
Futen	-	-	1	-
Aalscholvers	1	1	1	1
Reigers	2	2	2	2
Ooievaars	1	2	-	-
Ibissen	-	1	-	-
Zwanen	3	1	-	-
Ganzen	7	4	4	3
Eenden	3	2	1	3
Roofvogels	14	12	14	12
Kraanvogels	1	1	1	1
Steltlopers	6	10	7	-
Meeuwen	4	5	4	3
Sterns	-	-	-	1
Duiven	2	2	2	2
Tortels	2	2	2	2
Koekoeken	-	1	-	-
Uilen	-	1	-	-
Gierzwaluwen	1	1	1	1
Ijsvogels	1	-	-	-
Halsbandparkiet	-	-	1	-
Spechten	3	2	1	2
Leeuweriken	3	2	2	2
Zwaluwen	3	3	3	3
Piepers	5	4	3	4
Kwikstaarten	3	3	3	5
Pestvogel	1	-	-	-
Heggenmussen	1	1	1	1
Lijsters	11	11	7	9
Zangers	4	3	2	3
Vliegenvangers	-	1	-	1
Mezen	5	4	4	3
Boomklevers	1	-	-	-
Klapeksters	1	-	-	-
Kraaien	6	5	3	3
Spreeuwen	1	1	1	1
Wielewaal	-	-	1	1
Mussen	2	2	1	1
Vinken	12	13	11	10
Horzons	4	3	2	3
Totaal	114	106	87	92

Majoor het beste jaar, 225 Sperwers; dit betekent 1 vogel per uur. Hetzelfde geldt voor telpost NES waar 34 Sperwers gezien zijn (< 1 vogel/uur). Periodes met aanhoudende oostenwinden zoals van 9 t/m 12 oktober hebben voor goede aanvoer van Zweedse trekkers gezorgd.

Buizerd *Buteo buteo*

Deze soort moet het tijdens de trek bij uitstap van de thermiek hebben, waarvoor de topografie van telpost

Mulderskop (bossen en heidevelden in de directe omgeving) bijzonder geschikt is. In een thermiekbekkel verzamelen zich omhoog schroevende roofvogels waaruit ze op het meest gunstige moment wegzeilen. Zo worden op Mulderskop jaarlijks gemiddeld 2 tot 3 vogels per uur waargenomen. De andere telposten komen jaarlijks op 1 vogel per uur. Op Mulderskop zijn in 2002, 2003 en 2004 achtereenvolgens 267, 813 en 875 Buizerds gezien. Het moet voor de tellers spectaculair geweest zijn toen op 14 oktober 2003 gedurende 10 uur tellen als dagrecord 286 Buizerds passeerden. De beste dag ooit op Mulderskop is 17 oktober 1999 met 349 Buizerds. De dagrecords van de andere telposten liggen niet ver uiteen: Aan de Majoor 38 vogels op 9 oktober 2004, AVL 46 vogels op 20 oktober 2002 en NES 33 vogels op 13 oktober 2003. Goede trek vindt vrijwel uitsluitend plaats op zonnige dagen bij winden tussen NO en ZO, soms echter bij lichte tegenwind en sluierbewolking en enkele dagen nadat vanuit Zweden grote aantallen zijn overgestoken.

Kraanvogel *Grus grus*

De trekroute van de Kraanvogels uit Zweden loopt vanaf het Noord-Duitse eiland Rügen in zuidwestelijke richting naar Lac du Der in Noord-Frankrijk, waardoor de hoofdstroom net oostelijk van Nederland doortrekt. Bij een aanhoudende oostenwind is er grotere kans dat de vogels net over ons land vliegen. Daardoor is de trefkans van Kraanvogels per jaar wisselend.

Kraanvogels trekken bovendien geregeld in de late namiddag tot in de duisternis door. Wanneer de laatste pleisterplaats ver in Duitsland ligt, passeren de vogels de telposten buiten de reguliere teluren. Over de beschreven periode is enkel 2004 een noemenswaardig jaar. De telposten AVL en NES zijn het meest oostelijk gelegen en wellicht daardoor ziet men daar respectievelijk 261 en 850 vogels. De tellers op deze posten laten dit dan ook graag via GSM aan de andere telposten weten. Dagrecords: AVL 253 Kraanvogels op 11 oktober 2004 en NES 700 Kraanvogels op 27 oktober 2004. Aan de Majoor moet het met 1 Kraanvogel doen (13 oktober 2004) en Mulderskop noteert nul!

Kievit *Vanellus vanellus*

De najaarstrek van de Kievit begint in feite al in mei en juni, maar wordt op de telposten geregistreerd vanaf augustus. De trek loopt door tot de eerste vorst-

inval. In oktober is een duidelijke toename merkbaar, waarbij groepjes van tientallen tot honderden vogels overtrekken. Op telpost Aan de Majoor worden door de wijde omgeving met weilanden ten opzichte van de andere drie posten de meeste Kieviten waargenomen, gemiddeld 30 vogels/uur en een seizoen totaal van 4000-8000 vogels. De telposten Mulderskop, AVL en NES komen gemiddeld op 5 vogels/uur met 300-1400 vogels als seizoen totaal.

Op 28 oktober 2004 lijkt geschiedenis te zijn geschreven gezien het aantal doortrekkende Kieviten. Afgezien van NES, waar die dag niet geteld is, hebben alle telposten hun dagrecord gebroken. Op die dag vliegen 1957 Kieviten over Mulderskop en 7520 vogels passeren AVL. Aan de Majoor telt maar liefst 15.018 vogels. Dit is het op een na hoogste dagrecord sinds 1 december 2000 toen op telpost De Nolle bij Vlissingen 59.650 Kieviten zijn geteld. Op telpost Aan de Majoor duurt dit schouwspel van acht tot twaalf uur met een piek van bijna 5500 vogels tussen half tien en tien uur. De lucht zit bij tijden vol met diverse groepen van honderden vogels die gelijktijdig links, rechts en boven de post passeren, strak in zuidwestelijke richting. Dit fenomeen heeft zich over heel Nederland en België voltrokken, waarbij Aan de Majoor het hoogste aantal scoorde (info trektelwebsite)! Op deze dag zijn in Nederland en België samen ruim 126.000 Kieviten waargenomen. Het hoogste dagtotaal van het najaar 2004. Het vorige record is 65.750 Kieviten op 1 december 2000 (trektelwebsite). De reden van deze massale verplaatsing is voornamelijk een raadsel. Met zuidwestelijke wind van die dag en geen vorst op komst is er geen reden voor verdrifting. Een dag om nooit te vergeten!

Houtduif *Columba palumbus*

De trek van de Houtduif in Nederland is voornamelijk geconcentreerd in het oosten en zuidoosten. De trekpiek ligt tussen half oktober en half november. Indrukwekkend grote groepen Houtduiven kunnen dan zwiiggend overtrekken en slechts wanneer ze dichtbij vliegen is het vleugelgeruis hoorbaar. De hoofdzakelijk Zweedse vogels trekken pal zuidwestelijk. Telpost Aan de Majoor is door het wijde uitzicht het meest gunstig voor het waarnemen van deze soort. In de periode 2002-2004 gemiddeld 90.000 vogels per najaar (387 vogels/uur). Het dagrecord van 32.034 vogels is op 29 oktober 2002 in ruim vier uur geteld. Gedurende het hele telseizoen van 2002 trekken ruim 95.000 vogels

over. Mulderskop heeft het dagrecord met 34.823 Houtduiven in ruim vijf en een half uur geteld op 6 november 2003. Een unicum voor deze telpost waar in tegenstelling tot de andere posten in het algemeen weinig Houtduiven gezien worden. AVLEN NES tellen tussen de 10.000 en 30.000 Houtduiven per najaar in de periode 2002-2004. In 2004 zijn op telpost Aan de Majoor opvallend veel kleine groepen gezien, tussen de 150 en 300 vogels. In de twee voorgaande jaren zijn groepen van 1000 of meer vogels overgetrokken. Het eindresultaat van najaar 2004 is desondanks rond het gemiddelde van 90.000 vogels gekomen.

Veldleeuwerik *Alauda arvensis*

Deze soort trekt in een breed front in zuidwestelijke richting over Nederland. De vogels komen uit Noord-Duitsland en Fenno-Scandinavië en er zijn nauwelijks regionale verschillen in trekintensiteit op te merken. Het uurgemiddelde in de beschreven periode van Aan de Majoor, AVL en NES is nagenoeg gelijk, gemiddeld 28 tot 37 vogels per uur. Mulderskop lijkt met gemiddeld 20 vogels/uur wat achter te blijven. Zo trekken in 2004 in ongeveer evenveel teluren 3570 Veldleeuweriken over Mulderskop (14 vogels/uur) tegenover 9056 exemplaren over Aan de Majoor (32 vogels/uur). De ligging van Mulderskop is daar mogelijk debet aan. De vogels vliegen er hoger of mijden het bos

terwijl het mindere uitzicht meespeelt op dagen dat de trek laag zit. Evenals in de rest van Nederland passeren in Limburg de meeste vogels in de laatste twee weken van oktober. De Veldleeuwerik trekt bij voorkeur met mooi weer en is dan vaak moeilijk op te merken tegen de blauwe lucht. Bij slecht weer blijven ze op de akkers hangen, waar ze rusten en foerageren, om bij betere weersomstandigheden massaal weg te trekken. Dit fenomeen zien we op 21 en 22 oktober 2004 na een periode met slecht weer. Op 21 oktober zijn op Mulderskop 419 vogels doorgetrokken, Aan de Majoor telt 989 exemplaren en AVL 894. De dag daarna telt Mulderskop 186 vogels, Aan de Majoor 1387 en NES 943 vogels. In de voorafgaande periode met slecht weer is slechts eenderde van dit aantal gezien. Door de heersende zuidenwind en de lichte bewolking vliegt de soort laag over. Dit alles wordt gemist als deze vogels meewind hebben. Dan vliegen ze zéér hoog en is slechts moeizaam de roep te horen.

Boerenzwaluw *Hirundo rustica*

De Boerenzwaluw trekt eveneens in breed front over Nederland. Men zou om deze reden op de verschillende telposten ongeveer evenveel Boerenzwaluwen moeten kunnen zien. Toch ziet men op Mulderskop met gemiddeld 5 vogels per uur (periode 2002-2004) beduidend minder dan op de andere drie posten waar tussen de 20 en 30 vogels per uur gezien worden. Dit

Houtduiven, Meijel, januari 2004 (R. Schols)

verschil kan veroorzaakt worden doordat op Mulderskop de tellingen vaak pas half september beginnen. Het trekpatroon van deze soort is dubbeltoppig en Mulderskop mist de eerste trekpiek. Vóór 2002 heeft Mulderskop wel vanaf eind augustus geteld, maar dat heeft eveneens niet tot noemenswaardige aantallen geleid. Boerenzwaluwen houden blijkbaar niet van de bosrijke omgeving van die telpost en vliegen er hoog overheen of vermijden hem zelfs. De eerste trekpiek loopt van eind augustus tot begin september en de tweede piek is eind september. De vogels vliegen binnen enkele dagen in groot aantal door. In 2004 is dit goed merkbaar. De laatste dagen van augustus en de eerste van september is er veel trek. Op 4 september wordt op NES het dagrecord van 890 vogels geteld en vanaf Aan de Majoor 946 vogels. Op AVL is toen minder frequent geteld en op Mulderskop helemaal niet. Tijdens de tweede piek in de laatste twee dagen van september en de eerste vier van oktober is enkel op Mulderskop en Aan de Majoor geteld. Op 29 september 2004 heeft Aan de Majoor een dagrecord van 2156 vogels. Dit is gelijk aan aantallen die in de jaren tachtig af en toe gehaald werden op telposten in Voerendaal en Winterswijk, maar daarna vrijwel nooit meer. Op de vijf dagen daarna zijn per dag tussen de 700 en ruim 1000 vogels gezien. Mulderskop telt op 30 september 2004 een dagrecord van 876 vogels, de dagen daarna slechts tientallen exemplaren.

Graspieper *Anthus pratensis*

De Graspieper trekt gelijkmatig verdeeld over Nederland met stuwung aan de kust waar zéér hoge aantallen gezien kunnen worden. LWVT/SOVON (2002) omschrijft stuwung als een opeenhoping van vogels die stuiten op een voor hen onaantrekkelijk terrein, zoals kusten, waarna een afwijkende trekstroom optreedt. Boven Oost-Nederland wordt een groter aandeel Scandinavische Graspiepers waargenomen met als gevolg een wat latere doortrek. In de rest van het land trekt een groter aandeel Nederlandse en Noord-Duitse vogels door. Er is weinig verschil te bemerken in het aantal vogels per uur tussen de Limburgse telposten. Er worden gemiddeld tussen de 21 en 25 vogels per uur gezien (periode 2002-2004). Het is opvallend dat Mulderskop relatief hoger scoort dan de andere telposten die omgeven zijn door akkers en weilanden en in theorie veel gunstiger zouden moeten zijn. De Graspieper mijdt, in tegenstelling tot de Veldleeuwerik, minder de bosrijke omgeving van Mulderskop;

zo blijven er in oktober regelmatig tientallen vogels slapen. Deze telpost heeft een dagrecord van 1631 vogels op 9 oktober 2003. Op dezelfde dag bereikt AVL een dagrecord van 684 vogels. Met 30 vogels per uur is 2004 een bijzonder jaar voor Aan de Majoor, bijna een verdubbeling van beide voorgaande jaren. Maar liefst 8484 Graspiepers passeren dat jaar de telpost. Een groot deel daarvan, 1316 vogels, vormt een dagrecord op 29 september. In enkele uren tijd komen honderden vogels langs waarbij groepen van tientallen exemplaren geen uitzondering zijn. 2004 is eveneens het beste jaar voor NES met 2078 Graspiepers (26 vogels/uur) en een dagrecord van 802 vogels op 7 oktober.

Gele Kwikstaart *Motacilla flava*

De hoofdmoot van de in Limburg doortrekkende Gele Kwikstaarten is uit Scandinavië afkomstig. Begin augustus begint de soort voorzichtig door te trekken. De piek wordt in de laatste week van augustus en de eerste week van september waargenomen. Kijkt men naar het aantal vogels per uur tijdens de maanden augustus en september dan blijkt de soort op de AVL en NES het meest gezien te worden, met gemiddeld 5 vogels/uur (periode 2002-2004). Telpost NES heeft het hoogste dagrecord, 119 vogels op 29 augustus 2004. AVL bereikt met 92 vogels het dagrecord op 7 september 2003. Het grotere aantal Gele Kwikstaarten op die telposten zou een gevolg kunnen zijn van de meer vochtige omgeving van het Wormdal (incl. stuwmeer) waarin de telposten liggen. Deze soort geeft de voorkeur aan deze omstandigheden om te foerageren en te overnachten. De dag daarna trekken ze weer verder. Aan de Majoor is door zijn hoge en open ligging duidelijk minder in trek, gemiddeld 3 vogels/uur (periode 2002-2004). Het dagrecord staat op 6 september 2003 met 89 vogels. Op telpost Mulderskop is in de beschreven jaren een groot deel van de trek van de Gele Kwikstaart gemist door een te late start van de tellingen in het najaar. Het dagrecord voor deze post is 40 vogels op 14 september 2002. Echter, ook in jaren waarin de telling half of eind augustus begon (1997-2001, 2005) zijn de aantallen erg laag, het merendeel vloog zeer hoog en is alleen gehoord. Het hoogste aantal sinds 1997 op Mulderskop is 101 exemplaren op 30 augustus 1998. NES ziet tussen de foeragerende Gele Kwikstaarten op 21 augustus 2003 een Engelse Kwikstaart *M. flavissima* en op 25 augustus 2003 een Noordse Kwikstaart *M. thunbergi*.

Witte Kwikstaart *Motacilla alba*

In het najaar trekken de meeste Witte Kwikstaarten langs de oostgrens van Nederland. Buiten de Nederlandse vogels trekken ook Deense en Noord-Duitse vogels door. De toptijd ligt tussen half september en half oktober. Op Mulderskop zijn in de jaren 2002-2004 gemiddeld 3 vogels/uur gezien. Dit is beduidend lager dan de drie zuidelijke telposten waar men kan rekenen op 5 tot 7 vogels/uur. De soort foerageert en overnacht op akkergebieden om van daaruit weer verder te trekken. Aan de Majoor heeft, als post in het open veld, in het najaar 2004 een bijzonder hoog aantal Witte Kwikstaarten (17 vogels/uur). Op 3 oktober vliegen 780 Witte Kwikstaarten langs. Een ronduit spectaculair dagrecord dat bovendien een record voor heel Nederland blijkt te zijn. Deze vergelijking is gemaakt over de jaren 2000-04 met telposten die op de trekstel-site hun gegevens invoeren. Enkele dagen later, 7 oktober, passeren nog eens 776 vogels. In de periode van 3 t/m 7 oktober staat een ZW tot ZZW wind waardoor de vogels laag vliegen en daardoor goed op te merken zijn. Groepen van enkele tientallen exemplaren zijn geen uitzondering, een imposant gebeuren! De dagrecords van de andere telposten liggen beduidend lager: Mulderskop heeft 106 Witte Kwikstaarten op 11 november 2003, AVL telt 86 vogels op 5 oktober 2004 en NES 107 vogels op 22 oktober 2004.

Kramsvogel *Turdus pilaris*

De Kramsvogel behoort tot de weinige soorten waarvan de trek de gehele dag kan aanhouden. Het aantal trekkende vogels verschilt enorm van jaar tot jaar. In goede jaren vliegen, vaak druk roepend, groepen van tientallen tot honderden exemplaren langs. Op Mulderskop worden in topjaren ruim tweemaal zoveel vogels per uur waargenomen als op de andere telposten. Zowel in 2002 als 2004 ziet men gemiddeld 28 vogels/uur langskomen. Over de andere posten vliegen in die jaren gemiddeld tussen de 11 en 17 vogels per uur. In 2003 zijn beduidend minder Kramsvogels waargenomen. Het is opvallend dat Mulderskop evenveel vogels ziet als de andere posten (7 vogels/uur). De voorkeur voor Mulderskop is vooral zichtbaar in 'goede jaren'. In het najaar van 2004 zijn bijna alle dagrecords verbeterd. Aan de Majoor telt op 28 oktober 1439 exemplaren en op dezelfde dag ziet AVL er 504. Telpost NES noteert op 10 oktober 624 vogels. Het dagrecord

van Mulderskop van 29 oktober 2002 met 1892 Kramsvogels heeft stand gehouden.

Zanglijster *Turdus philomelos*

De Zanglijsters die in het najaar de Limburgse telposten passeren zijn hoofdzakelijk afkomstig uit Fenno-Scandinavië. De hoofdmoot trekt veelal in enkele weken door in de periode eind september tot begin oktober. De dagrecords van de vier telposten zijn in die weken gevestigd. Mulderskop heeft 724 vogels op 8 oktober 2003, Aan de Majoor ziet 400 exemplaren op 7 oktober 2002, over AVL vliegen 303 Zanglijsters op 9 oktober 2003 en NES telt 123 vogels op 8 oktober 2002. De Zanglijster trekt bij voorkeur over beboste locaties zodat het niet verwonderlijk is dat de meeste boven Mulderskop gezien worden (8-19 vogels/uur). Hierbij worden eveneens invallende en soms weer opstijgende groepjes gezien. De andere telposten noteren gemiddeld 3 tot 6 vogels per uur.

Koperwiek *Turdus iliacus*

Evenals de andere lijsterachtigen zijn de Koperwieken die in Limburg overtrekken voornamelijk afkomstig uit Fenno-Scandinavië. De soort trekt bij voorkeur in de nacht maar afhankelijk van het weer kan een verschuiving naar de dag optreden. Wat in de ochtend gezien wordt kan een verlenging zijn van de nachttrek. Soms vliegen ze zéér hoog en worden dan alleen gehoord, wat het tellen bemoeilijkt. De meeste vogels trekken in oktober door waarbij door stuwung vooral aan de kust veel vogels worden gezien. In het binnenland worden de meeste vogels in het oosten waargenomen, 30 tot 50% meer dan in Midden-Nederland en West-Nederland. Van de vier telposten is Mulderskop de beste locatie voor deze soort met een wisselend aantal tussen de 26 en 51 vogels/uur per jaar. Echter in 2002 nemen de Koperwieken een zuidelijkere route. In dat jaar ziet Aan de Majoor 47 vogels per uur en AVL zelfs 53 vogels/uur. Hierbij moet worden opgemerkt dat op AVL toen een vrij klein aantal uren is geteld waardoor het beeld enigszins vertekend is. Het uurgemiddelde van NES ligt tussen de 6 en 12 vogels. In 2004 breken drie telposten records. Mulderskop haalt een seizoenstotaal van 12.991 Koperwieken, maar het dagrecord van 2904 vogels op 14 oktober 2003 wordt niet overtroffen. Aan de Majoor noteert 10.465 Koperwieken waarvan een dagrecord van 4456 exemplaren op 28 oktober 2004. Op dezelfde dag

passeren 1346 Koperwieken telpost AVL, eveneens een dagrecord. In 2004 ziet AVL totaal 2190 Koperwieken. Telpost NES moet enige dagen wachten maar op 8 november komen 246 vogels langs, bijna eenderde van het NES-jaartotaal. Overigens zijn uit voorgaande jaren (1998 en 2000) dagtotalen van 8930 en 8188 bekend van Mulderskop.

Zwarte Mees *Parus ater*

Bij de Zwarte Mees zijn er per najaar grote verschillen in trekintensiteit. Er zijn jaren dat de soort zich massaal naar het zuiden verplaatst. Men spreekt dan van een irruptie, voorheen is dit als invasie benoemd (Lensink, 2002). Meestal is een goed broedseizoen in combinatie met voedselgebrek de oorzaak. De trek valt het meest op langs de kust, waarbij LWVT/SOVON (2002) opmerkt dat op telposten in het binnenland dagmaxima van meer dan 200 vogels niet voorkomen. Dit is echter achterhaald op 28 oktober 2002 wanneer op telpost Aan de Majoor 414 Zwarte Mezen langs vliegen. AVL en NES tellen in totaal slechts 18 Zwarte Mezen in de periode 2002-2004! De Zwarte Mees is een vogel van naaldbos en gebruikt dit biotoop bij voorkeur om door te trekken. De omgeving van AVL en NES is naaldbosarm zodat het lage aantal Zwarte Mezen begrijpelijk is. Mulderskop is bij uitstek geschikt voor Zwarte Mezen, in 2002 en 2003 zijn daar dan ook respectievelijk 272 en 379 vogels gezien (gemiddeld 1-2 vogels/uur). Van micro-stuwing, zoals op Aan de Majoor, is echter geen sprake. Bovendien worden laagvliegende mezen over het hoofd gezien

omdat deze vaak achter de bomen langs de spoorlijn vliegen. Aan de Majoor heeft dit probleem niet. Zwarte Mezen komen uit de gemengde bossen ten noorden van de telpost en moeten bij gebrek aan bebossing wel over een open vlakte verder trekken. De vogels maken daarbij gebruik van de bomenrij westelijk van de telpost. Al hoppend via deze bomen komen ze uiteindelijk bij de laatste boom ter hoogte van de telpost. Van daaruit vliegen ze na enige aarzeling –opvliegen en weer terugkeren– over de open vlakte verder. Op deze manier zijn 1332 Zwarte Mezen geteld in het najaar van 2002 (6 vogels/uur). In 2003 heeft Aan de Majoor ook aardig wat Zwarte Mezen waargenomen, 509 vogels. Dit zijn evenals op Mulderskop 2 vogels per uur. 2004 was een bedeutend minder jaar. De soort wordt elk jaar circa vier weken eerder op Mulderskop waargenomen dan op telpost Aan de Majoor.

Gaai *Garrulus glandarius*

Deze standvogel vertoont irrupties vanuit het noorden en oosten, veroorzaakt door de combinatie van gering voedselaanbod met een hoog populatieniveau. In jaren zonder dit fenomeen worden op de vier telposten slechts enkele Gaaien gezien. In 2004 gaat de Gaai weer massaal op trek. De eerste meldingen van tientallen Gaaien komen op 25 september van telposten uit de noordoostelijke provincies. De vier dagen daarna worden zowel in het noordoosten als in het midden van het land enkele honderden vogels genoteerd. Op 29 september ziet men vanaf Mulderskop de eerste Gaai en daar zal het die dag ook bij blijven. Op 30

*Zwarte Ooievaar en
Visarend, De Banen,
augustus 2005
(O. Plantema)*

september en 2 oktober worden aldaar 49 en 61 Gaaien gezien. Op 2 oktober tellen alle telposten in Nederland bij elkaar 3434 vogels. De klapper voor Mulderskop komt op 3 oktober als men een dagrecord van 726 Gaaien telt. Uiteindelijk is dit een dagrecord voor heel Nederland in vergelijking met alle telposten van de trekkel-site vanaf 2000. In totaal zijn op deze dag 3316 Gaaien genoteerd in Nederland. Aan de Majoor raakt op die dag met slechts 11 vogels een beetje van slag. Dat wordt echter op 4 oktober met 364 vogels (een dagrecord) goedgemaakt. Het is een bijzondere ervaring om Gaaien in groepen van tientallen exemplaren over te zien trekken. Op deze dag melden alle Nederlandse telposten samen 1908 Gaaien. Hierna daalt het aantal en op 10 oktober worden op alle telposten nog maar enkele vogels gezien. Op Mulderskop vliegen de vogels uitsluitend laag, veelal de bosrand volgend, sommigen met een eikel in de bek. Aan de Majoor ziet de vogels van ver aankomen waarbij ze hoog de open vlakte voor de post oversteken. In de omgeving van de telpost wordt op boomtophoogte gevlogen, daarbij af en toe foeragerend. Ook hier nemen vogels, met een eikel in de bek, voedsel voor onderweg mee. Dit fenomeen is aan de telposten AVL en NES voorbijgegaan. Spijtig genoeg voor de tellers waren de telposten niet bezet tijdens de piek.

Kauw *Corvus monedula*

Volgens LWVT/SOVON (2002) trekken Kauwen het meest geconcentreerd langs de Noordzeekust en in het westen van Nederland. In 'Vogeltrek over Nederland' spreekt men over dagmaxima van meer dan 2800 vogels. Het dagrecord van telpost 'de Nolle' bij Vlissingen is 12.965 Kauwen op 18 oktober 1993. Het midden van het land meldt ruim 1100 vogels en in Zuid-Limburg zal men gewoonlijk niet meer dan enkele tientallen Kauwen kunnen waarnemen. De dagrecords van de vier telposten in de periode 2002-2004 spreken deze laatste bewering enigszins tegen. Mulderskop telt 347 exemplaren op 9 oktober 2004, Aan de Majoor noteert 418 op 13 oktober 2003, AVL ziet 92 vogels op 9 november 2003 en telpost NES 121 op 19 oktober 2004. De uurgemiddelden van Mulderskop, 4 vogels/uur en AVL en NES met 3 vogels/uur ontlopen elkaar weinig. Met 8 vogels/uur ziet Aan de Majoor beduidend meer. Mogelijk is dit een gevolg van de doortrek van Oost-Europese Kauwen die WZW trekken en daardoor Zuid-Limburg meer passeren dan Noord-Limburg. Het hoogste seizoento-

taal van Mulderskop is 1297 in 2004, Aan de Majoor telt 1918 Kauwen in 2002. AVL ziet er 208 in 2003 en bij NES stopt in 2002 de teller op 241.

Roek *Corvus frugilegus*

Een groot deel van de in Oost-Europa broedende Roeken trekt via Zuidoost-Nederland naar Noord-Frankrijk en Oost-Engeland. De eerste trekkers verschijnen rond half oktober in Limburg en de piek wordt bereikt tussen eind oktober en begin november. Met in achtneming van de duidelijke trekbaan over Zuidoost-Nederland is het niet verwonderlijk dat Mulderskop het laagste aantal trekkende Roeken waarneemt, gemiddeld 2 vogels/uur. Het dagrecord is 96 vogels op 29 oktober 2002. De andere drie telposten zien een veelvoud hiervan. NES heeft gemiddeld 7 vogels/uur en telt een dagrecord van 201 op 16 oktober 2004. Op 28 oktober 2004 zijn boven AVL 299 Roeken waargenomen. De trekintensiteit over deze post ligt gemiddeld op 12 vogels per uur. Aan de Majoor ziet de meeste Roeken, 14 vogels per uur. Op 28 oktober 2003 zijn daar 486 Roeken genoteerd. Dit aantal valt in het niet bij de aantallen die in het verleden zijn gezien, zoals de 4142 exemplaren van 23 oktober 1982 bij Geleen. De soort lijkt in Oost-Europa in toenemende mate in de omgeving van de broedgebieden te blijven hangen. Desondanks komen in enkele weken zo'n 3500 Roeken langs Aan de Majoor. Het is indrukwekkend om op mooie zonnige dagen de vogels in groepen hoog in de blauwe lucht door te zien trekken. Bij ferme tegenwind volgen ze laag boven de grond de contouren van het landschap.

Ringmus *Passer montanus*

De Ringmus is in Nederland grotendeels standvogel en de langs de oostgrens waargenomen trekkers komen voor een groot deel uit Scandinavië en Noord-Duitsland. De doortrek van begin september tot eind november piekt rond half oktober. De dagrecords vallen precies in deze periode. Zo ziet Mulderskop 44 exemplaren op 11 oktober 2003, Aan de Majoor telt 234 op 26 oktober 2004. Twee dagen eerder noteert AVL 84 vogels en op 14 oktober 2003 ziet telpost NES 173 exemplaren. Mulderskop heeft met 1-2 vogels per uur geen hoog gemiddelde wat deels wordt veroorzaakt door de bosrijke ligging. Ook in de agrarische gebieden in de directe omgeving van de telpost worden echter geen honderden Ringmussen per dag gezien. Het lijkt erop dat Ringmussen uit

Scandinavië en Noord-Duitsland die op weg zijn naar Zuidwest-Europa zuidelijker dan Mulderskop ons land binnenkomen, met als gevolg meer waargenomen vogels op de drie zuidelijke posten. Op AVL en NES wordt de soort iets meer gezien, respectievelijk 3 en 4 vogels/uur. De meeste Ringmussen worden door telpost Aan de Majoor genoteerd. In 2004 zijn ruim 2000 vogels gezien, wat een gemiddelde van 7 vogels/uur betekent. De ligging en de omgeving van de telpost is dan ook het meest overeenkomstig het broedbiotoop van de Ringmus.

Vink *Fringilla coelebs*

Voor de trek van de Vink zitten de Limburgse tellers op de juiste locatie. Na de Noordzeekust worden de meeste doortrekkende Vinken in Zuidoost-Nederland gezien. De hier passerende Vinken zijn afkomstig uit Noordoost-Europa. Eind september beginnen de eerste vogels door te trekken en dat duurt voort tot begin november. De meeste vogels worden rond half oktober gezien en per seizoen kan dat een week verschuiven. Volgens LWVT/SOVON (2002) zijn de aantallen in een bosrijke omgeving hoger dan op telposten in zeer open landschappen. In het laatste geval hebben de vogels de neiging om hoog te vliegen of af te buigen naar een aantrekkelijker landschap. Toch worden vanuit een in open landschap gelegen telpost Aan de Majoor meer vogels/uur (308) waargenomen dan op Mulderskop (178). Hierbij is enkel de maand oktober in de periode 2002-2004 beschouwd. Het kan echter zo zijn dat door een open ligging van een telpost gemakkelijker vogels worden opgemerkt. Zeker op topdagen waarbij de Vinken in een breed front langs en over vliegen worden alle herkenbare groepen meegeteld. Op meer besloten locaties als Mulderskop, AVL en NES is dat vrijwel niet mogelijk. Bedenk daarbij tevens dat Mulderskop in oktober veel uren midden op de dag maakt, wanneer de vinkentrek stil valt. Dit drukt uiteraard het uurgemiddelde. In werkelijkheid, lettend op de dagmaxima, ontlopen de aantallen op beide posten elkaar weinig. De telposten AVL en NES met respectievelijk 125 en 140 vogels/uur benaderen het resultaat van telpost Mulderskop (178 vogels/uur). Het dagrecord voor Mulderskop staat op 5909 op 16 oktober 2002. De tellers van Aan de Majoor zien 7590 Vinken op 24 oktober 2004. AVL noteert 1677 exemplaren op 9 oktober 2003 en twee dagen later vliegen 1958 Vinken over telpost NES. Het is indrukwekkend om op topdagen de massale doortrek te zien.

Sijs *Carduelis spinus*

De doortrekkende Sijzen die men in Nederland ziet zijn vooral afkomstig uit Fenno-Scandinavië en Noordwest-Rusland. Het aantal waargenomen Sijzen schommelt jaarlijks enorm. De meeste vogels worden op telpost Mulderskop gezien. De andere drie telposten verschillen onderling nauwelijks. In de beschreven periode is geen echte irruptie opgetreden, maar in 2002 zijn desondanks hoge aantallen waargenomen. De tellers van Mulderskop zien 2986 Sijzen voorbij komen (23 vogels/uur). Dit uurgemiddelde steekt met kop en schouder uit boven het uurgemiddelde van 6 vogels in het oosten van Nederland (LWVT/SOVON 2002). Op de andere telposten zijn de aantallen lager. Aan de Majoor heeft 799 Sijzen, dat zijn 4 vogels/uur. AVL meldt 264 exemplaren in 9 vogels/uur en op NES zijn 296 Sijzen gezien, 3 vogels/uur. In 2003 ziet men ten opzichte van 2002 op Mulderskop ongeveer 1000 vogels minder. De andere telposten noteren ongeveer hetzelfde aantal in beide jaren. In 2004 vliegen nagenoeg geen Sijzen langs de drie zuidelijke posten maar door de gunstige ligging van Mulderskop worden daar nog 1442 vogels gezien, dat betekent 6 vogels/uur. Als dagrecord staat voor Mulderskop 354 exemplaren op 28 september 2002. Aan de Majoor bereikt met 250 vogels op 4 oktober 2003 het dagrecord, AVL met 136 op 10 oktober 2002 en op 11 oktober 2003 vliegen 93 Sijzen over NES.

Kneue *Carduelis cannabina*

De hier doortrekkende Kneuen zijn vooral afkomstig uit Duitsland en Scandinavië. De soort lijkt wat in aantal af te nemen en de dagmaxima van de jaren tachtig worden dan ook niet meer gehaald. Op de Limburgse telposten vindt de maximale doortrek gedurende de eerste en tweede week van oktober plaats. Het is opmerkelijk dat in 2003 in dezelfde week op alle vier de telposten het dagrecord verbeterd is. Zo noteert Aan de Majoor op 4 oktober 343 Kneus. Op 9 oktober telt AVL er 140 en op dezelfde dag heeft Mulderskop 189 exemplaren. Tenslotte zijn op 11 oktober 138 exemplaren op NES gezien. In het uurgemiddelde van 4 vogels/uur komen telpost NES en Mulderskop met elkaar overeen (periode 2002-2004). De soort trekt bij voorkeur over meer open terrein om te rusten en te foerageren. De omgeving van AVL en Aan de Majoor voldoen hieraan en dit is dan ook terug te vinden in het aantal overtrekkende Kneus. Op AVL worden gemiddeld

7 vogels/uur waargenomen en Aan de Majoor zijn dat 10 vogels/uur. De trekkende Kneu valt op door de compacte groepen waarbij ze al 'dansend' en vaak ook zingend passeren.

Kruisbek *Loxia curvirostra*

Het aantal doortrekkende Kruisbekken fluctueert jaarlijks, waarbij opeens een irruptie kan optreden. De eerste tekenen dat er beweging in de soort zit, zijn dan al tussen half mei en juni merkbaar. Daarna is een dubbeltoppig trekpatroon te zien met maxima in juli en tussen eind september en half oktober. De jaren 2002 en 2003 zijn slappe Kruisbekjaren, maar in 2004 wordt de soort volop gezien. Mulderskop is de ideale telpost om trekkende Kruisbekken te zien. In 2002 ziet men met gemiddeld 3 vogels/uur 396 exemplaren. De tellers van Aan de Majoor, AVL en NES moeten het met minder doen, achtereenvolgens 28, 0 en 17 vogels. In 2003 is het waarnemen van Kruisbekken een unicum. Zelfs Mulderskop telt dat jaar slechts 34 vogels en AVL meldt maar 2 exemplaren. 2004 is een bijzonder jaar. Omdat men op AVL en NES al in juli aan het tellen is merkt men hier van de eerste doortrekpiek nog een staartje op. NES noteert op 25 juli 33 Kruisbekken, een dagrecord. Daarna zijn daar op 3 november nog 12 gezien. Op AVL verschijnen de eerste vogels op 8 augustus, meteen een dagrecord met 27 exemplaren. Later zijn daar nog 5 en 8 vogels gezien op 11 en 24 oktober. Over telpost Aan de Majoor trekken wat kleinere groepjes door. De eerste vogels zijn op 24 september gezien en de laatste op 5 november. Het dagrecord van 31 exemplaren is gevestigd op 13 oktober en in totaal zijn 169 Kruisbekken doorgetrokken. Mulderskop kan volop van Kruisbekken genieten. Rond de telpost zijn veel pleisteraars waardoor het onderscheid met trekkers niet altijd even gemakkelijk te maken is. De eerste 29 trekvogels worden op 18 september gezien. Vanaf 29 september tot en met 9 november is de soort iedere dag waargenomen waarbij meerdere dagen met tientallen exemplaren. Op 24 oktober vliegen 146 trekkers een dagrecord bij elkaar. De laatste vogels over Mulderskop trekken op 27 november door. De teller stopt uiteindelijk op 2104 Kruisbekken, een uurgemiddelde van 8 vogels.

Rietgors *Emberiza schoeniclus*

In Limburg heeft men voor een groot deel te maken met Scandinavische Rietgorzen. De provincie ligt precies in de trekroute naar Zuidwest-Europa. Uit de

gegevens van afgelopen drie jaar blijkt dat de soort het meest gezien wordt op Mulderskop. Tussen de 500 en 900 vogels per seizoen in de jaren 2002-2004 met gemiddeld 3 vogels/uur. De omgeving van de telpost is door de aanwezigheid van heide met Pijpenstrootje *Molinia caerulea* aantrekkelijk voor pleisterende Rietgorzen. Vooral in de eerste teljaren toen er nog meer Pijpenstrootje stond, werden regelmatig invallende en opstijgende trekkers gezien. Op 19 oktober 2004 trekt de soort goed door: een dagrecord van 108 vogels. De andere drie locaties zijn wat biotoop betreft minder aantrekkelijk voor de soort. Er worden tussen de 50 en 200 vogels per seizoen gezien, dat zijn gemiddeld 1-2 vogels/uur. Het dagrecord van de zuidelijke telpost Aan de Majoor is 26 vogels op 24 oktober 2004. Op dezelfde dag vliegen 37 vogels over AVL (ook een dagrecord). Telpost NES heeft met 27 vogels een dagrecord op 16 oktober 2002.

Bijzondere waarnemingen per telpost

Buiten de algemene soorten die jaarlijks en soms in groot aantal overtrekken hoopt de treksteller op wat krenten in de pap. Hieronder een greep uit de bijzondere waarnemingen van de vier telposten afzonderlijk.

Mulderskop, Molenhoek

Wie verwacht nu zwanen op een telpost in een bosgebied? Toch is op 23 november 2004 een Wilde Zwaan *Cygnus cygnus* genoteerd. Begin oktober wordt uitgekeken naar de Rode Wouw *Milvus milvus* waarvan steevast 3-4 vogels per seizoen overtrekken. Een Ruigpootbuizerd *Buteo lagopus* is een buitenkans. Er zijn twee keer waarnemingen, op 24 oktober 2002 en 31 oktober 2004, waarbij eenmaal ook even rustend. Een overtrekkende Roodpootvalk *Falco vespertinus* op 9 oktober 2004 roept bij trek-tellers een speciaal gevoel op. De onmiskenbare roep van de Regenwulp *Numenius phaeopus* wordt niet gemist op 29 september. Draaihalzen *Jynx torquilla* zijn nachttrekkers, toch is er één gezien en wel op 28 september 2002. De vogel vloog kort, middelhoog met een groep Vinken mee om daarna naar de bosrand te dalen. Een IJsvogel *Alcedo atthis* is even uit koers wanneer hij op 22 september 2003 de kurkdroge telpost passeert. Wel heel bijzonder is de langsttrekkende Strandleeuwrik *Eremophila*

alpestris van 12 oktober 2003. Men moet een zéér geoefende teller zijn om trekkende Waterpiepers *Anthus spinoletta* te herkennen. Op deze telpost weet men er ieder jaar wel een paar op geluid te determineren. Vanaf de eerste week van oktober zijn over de drie beschreven jaren 9, 8 en 6 exemplaren opgemerkt. Op 25 november 2003 vliegen twee Pestvogels *Bombycilla garrulus* over. De Beflijster wordt op deze telpost relatief veel waargenomen. In 2002 gaat het slechts om één vogel. In 2003 worden tussen 26 september en 4 november 44 Beflijsters genoteerd waarvan 12 ex. op 9 oktober. In 2004 passeren 59 vogels tussen 24 september en 8 november, waarvan 22 exemplaren op 8 oktober. Dat deze post aantrekkelijk is voor pleisteraars blijkt uit invallende vogels. Een Buidelmees *Remiz pendulinus* is een onverwacht genoegen op 25 oktober 2003. Ook Fraters *Carduelis flavirostris* zijn niet alledaags, in totaal slechts drie vogels: een op 18 oktober 2003 en twee op 7 november 2004. Drie IJsgorzen *Calcarius lapponicus* worden op 16 oktober 2003 opgemerkt. Ortolanen *Emberiza hortulana* zijn tegenwoordig een zeldzaamheid. Er zijn twee waarnemingen van de soort: op 14 september 2002 en op 3 september 2003. In de periode 2002-2004 zijn op de trektelpost Mulderskop 114 vogelsoorten trekkend waargenomen.

Aan de Majoor, Koningsbosch

In alle drie de beschreven jaren is een Zwarte Ooievaar *Ciconia nigra* gezien tussen 12 en 25 augustus. In het najaar 2004 zijn in Nederland ten opzichte van 2002 en 2003 relatief veel Zwarte Ooievaarders waargenomen zodat het verwonderlijk is dat slechts 1 vogel op de telpost is gezien. Een Heilige Ibis *Threskiornis aethiopicus* wordt op 14 september 2004 hoog boven Koningsbosch opgemerkt. Uiteindelijk passeert de vogel de telpost op enige afstand. In 2002 vloog op 11 oktober 1 Rode Wouw over. Het jaar daarna zijn 9 vogels gezien tussen 12 en 15 oktober waarvan alleen al 7 exemplaren op 15 oktober tijdens stevige NNO wind. In 2004 wordt de eerste Rode Wouw al op 19 september opgemerkt en de laatste van in totaal elf op 12 oktober. Op deze telpost worden niet veel steltlopers waargenomen maar de soorten zijn divers. Een Zilverplevier *Pluvialis squatarola* wordt op 18 augustus 2003 genoteerd. In 2004 passeren drie Zwarte Ruiters *Tringa erythropus* op 9 oktober en twee keer een Groenpootruiter *Tringa nebularia* op 16 en 18 september. Er verschijnt een Witgatje *Tringa ochropus* op 4 september en nog 4 vogels op 3 oktober, een Oeverloper *Actitis hypoleucos* vliegt op 25 september over. Uniek voor het binnenland is de Grote Burgemeester *Larus hyperboreus* die op 17 oktober over de telpost vliegt. Gelukkig zijn twee

personen aanwezig om de vogel te determineren. De Velduil *Asio flammeus*, een schaarse soort, vliegt in 2003 twee keer vlak voor de tellers langs op 1 oktober en 31 oktober. De Roodkeelpieper *Anthus cervinus* is vijf keer op geluid gedetermineerd, in 2002 drie exemplaren en in 2003 en 2004 elk een. Op 16 augustus 2004 is de enige trekkende Bonte Vliegenvanger *Ficedula hypoleuca* waargenomen. Een enkele Frater passeert op 2 november 2003. In datzelfde jaar is twee keer de IJsgors gezien: twee op 29 oktober en een op 8 november. De Ortolaan van 11 oktober 2003 sluit deze reeks. Aan de Majoor noteert 106 trekkende vogelsoorten tussen 2002-2004.

Trektelpost AVL, Eygelshoven

Op deze post wrijven de tellers zich de ogen uit als op 6 november 2002 een groepje van 3 Roodkeelduikers *Gavia stellata* laag boven de Worm naar het zuiden vliegt. Dat is hiermee de meest landinwaartse op een Nederlandse trektelpost. Met 62 Wespdierven *Pernis apivorus*, die op 5 september 2004 over de telpost komen, wordt het landelijk record van telpost Breskens, 61 vogels op 28 mei 1992 gebroken. AVL meldt elk jaar een enkele Rode Wouw maar in 2004 zijn dat er 11 waarvan 6 vogels op 11 oktober met harde oostenwind. Op 1 september 2004 passeert de enige Grauwe Kiekendief *Circus pyargus*. Twee keer trekt een Visarend *Pandion haliaetus* door het beekdal: op 12 september 2003 en 5 september 2004. De waarneming van een Roodpootvalk op 11 oktober gaat als de voorlaatste waarneming van dat najaar de boeken in op de internet-site. Niet alledaags zijn 2 Halsbandparkieten *Psittacula krameri* van 8 oktober 2004. Het Wormdal is een geschikt biotoop voor de trekkende Buidelmees van 17 oktober 2004. Twee Wielewalen *Oriolus oriolus* op trek passeren op 30 augustus 2003 en één op 8 augustus 2004. Ieder najaar worden enkele Europese Kanaries *Serinus serinus* gezien, over drie jaren 4, 2 en 1 exemplaren. In de jaren 2002-2004 schrijft trektelpost AVL 87 vogelsoorten in de boeken.

Nieuw Ehrenstein (NES), Kerkrade

Het aantal Rode Wouwen van NES komt overeen met de andere drie telposten, tussen de 2 en 5 vogels per najaar. Minder frequent wordt de Grauwe Kiekendief

waargenomen, een vogel op 13 september 2002 en 2 september 2004. Het stuwmeer Cranenweyer nabij de telpost heeft blijkbaar aantrekkingskracht op doortrekkende Visarenden. NES meldt er meer dan de andere drie telposten: in 2002 vier vogels en in 2004 zelfs vijf. Een Bokje *Lymnocyptes minimus* op trek vliegt langs op 10 oktober en 8 november 2004. De Zwarte Stern *Chlidonias niger* van 17 augustus 2004 zal zeker via het stuwmeer gevlogen zijn. Duinpiepers *Anthus campestris* passeren op 25 en 30 augustus 2002 en op 25 augustus 2003. NES neemt in 2002 twee Waterpiepers waar en een in 2003. Vijf Beflijsters vliegen op 6 oktober 2003 over. Op 25 augustus 2003 is een trekkende Tuinfluiter *Sylvia borin* gezien, een soort die op de andere telposten ontbreekt. Wielewalen trekken op 17 augustus 2002 en 15 augustus 2003 langs. In 2002 zijn 11 Europese Kanaries doorgetrokken, waarvan 6 exemplaren op 9 oktober. In 2003 zijn 2 vogels gemeld en in 2004 geen. Een Grauwe Gors *Miliaria calandra* op 27 oktober 2004 maakt een mooi eind aan een trektelseizoen. In de periode 2002-2004 zijn 92 vogelsoorten over Nieuw Ehrenstein gevlogen.

Dankwoord

In het bijzonder dank aan Fred Hustings die eerdere versies van dit artikel voorzien heeft van waardevol commentaar en suggesties. Daarnaast Nicole Reenekens voor het kritisch bekijken van dit artikel. Nico Schaafstra leverde ontbrekende gegevens uit 2002 van AVL en NES. Jan Boeren is de maker van het overzichtskaartje.

Literatuur

- Hustings F., L. Linnartz, F. Schepers, R. Schols & R. Foppen, 1985. Vogeltrekonderzoek pagina 85-137 in: Ganzevles W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen, 1985. Vogels in Limburg. Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Reeks 35. aflevering 5-15, Maastricht.
- Lensink R., 2002. Trends onder trekvogels. Pagina 385-399 in: LWVT/SOVON, 2002. Vogeltrek over Nederland 1976-1993. Schuyt & Co, Haarlem.
- LWVT/SOVON, 2002. Vogeltrek over Nederland 1976-1993. Schuyt & Co, Haarlem.
- www.trektellen.nl - trektelwebsite, onder beheer van J. Waanders & G. Troost.

Paul Evers, Vlaskuilsseweg 62, 6105 CP Maria Hoop

Akkervogels in Nederweert

Raymond Pahlplatz

In de regio Nederweert is akkerbouw van oudsher een belangrijke economische pijler geweest. De wijze waarop mechanisatie en intensivering in de laatste honderd jaar zijn intrede heeft gedaan in de akkerbouw heeft onder broedvogels van akkerland zijn sporen nagelaten. Zo zijn Grauwe Kiekenkief *Circus pygargus*, Korhoen *Tetrao tetrix*, Ortolaan *Emberiza hortulana* en Grauwe Gors *Miliaria calandra* geheel of bijna verdwenen broedvogels van Nederweert én Limburg. Alle nog voorkomende karakteristieke akkervogels (Patrijs *Perdix perdix*, Veldleeuwerik *Alauda arvensis*, Graspieper *Anthus pratensis*, Gele Kwikstaart *Motacilla flava*) worden vermeld op de Rode lijst van 2005 (van Beusekom *et al.*, 2005). Ook in Vlaanderen is de situatie van de akkervogels, waaronder nog de Grauwe Gors, zeer sterk achteruit gegaan. Ook hier zijn vrijwel alle karakteristieke akkervogels op de Rode Lijst van de Vlaamse broedvogels geplaatst.

Veldleeuwerik, TradePort Venlo, mei 2005 (P. Palmen)

Opvallend veel verdwenen broedvogelsoorten in Limburg zijn in meer of mindere mate afhankelijk (of afhankelijk geweest) van de kleinschalige of extensieve vormen van akkerbouw. Niet alleen bij broedvogels is de teloorgang van de ecologische waarde van akkers opgemerkt. Ook de karakteristieke flora van akkers en de Hamster *Cricetus cricetus canescens* zijn zeer sterk bedreigd. Type-rende akkerkruiden zijn de laatste decennia sterk achteruitgegaan, zowel in soorten als in aantallen. Van de ongeveer 100 akkerkruiden staat de helft op de Rode Lijst van bedreigde plantensoorten (Stichting Natuur & Milieu, zonder jaartal).

Bovengenoemde vogelsoorten kwamen decennia geleden lokaal of in geheel Limburg voor rond akkerbouwgebieden. De achteruitgang werd wel gesignaleerd, maar deze soorten konden als gebruikers van ‘extensieve landbouw’ niet profiteren van de activiteiten van de natuurbescherming. De natuurbescherming richtte zich op het sparen van bedreigde gebieden en slechts in mindere mate op bedreigde soorten. Achteraf gezien is dit mogelijk te beschouwen als een van de grootste omissies in het Nederlandse en Limburgse natuurbeheer, waarbij de ecologische betekenis van het (extensieve) agrarisch akkerland de minste aandacht heeft gekregen. De aandacht ging immers uit naar het beschermen van natuurgebieden.

De, door hamsterperikelen aangewakkerde, recente aandacht voor akkers in Zuid-Limburg heeft aangetoond dat een extensivering van akkerbouw van grote ecologische betekenis is (zie o.a. van Dongen, 2004). Al met al reden genoeg om het wel en wee van voormalige broedvogels en de volhouders in het akkergebied van Nederweert (karakteristiek voor Midden- en Noord-Limburg) onder de loep te nemen.

Wat zijn akkervogels?

In de typologie van Sierdsema (1995) wordt een groot aantal broedvogelgroepen onderscheiden op basis van recente inventarisaties in referentiegebieden. De groepen zijn verzamelingen van soorten

die ongeveer dezelfde eisen aan hun leefgebied stellen. Historische informatie is niet opgenomen. In de typologie wordt een broedvogelgroep voor akkers onderscheiden: de Kievit-groep. Het betreft hier de soorten: Patrijs, Kwartel *Coturnix coturnix*, Scholekster *Haematopus ostralegus*, Kievit *Vanellus vanellus*, Wulp *Numenius arquata*, Veldleeuwerik, Gele Kwikstaart en Grauwe Gors.

Door het ontbreken van een historische referentie kan de kwaliteit en volledigheid van een broedvogelgroep van akkers alleen ten opzichte van de tegenwoordige situatie worden bepaald. Enkele decennia geleden gaf Hens (1965) aan dat soorten als Ortolaan, Grauwe Kiekendief en Korhoen voorkwamen rond Limburgse akkergebieden, grenzend aan nog onontgonnen gebieden of de nu bekende natuurgebieden. Deze akkergebieden waren van grote betekenis als broedplaats (Grauwe Gors, Ortolaan) of foerageergebied (Grauwe Kiekendief, Korhoen en mogelijk zelfs Velduil *Asio flammeus*). Deze soorten konden destijds tot de broedvogelgroep van akkers worden gerekend of waren in hun voortbestaan afhankelijk van de akkers.

Ontwikkeling landschap en leefgebied van akkervogels vanaf 1800

De huidige broedvogels van akkerland zijn in hoge mate afhankelijk van de wijze waarop de akkers in gebruik zijn. Door de ingrijpend veranderde manier van akkerbouw in de laatste honderd jaar hebben zich grote veranderingen in de samenstelling van de groep typische broedvogels van akkerland voorgedaan. Deze groep is hierdoor nauw verbonden met de landbouwgeschiedenis in Nederland. Om een beeld te geven hoezeer het leefgebied van akkervogels is veranderd worden hieronder in het kort de ontwikkelingen in de landbouw geschetst.

Tot het einde van de negentiende eeuw draaide het landbouwsysteem op mens- en dierkracht, daardoor namen de diverse werkzaamheden (ploegen, zaaien, oogsten) langere periodes in beslag. Het akkerbeheer werd gevoerd volgens het 'drieslagsysteem', waarbij delen van roggeakkers eens in de drie (of vier) jaar niet als akker werden gebruikt, maar braak lagen en begraaasd werden. Door de afwezigheid van prikkeldraad waren de akkers omgeven met dichte houtwallen of hagen, om het grazende vee buiten de productiegronden te houden. Aaneen-

gesloten akkergebieden, de voormalige velden, hadden een grotere openheid en waren alleen aan de randen met dichte houtwallen omgeven. Grote delen van de verder van de boerderijen en kleine nederzettingen gelegen gronden bestonden uit 'woeste grond'. Deze gronden bestonden uit heide en veengebieden en waren onder andere belangrijk om het vee te laten grazen en plaggen te steken. Door de afwisseling van extensief bewerkte akkers, braakliggende percelen en hagen en houtwallen bood het landschap zeer veel mogelijkheden en levensruimte voor tal van tot de verbeelding sprekende akkervogels.

In de periode na 1880 nam de technologische ontwikkeling een flinke sprong en werden in korte tijd kunstmest, prikkeldraad en met brandstof aangedreven machines uitgevonden. Deze uitvindingen waren van grote invloed op het landelijk gebied. Hagen waren overbodig geworden door het prikkeldraad en grote groepen vee om de akkers van mest te voorzien werden vervangen door kunstmest. De ontwikkeling van tractoren met bijbehorende machines maakten het mogelijk de woeste gronden (die destijds in werkelijkheid niet zo woest waren, maar een economische factor van betekenis vormden) te ontginnen. De noodzaak om de bodem te laten herstellen verdween door de kunstmest. Overhoekjes, hagen en houtwallen werden opgeruimd. Vonden de ontginningen aanvankelijk al plaats in een rap tempo, na de Tweede Wereldoorlog werd de snelheid hiervan nog vele malen hoger. Door ruilverkaveling en het clusteren van gronden werden de akkers grootschaliger en economisch rendabeler. Rogge verdween als akkerbouwgewas en werd in korte tijd vrijwel geheel vervangen door Maïs. De intensiteit van het gebruik van de akkers nam sterk toe. Bovendien werden 'gewasbeschermingsmiddelen' (chemische landbouwbestrijdingsmiddelen) en zaadschonings-technieken verder ontwikkeld waardoor de akkers hoogproductief waren, maar een steeds sterielere beeld kregen. Ook rukten op de akkergronden andere teelten op (bloembollen) of werden de gronden bebouwd met kassen. Dit alles had een grote weerslag op de flora en fauna van de akkers.

De achteruitgang van de verschillende soorten akkervogels in de periode 1977-2000 is volgens de Atlas van de Nederlandse Broedvogels (SOVON Vogelonderzoek, 2002) in een overzichtelijke tabel

Tabel 1. Aantal broedparen van akkervogels in 1977 en 2000 en de trend in Nederland afgelopen 25 jaar. Bron: SOVON Vogelonderzoek (2002).

	1977	2000	Trend (%)*
Patrijs	37.500-47.500	9.000-13.000	-73
Kwartelkoning	> 100	ca. 500	500
Kievit	200.000-300.000	200.000-300.000	0
Veldleeuwerik	500.000-750.000	50.000-70.000	-91
Graspieper	100.000	74.000	-26
Geelgors	30.000	25.000	-16
Ortolaan	90-125	0-2	-99
Grauwe Gors	400-800	50-100	-88

* (op basis van hoogste aantallen)

(tabel 1) weergegeven. Aan deze tabel is gemakshalve de trend toegevoegd, om de aantalsontwikkeling in procenten weer te geven.

Een ommekeer, weliswaar op kleine schaal en niet merkbaar in Limburg, deed zich per toeval voor door een EU-regeling (Mc-Sharry-regeling). Grote oppervlakten hoogproductieve akkerbouwpercelen werden braakgelegd en akkerrandenbeheer deed zijn intrede. Deze maatregelen bleken van grote betekenis voor onder andere de Grauwe Kiekendief, waarvan de Nederlandse populatie al met één poot in het graf stond. Herstel van de kleine Nederlandse populatie (in het noorden van Nederland) trad op. Ook andere akkervogels als Veldleeuwerik en Kwartel profiteerden in dit gebied van de braaklegregeling (Koks *et al.*, 2001).

Akkervogels in Nederweert tot omstreeks 1990

Akkervogels zijn lange tijd beeldbepalend geweest in Nederweert. Hoewel historische informatie over deze soorten zeer beperkt voorhanden is, kan op basis van de beschikbare informatie worden aangenomen dat dichtheden van de minder kritische akkervogels als Veldleeuwerik en Patrijs zeer hoog waren. Uit

Loven & Pahlplatz (2003) blijkt dat de akkervogelgemeenschap in Nederweert vroeger een grote diversiteit kende. Uit de 'overlevering' kon worden vastgesteld dat Korhoen en Grauwe Kiekendief tot in de jaren zeventig standhielden. De Ortolaan, nog sterker gebonden aan kleinschalige teelt van granen (voornamelijk Rogge), was eerder al verdwenen. Net als in grote delen van Nederland verdwenen zeldzame karakteristieke akkervogels en namen de aantallen van de meer algemene akkervogels af. Overigens bleken er ook enkele soorten de akkers te koloniseren: de Scholekster is hiervan het meest sprekende voorbeeld.

Akkervogels in Nederweert 1994 - 2004

Om het wel en wee van een aantal akkervogels in de regio Nederweert van de afgelopen 10 jaar inzichtelijk te maken worden hieronder Patrijs, Kwartel, Scholekster, Gele Kwikstaart en Veldleeuwerik nader uitgewerkt. Van deze soorten is een goede dataset voorhanden om de aantalsontwikkeling te schetsen (tabel 2). De gegevens zijn verzameld door de Vogelwerkgroep Nederweert (Loven, 2004). Tevens kunnen aan de hand van de ontwikkelingen enkele voorzichtige conclusies worden getrokken.

Patrijs *Perdix perdix*

In 1994 lagen de aantallen Patrijzen in de regio bijzonder hoog. Destijds stond de soort al op de Rode Lijst van Nederlandse broedvogels (Osieck & Hustings, 1994). In vier jaar tijd veranderde dit aantal drastisch, en nam het aantal territoria af tot 74. Voor deze sterke afname is geen eenduidige verklaring te geven. Mogelijke oorzaken van de afname zijn geringer broedsucces, grotere sterfte door een strenge en een koude winter, of een verminderde overlevingskans van de kuikens. Vanaf 1999 nemen de aantallen jaarlijks langzaam weer toe tot 168 territoria in 2004.

Tabel 2. Overzicht van de aantallen territoria in onderzoeksgebied Nederweert in de periode 1994-2004.

	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04
Patrijs	220	135	128	122	74	95	127	137	131	150	168
Kwartel	15	10	10	33	27	25	22	17	23	4	16
Scholekster	40	42	30	34	27	26	25	30	22	22	15
Gele kwikstaart	104	113	129	133	116	139	133	157	152	132	124
Veldleeuwerik	123	153	141	99	112	107	117	109	91	74	75

Uit het verspreidingspatroon van de Patrijs in de afgelopen jaren valt op te maken dat het leefgebied zeer divers is. De Patrijs kan in het gehele onderzoeksgebied waargenomen worden. Uitzondering hierop vormt de omgeving van Leveroy en de omgeving van landgoed 't Kruijs. Patrijzen lijken deze gebieden te mijden. De omgeving van Leveroy wordt gekenmerkt door vollegrondsteelten met sierbloemen, bollen en ijsbergsla. Het intensieve beheer van deze teelten, in combinatie met het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen is de oorzaak van een gebrek aan voedsel en broedgelegenheid.

Opvallend is dat clusters van territoria worden opgemerkt bij langer braakliggende of later in het seizoen bewerkte akkers. Deze akkers zijn begroeid met Vogelmuur *Stellaria intermedia* en Straatgras *Poa annua*. Gedurende meerdere jaren en op verschillende locaties werd vastgesteld dat rond deze locaties drie tot vier territoria aanwezig waren. De grote voorkeur voor dit type percelen uitte zich onder meer in een grotere territoriale activiteit (waakzame mannetjes, roepen, achtervolgingen) in vergelijking met intensief bewerkte percelen. Gezien de voorkeur voor dit type leefgebied zou meerjarige of roterende braak in combinatie met een beperkt akkerranden-beheer zeer gunstig zijn.

Kwartel *Coturnix coturnix*

Kwartels hebben een voorkeur voor open akkergebieden op zandgrond (zandbaden). Daarnaast wordt

ook braakliggende grond gewaardeerd. In beide leefgebieden is het gemeenschappelijke kenmerk dat er sprake is van een vrij open vegetatiestructuur. In Nederland is een lichte toename merkbaar tussen 1977 en 2000. Deze toename is mogelijk het gevolg van een verhoogde onderzoeksintensiteit. De intensivering van de landbouw heeft een sterk negatieve invloed op de populatie. Dit wordt gecamoufleerd door het opportunistische broedgedrag en zwerfpatroon. Geschikte gebieden worden snel gekoloniseerd, ongeschikte gebieden worden snel verlaten.

In Nederweert heeft de Kwartel een broedpopulatie, die gemiddeld genomen rond de twintig territoria bedraagt. De Kwartel kent behoorlijke extremen, zowel naar boven (1997: 33) als naar beneden (2003: 4). Opvallend in het verspreidingspatroon is dat er sprake is van voorkeursgebieden. Ieder jaar zijn Kwartels aanwezig in het gebied oostelijk van Ospeldijk, de Mussenbaan, de Laarderheide en het Vlakwater. In goede jaren worden ook op andere plaatsen Kwartels gehoord. In slechtere jaren is de verspreiding beperkt tot deze gebieden. De oorzaak van de goede en slechte jaren is niet duidelijk.

Scholekster *Haematopus ostralegus*

De Scholekster is de meest recente nieuwkomer op de akkers van Nederweert. In 1961 werd het eerste broedgeval vastgesteld, in 1962 waren al twee territoria bekend. Het verloop van de toename is in de

Kwartel, Grootte Peel, mei 2005 (O. Plantema)

Veldleeuwerik, Ifteren,
oktober 2002 (K. Lemmens)

daarop volgende jaren onbekend. Dat de populatie sterk was gegroeid bleek uit de inventarisatie van 1991 en 1992: 43 territoria werden vastgesteld.

Vanaf de aanvang van de monitoring in Nederweert (1994) is het aantal territoria van de Scholekster gestaag afgenomen. Een duidelijke oorzaak voor deze afname ontbreekt. Wel past deze afname in een groter beeld waarbij een afname wordt vastgesteld bij de 'binnenlandse' populatie vanaf midden jaren tachtig. Overigens suggereert de afname vanaf midden jaren tachtig dat het aantal broedende Scholeksters in Nederweert nog groter is geweest. De afname is (net als bij Veldleeuwerik en Patrijs) vastgesteld nadat de populatie al zijn piek had gekend. De daadwerkelijke afname is vermoedelijk nog groter dan vastgesteld op basis van de provinciale en jaarlijkse monitoring. In 2004 bedroeg het aantal territoria nog slechts 15.

De binding met akkers is bijzonder sterk. In de jaren 1996 – 2002 werd geen enkel nest (van de 105 gevonden nesten) op grasland aangetroffen. In 2004 werd op een groot plat dak op industrieterrein Panneweg het eerste broedsel vastgesteld buiten een akker, (een jong werd grootgebracht). Dit is het eerste broedgeval binnen Nederweert (voor zover bekend) buiten akkerland.

Gele Kwikstaart *Motacilla flava*

De aantalsontwikkeling van de Gele Kwikstaart laat geen eenduidig beeld zien. In 1991/1992 bedroeg het aantal territoria 156 (kartering Provincie Limburg). Vanaf 1994 vertoonde het aantal broedparen van de

soort een stijgende lijn tot aan 2001, waarna het in de jaren daarop plots weer afnam. Een duidelijke oorzaak voor deze achteruitgang is niet aanwezig. In de oppervlakten met geteelde gewassen zijn geen grote veranderingen opgetreden.

Gele Kwikstaarten kunnen in het onderzoeksgebied in percelen met diverse teelten (graan, peulvruchten, peen, bieten en zelfs in bollen) worden vastgesteld. De hoogste dichtheden worden vastgesteld in percelen met aardappels. Maïsakkers echter worden vrijwel geheel gemedend.

Net als in de rest van Nederland heeft in Nederweert een grote verschuiving plaatsgevonden in het broedbiotoop. Kwam de soort voorheen vooral voor in (vochtige) graslanden, tegenwoordig is het een typische akkervogel. Ondanks deze aanpassing is de soort op de Rode Lijst terecht gekomen (categorie: gevoelig).

Veldleeuwerik *Alauda arvensis*

De Veldleeuwerik is de vogel met de meest directe verwijzing naar het leefgebied akkers. Velden waren in vroegere tijden de namen voor de akkers. Uit tabel 1 blijkt dat deze soort in landelijk opzicht het meest in aantal is achteruit gegaan. In het onderzoeksgebied Nederweert is dit ook goed merkbaar, hoewel de echt dramatische afname wordt gecamoufleerd door de aanvang van de telwerkzaamheden in 1994. Vóór 1994 waren de aantallen veel hoger, zoals al blijkt uit de gegevens van de Provincie Limburg. In 1991 en 1992 werd het hele studiegebied onderzocht en werden 214 territoria vastgesteld. In 1994 is met

de aanvang van het jaarlijkse broedvogelonderzoek (met 123 territoria) de populatie dan al bijna gehalveerd ten opzichte van enkele jaren daarvoor.

In de periode 1994 - 2004 is de hoeveelheid uit productie genomen landbouwgrond iets toegenomen. Vooral bij de randzone van Grootte Peel heeft dit op grotere en aaneengesloten schaal plaatsgevonden. Voormalige landbouwgronden bestaan nu uit extensief beheerd gras- en hooiland. Akkers zijn hierbij verdwenen. Op deze locatie is het effect op broedvogels merkbaar: in het onderzoeksgebied worden in dit gebied in de meeste jaren de hoogste dichtheden (tot maximaal 11 territoria per km²) bereikt. Door deze ontwikkeling behoren de extensieve graslanden nu tot het belangrijkste broedbiotoop. Hiermee is de Veldleeuwerik uitgeweken van zijn voormalige broedgebieden (akkers) naar een ander relatief 'nieuw' leefgebied. Dit heeft echter geen positief effect op de totale populatieomvang binnen Nederweert. In de intensief beheerde akkers en graslanden zijn de dichtheden sterk achteruit gegaan en lokaal is de Veldleeuwerik zelfs al verdwenen (omgeving Ospel, Laarderheide). Uit het verspreidingsbeeld van de afgelopen tien jaar kan worden opgemaakt dat maïsakkers als broedgebied worden gemedend.

Om het tij voor de Veldleeuwerik te keren is agrarisch natuurbeheer (braaklegging, akkerrandenbeheer) of een extensivering van het beheer noodzakelijk. Buitenlandse onderzoeken tonen aan dat Veldleeuweriken hoge dichtheden bereiken in gebieden met een hoge mate van diversiteit (Ottens, 2003). Door het uitblijven van genoemde maatregelen wordt de eenvormigheid van grootschalige maïsakkers en intensieve graslanden niet doorbroken. Het is te verwachten dat de Veldleeuwerik net als veel andere akkervogels in het agrarisch gebied nog verder in aantal achteruit zal gaan.

Beheersmaatregelen

Uit de vijf soortbesprekingen valt af te leiden dat iedere soort een eigen dynamiek en leefgebied heeft. Dit maakt de keuze bij het bepalen van maatregelen om 'akkervogels' te beschermen niet eenduidig. Per situatie dient te worden nagegaan welke waarden aanwezig zijn en op welke wijze deze ontwikkeld of hersteld kunnen worden. Het spreekt voor zich dat de eisen van de Veldleeuwerik anders zijn dan die van de Patrijs.

Voor het ontwikkelen van geschikt leefgebied zijn verschillende maatregelen denkbaar. Een relatief kleine beheersmaatregel (en soms ook gesubsidieerd) is het invoeren van een randenbeheer. De randen fungeren als 'beetle-bank', een vluchtstrook voor ongewervelden. Deze stroken bieden goede overlevingskansen voor ongewervelden, aangezien ze niet als agrarisch gebied worden beheerd. In het voorjaar kan kolonisatie van nieuwe geschikte gebieden vanuit deze stroken snel plaatsvinden. Op deze manier dragen de stroken bij aan een toename van structuur en een toename van het voedselaanbod.

Maatregelen van grotere schaal zijn extensivering van teelten en het voeren van een mozaïekbeheer, waarbij aanpassingen in de bedrijfsvoering noodzakelijk zijn. Maatregelen met zeer gunstige effecten zijn roterende en meerjarige braak, bij voorkeur naast elkaar voorkomend in een gebied. Hierdoor zijn pionierssituaties en met ruige akkeronkruiden begroeide akkers aanwezig. Bij voorkeur wordt een mix van deze maatregelen uitgevoerd (Dochy & Hens, 2005). Deze maatregelen dragen in Noordoost-Groningen onder andere bij aan het in standhouden van de populatie van de Grauwe Kiekendief. De inzet van verschillende maatregelen draagt bij aan de variatie, waarin de verschillende soorten elk hun optimale leefgebied vinden.

Nederweert als klein Noordoost-Groningen?

Nederweert heeft de potenties om zich te ontwikkelen als een belangrijk akkervogelgebied. In het onderzoeksgebied zijn nog populaties van een aantal karakteristieke akkervogels aanwezig. Bovendien zijn er in Nederweert enkele grote natuurgebieden (Grootte Peel, Weerterbos). In ideale omstandigheden kunnen deze gebieden fungeren als broedgebied voor zeldzame broedvogels als Grauwe Kiekendief en Velduil. Terugkeer van verdwenen soorten lijkt tot de mogelijkheden te behoren en dit type verrassingen mag op voorhand niet worden uitgesloten.

Van deze verrassingen zijn recente voorbeelden. In Vlaanderen zijn plaatselijk nog kernpopulaties van de Grauwe Gors aanwezig. Plaatselijk (Hoegaarden, Boutersem) zijn programma's opgezet waarbij een aantal akkers ingezaaid wordt met graan en blijven overstaan in de winter. Hierdoor is voedsel voor soorten als Geelgors *Emberiza citrinella*, Rietgors *E. schoeniclus*, Grauwe Gors, vele vinkachtigen

en Ringmussen *Passer montanus* aanwezig. In de winters waarin dit is uitgevoerd bleken zeer grote concentraties Geelgorzen aanwezig. Vergelijkbaar is de situatie in Sibbe waar na invoering van een extensief akkerlandbeheer in recente winters tot 120 Grauwe Gorzen aanwezig waren. Ook overwinterden hier tal van andere (akker)vogels, soms in spectaculaire aantallen (van Dongen, 2004).

Net als de vroegere functie van de woeste gronden en bijbehorende levensgemeenschappen zijn financiële overwegingen bepalend voor de vorm van het landschap. Ook nu spelen financiële overwegingen een belangrijke rol. Subsidieregelingen zijn aanwezig in het Programma Beheer en mogelijk uit soortbeschermingsplannen (Akkerplanten) en vormen een eerste aanzet tot natuurbeheer op akkers.

Ook is een andere positieve trend zichtbaar: de oprichting van agrarische natuurverenigingen. Op diverse plaatsen in Nederland wordt dit type verenigingen opgericht om het economisch toekomstperspectief te behouden en te versterken. De verenigingen spelen actief in op nieuwe vragen en eisen die komen vanuit de samenleving én de markt. De leden van deze verenigingen gaan zorgvuldig om met 'hun' natuur- en landschapswaarden. Oprichting van een dergelijke vereniging in Nederweert verdient meer maatschappelijke en bestuurlijke aandacht. Bij het nemen van dit type maatregelen heeft Nederweert potenties om uit te groeien tot een 'klein Noordoost-Groningen'.

Conclusie

Gesteld wordt dat de akkervogels van Nederweert een zeer gunstig leefgebied hadden. Door de mechanisering en schaalvergroting zijn foeragemogelijkheden en geschikt broedbiotoop aanmerkelijk verslechterd en zijn boeiende en kritische soorten verdwenen. De huidige situatie is voor enkele soorten (Veldleeuwerik, Patrijs) verre van rooskleurig. Enkele soorten weten wel in te spelen op het veranderende landgebruik (Gele Kwikstaart).

De toekomstige ontwikkelingen in het landelijk gebied zijn onduidelijk. Waarschijnlijk zet de trend van intensivering en schaalvergroting verder door en kunnen alleen de generalisten zich handhaven. Zonder maatregelen om ook in het leefgebied te voorzien van iets

kritischer soorten is het toekomstperspectief somber. Het nemen van maatregelen rond akkers in Nederweert is kansrijk door de aanwezigheid van diverse soorten akkervogels (bronpopulatie) en de aanwezigheid van enkele grote natuurgebieden (broedgebied van verstoringsoefelige soorten). Om de bescherming uit te voeren en maatregelen te kunnen nemen is een actievere houding van de regionale en lokale overheid noodzakelijk. Daarnaast zijn financiële mogelijkheden (uitbreiding van subsidiemogelijkheden) mede bepalend voor het succes van het herstellen van de natuur op en rond akkers.

Literatuur

- van Beusekom R., P. Huigen, F. Hustings, K. de Pater & J. Thissen (red.), 2005. Rode lijst van de Nederlandse broedvogels. Vogelbescherming Nederland, SOVON Vogelonderzoek Nederland & Tirion Uitgevers, Baarn.
- Dochy O. & M. Hens, 2005. Van de stakkers van de akkers naar de helden van de velden. Rapport IN.R.2005.01. Instituut voor Natuurbehoud.
- van Dongen R., 2004. Het succes van Sibbe voor broedvogels en overwinterende akkervogels. Limburgse Vogels 14: 9-16.
- Hens P.A., 1965. Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden. Publicatie Natuurhistorisch Genootschap Limburg nr. 15. Maastricht.
- Koks B.J., C.W.M. Scharenburg & E.G. Visser, 2001. Grauwe Kiekendieven *Circus pygargus* in Nederland: balanceren tussen hoop en vrees. Limosa 74: 121-136.
- Loven T., 2004. Zeldzame en schaarse broedvogels van Nederweert in 2004. Uitgave Vogelwerkgroep Nederweert.
- Loven T. & R. Pahlplatz, 2003. Broedvogels van Nederweert. Uitgave Vogelwerkgroep Nederweert.
- Osieck E.R. & F. Hustings, 1994. Rode lijst van bedreigde soorten en blauwe lijst van belangrijke soorten in Nederland. (Technisch Rapport Vogelbescherming Nederland 12) Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- Ottens H.J., F. Willems & R. Oosterhuis, M.m.v. B. Koks en P. de Boer, 2003. Broedbiologische betekenis van agrarisch natuurbeheer voor Veldleeuweriken. SOVON-onderzoeksrapport, 2003/10. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Sierdsema H., 1995. Broedvogels en beheer. Het gebruik van broedvogelgegevens in het beheer van bos- en natuurterreinen. SBB-rapport 1995-1, SOVON-onderzoeksrapport 1995/04. SBB/SOVON, Driebergen/Beek-Ubbergen.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998 - 2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- Stichting Natuur en Milieu, jaartal onbekend. Effectiviteit van agrarisch natuurbeheer: wat kan er beter? Verslag van een seminar. <http://www.snm.nl/docs/AN%20verslag.pdf>
- www.Velpe-Mene.be

Raymond Pahlplatz, Beatrixstraat 6, 6031 BC Nederweert

Zeldzame broedvogels in Limburg in 2004

Jan Joost Bakhuizen, Hans-Peter Uebelgünn & Robbert Vernooij

In dit artikel zijn de resultaten samengevat van het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB) van SOVON in Limburg in 2004 betreffende de zeldzame soorten. Het LSB volgt de aantalsontwikkeling en de verspreiding van de broedvogelpopulatie van kolonievogels en zeldzame soorten in Nederland. Bij sommige soorten wordt daarmee de gehele landelijke populatie geteld. Bij enkele andere soorten is het streven in elk geval de populaties in de belangrijkste kerngebieden jaarlijks te tellen.

De bij SOVON bekende gegevens van het LSB-Zeldzame soorten-project van 2004 voor Limburg worden op een rij gezet en vergeleken met de gegevens over 2002, 2003 en de meest recente provinciale aantalsopgaven (van Noorden & Schols, 1999). Daarna volgen de soortbesprekingen. Dit is de derde aflevering van een jaarlijks terugkerende serie in *Limburgse Vogels* (Bakhuizen *et al.*, 2003; Bakhuizen *et al.*, 2004).

Materiaal en methode

Hoe is het databestand voor het LSB Limburg van SOVON gevuld? Allereerst door de LSB-formulieren die de tellers naar SOVON sturen. Bovendien worden de opgaven van de BMP-telgebieden aan het bestand toegevoegd. De systematische broedvogeltellingen in het Maasdalgebied vormen bijvoorbeeld een zeer belangrijke inbreng voor het LSB-project. Ook geldt dit voor de jaarlijkse broedvogel-bekentellingen. Daarnaast worden tellers actief benaderd voor gegevens. De districtcoördinatoren zetten deze gegevens op een LSB-formulier. Er is zeer dankbaar gebruik gemaakt van de waardevolle broedvogelgegevens die de Provincie Limburg ieder jaar weer verzameld in het kader van broedvogelmonitoring en de tweede ronde van de integrale kartering. Tenslotte is het Vogelarchief Limburg van de Vogelstudiegroep nageplozen op meldingen (van broedgevallen) van zeldzame broedvogelsoorten. De districtscoördinatoren hebben hierbij een coördinerende en stimulerende rol. Bovendien controleren zij de bestanden op volledigheid en dubbelmeldingen. Na

Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB)

Het SOVON broedvogelonderzoek is gesplitst in twee onderdelen, beide met een aparte aanpak, handleiding en formulieren. Het **Broedvogel Monitoring Project (BMP)** richt zich op onderzoek in steekproefgebieden, en beoogt het volgen in de tijd van algemene en schaarsere broedvogelsoorten in Nederland. Het **Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB)** is gericht op het landelijk tellen van 17 in kolonies broedende soorten en 78 min of meer zeldzame soorten. Gegevens van kolonievogels en zeldzame soorten in BMP-proefvlakken worden opgenomen in het LSB. De werkwijze van het LSB is beschreven in de nieuwe SOVON-handleiding LSB (van Dijk *et al.* 2004).

Zeldzame soorten

Zeldzame soorten worden geregistreerd per telgebied of kilometerhok (km-hok). Er bestaat onderscheid tussen gegevens afkomstig van systematische inventarisaties en losse meldingen. De systematische inventarisatie kan betrekking hebben op een duidelijk omgrensd telgebied of een km-hok. Deze vorm van inventariseren heeft de voorkeur omdat zo inzicht komt in de volledigheid van de telling en een betere vergelijking mogelijk is tussen de verschillende jaren. De aantallen paren worden ingevuld op het formulier Zeldzame soorten Z, met opgave van de soort, jaar, plaats- of gebiedsnaam, atlasblok-km-hok, type onderzoek (systematisch of losse melding), aantal paren, de hoogste broedcode, naam/adres van de teller en eventuele opmerkingen. Vanaf 2000 worden de telgegevens bij voorkeur zoveel mogelijk verzameld per telgebied en dienen deze telgebieden ook op kaart te worden gezet (van der Weide, 2000). Verschillende tellers in Limburg hebben hiervoor reeds de LSB-formulieren thuis gekregen. Daarnaast zou SOVON graag alle losse meldingen van zeldzame soorten blijven ontvangen.

Tabel 1. Een overzicht van de zeldzame broedvogelsoorten in Limburg in 2002 - 2004. De aantallen zoals doorgegeven aan SOVON zijn geplaatst naast de populatieschatting van 1998 (van Noorden & Schols, 1999).

	1998 schatting voor Limburg	2002 SOVON database	2003 SOVON database	2004 SOVON database
Geoorde Fuut	10-15	25	20	28
Roerdomp	4-5	4	4	4
Witooggeend	0	0	1	0
Brilduiker	0	0	1	0
Bruine Kiekendief	8-9	3	1	0
Slechtvalk	2	4	5	5
Porseleinhoen	4-6	2	0	0
Kwartelkoning	3-6	3	1	0
Kleine Plevier	152-190	84	75	80
Oeverloper	0-3	2	2	1
Kerkuil	40-80	170	152	159
Oehoe	1-2	2	2	5
Nachtzwaluw	92-108	79	90	93
Ijsvogel	20-80	88	66	89
Middelste Bonte Specht	10-15	6	8	12
Draaihals	3-4	2	0	1
Kuifleeuwerik	10-20	8	5	5
Duinpieper	3-4	0	0	0
Engelse Gele Kwikstaart	0	1	0	0
Rouwkwikstaart	0	0	1	0
Grote Gele Kwikstaart	170-200	144	139	134
Paapje	9-11	5	3	2
Tapuit	6-7	6	4	4
Kramsvogel	353-415	30	22	19
Orpheusspotvogel	2-6	1	3	3
Kortsnavelboomkruiper	64-83	8	40	30
Baardmannetje	0	0	0	1
Buidelmees	4-6	2	2	0
Grauwe Klauwier	12-16	5	10	9
Europese Kanarie	295-430	60	76	80
Grauwe Gors	60-70	9	14	9

de laatste controle worden de cijfers landelijk op een rij gezet en per soort een beschrijving gemaakt voor de jaarlijkse landelijke rapportage Broedvogels in Nederland (zie o.a. Van Dijk *et al.*, 2005).

Steeds meer informatie over zeldzame broedvogels bereikt SOVON en/of het Vogelarchief Limburg. Echter het overzicht over 2004 is niet volledig. Voge- laars die nog in het bezit zijn van aanvullingen op dit artikel worden dan ook opgeroepen deze informatie aan SOVON en/of Vogelarchief door te geven.

Resultaten

Voor een overzicht van de aan SOVON doorgege- ven aantallen van de zeldzame broedvogelsoorten

in Limburg in 2004, wordt verwezen naar tabel 1. Tevens zijn in de tabel opgenomen de resultaten over 2002-2003 en de provinciale populatie-schattingen van rond 1998 (van Noorden & Schols, 1999).

Soortbesprekingen

Per soort volgt een korte bespreking. Bij de zeer zeld- zame soorten, of soorten met een beperkt voorkomen, worden alle bekende opgaven vermeld. Daarbij is vermeld: de gebiedsnaam, aantal broedparen/terri- toria en indien bekend, de broedcode tussen haakjes en tenslotte de waarnemer. Binnen het provinciale inventarisatiewerk is onderscheid gemaakt tussen het provinciale meetnet (de jaarlijkse monitoring plots) en de provinciedekkende kartering waarbij in 2004 een deel van Noord-Limburg is onderzocht: ten westen van de Maas m.n. het grondgebied van de gemeentes Venray, Horst, Meerlo en Wanssum en ten oosten van de Maas het gebied tussen Reuver en Arcen.

Geoorde Fuut *Podiceps nigricollis* (n=28)

Opnieuw zijn van een flink aantal van de vaste broed- gebieden broedparen doorgegeven. Het jaar 2004 was een goed jaar voor de Geoorde Fuut in Limburg. In de hele Groote Peel, inclusief het Noord-Brabantse deel, kwamen maar liefst 66 paren tot broeden: een absoluut record. Van het kerngebied Landgoed De Hamert is enkel een losse opgave ontvangen.

Bergerheide (Meeuwenven)	3 (16) H. van Diek, A. Musters
Reinderslooi	2 (3) H. Alards
Hamert, Pikmeeuwenwater	1 (13) M. van der Weide
Mariapeel	5 (13) Provincie Limburg, R. Ver- nooij
Groote Peel (L)	12 (16) J. Vereijken
De Banen	3 (3) L. Reemers
Groote Moost	2 (13) J. Vereijken

Roerdomp *Botaurus stellaris* (n=4)

Deze soort is enkel gemeld van de bekende plekken: de Mariapeel en de Groote Peel.

Mariapeel	2 (4) R. Vernooij
Groote Peel (L)	2 (14) J. Vereijken

Grote Zilverreiger *Casmerodius albus* (n=0)

In 2004 hebben exemplaren overzomerd in de Peel- regio: op 23 april en op 3, 6 en 29 juni en op 10 juli werden 1-2 exemplaren op de Banen, Nederweert waargenomen (diverse waarnemers). Bovendien

Roerdomp, Sarsven,
Nederweert, maart 2005
(O. Plantema)

werden er in de Grote Peel 1-2 exemplaren in de broedtijd gezien, echter zonder enige aanwijzing van broeden.

Kleine Zilverreiger *Egretta garzetta* (n=0)

Van deze oorspronkelijk zuidelijke reigersoort worden ook steeds meer waarnemingen in het broedseizoen doorgegeven in Limburg. Zo verbleven 1-2 exemplaren op De Hamert van 29 april tot 12 mei en weer op 12 juni en 13 en 21 juli (div. waarnemers). In de Mariapeel werd een groep van 8 exemplaren waargenomen op 8 juni (H. Smits). En op 12 juni werd ook nog een exemplaar opgemerkt nabij Horn (Noorderplas).

Zwarte Ooievaar *Ciconia nigra* (n=0)

De laatste jaren wordt een toenemend aantal waarnemingen geconstateerd in de broedtijd. Is dit een voorbode als toekomstige broedvogel in Limburg?

Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus* (n=0)

Tussen 9 april en 28 juli werd de Bruine Kiekendief in totaal 5 maal waargenomen op de Hamert (losse exemplaren). Echter met onvoldoende indicatie voor een territorium. In het Limburgse deel van de Grote Peel en in de Mariapeel is de soort in 2004 ook niet als broedvogel vastgesteld.

Slechtvalk *Falco peregrinus* (n=5)

Op exact dezelfde locaties als vorig jaar doken in totaal 5 paartjes op. Echter het broedsucces was beduidend minder: slechts op het DSM-terrein bij Geleen kwamen jonge Slechtvalken tot wasdom

(info P. Beckers en Slechtvalkenwerkgroep). In het late voorjaar werden zo nu en dan 1-2 Slechtvalken opgemerkt in de ENCI-groeve te Maastricht: een toekomstige nieuwe broedplaats?

Demkolec, Buggenum	1 (6)	Slechtvalkenwerkgroep, Meeuwissen e.a.
Clausentrale, Maasbracht	1 (4)	P. Beckers, W. Vergoossen e.a.
DSM Geleen	1 (16)	Slechtvalkenwerkgroep Nederland
Hoogspanningsmast Heel	1 (4)	Slechtvalkenwerkgroep Nederland
Radio TV toren Roermond	1 (4)	M. Bouts

Figuur 1. Verspreiding van de Slechtvalk als broedvogel in Limburg in 2004.

Figuur 2. Verspreiding van de Kleine Plevier als broedvogel in Limburg 2000-2004.

Tabel 2. Aantalsontwikkeling van de Kleine Plevier in enkele monitoringgebieden in Limburg.

	2000	2001	2002	2003	2004
Maasduinen	3	?	7	6	8
Zwartwater	0	2	2	2	1
Meerlebroek	3	4	5	2	5
Zuidelijk Maasdal	39	41	44	36	31
Mariahoop I + II	1	0	1	2	2
Oost van Brunssum	3	3	3	3	>2
Cranenweyer Kerkrade	1	1	1	2	2

Uit figuur 1 is af te leiden dat het Maasplassengebied de kern vormt van het Limburgse verspreidingsgebied van de Slechtvalk in 2004.

Kleine Plevier *Charadrius dubius* (n=80)

In 2004 zijn 80 broedparen van de Kleine Plevier doorgegeven aan SOVON en/of het Vogelarchief Limburg. Ditmaal werden 42 paar in het hele Maasdal geconstateerd. De overige 38 paar komen verspreid over de provincie voor op natuurontwikkelingssterreinen, nieuwbouolocaties, te ontwikkelen industrieterreinen en enkele groeves; allemaal gebieden met een pioniersituatie. Om iets te kunnen zeggen over aantalsontwikkelingen (monitoring) zijn de getallen van enkele monitoringgebieden op een rij gezet (tabel 2). Hieruit blijkt dat er niet echt een trend te onderscheiden valt. Het jaar 2002 springt er in positieve zin uit.

Voor een beeld van het voorkomen over de provincie over de periode 2000-2004 wordt verwezen naar figuur 2.

Oeverloper *Actitis hypoleucos* (n=1)

Op de bekende plek Meers, proefproject van de Grensmaas, werd ook in 2004 een broedverdacht paartje vastgesteld. Er is geen nest of jongen gevonden, wel een alarmerend paartje aangetroffen (H. van Mulken).

Oehoe *Bubo bubo* (n=5)

Spectaculair was de ontdekking van 4 succesvolle paartjes in Zuid-Limburg in 2004. Naast de overbekende locatie van de ENCI-groeve bij Maastricht, en een groeve bij Cadier en Keer, werden succesvolle paren ontdekt in nog 2 groeves in Zuid-Limburg. Daarnaast was er ook nog een paar aanwezig in een groeve, waarvan geen nadere aanwijzingen verkregen konden worden omtrent broeden. Voor meer informatie over deze broedgevallen wordt verwezen naar een artikel in de vorige editie van Limburgse Vogels (Voskamp, 2004).

Kerkuil *Tyto alba* (n=159)

Het jaar 2004 gaat de boeken in als een uitstekend Kerkuilen-jaar in Limburg (en Nederland). Dit wordt met name zichtbaar door 23 tweede legsels: de meeste ooit in Limburg vastgesteld! De zeer grote aantallen aanwezige Veldmuizen (het stapelvoedsel van de Kerkuil) in 2004 spelen hierbij een voorname rol. De Kerkuil komt over de hele provincie verspreid voor, op de zandgrond deed de soort het iets beter dan vorig jaar, in het Peelgebied daarentegen weer wat slechter (J. Ummels - Kerkuilenwerkgroep).

Nachtzwaluw, Bergerheide, juni 2005 (P. Palmen)

Velduil *Asio flammeus* (n=0)

In het Rode Beekdal nabij de Leifenderhof, Schinveld verbleef geruime tijd in de broedperiode een Velduil, in geschikt broedbiotoop. Waarnemingen zijn gedaan van 4-6 mei en van 19-25 juli (W. Quaedackers, G. Kurstjens & T. Zegers). Nadere aanwijzingen omtrent broeden zijn niet verkregen.

Nachtzwaluw *Caprimulgus europaeus* (n=93)

Van deze nachtelijke zomervogel kon in 2004 weer een flink aantal territoria worden opgespoord. Een aantal belangrijke kerngebieden bleef helaas ongeteld in 2004 (o.a. De Hamert). Enkele resultaten van monitoringgebieden:

	2002	2003	2004	
Broedersbos, Afferden	?	8	11	A. Musters
Bergerheide	19	18	16	H. van Diek/ SOVON
De Hamert	11	12	?	
Meinweg	29	19	22	J. Boeren
Vetpeel, Laurabossen	7	8	9	C. Caris
Vliegbasis De Peel	4	5	9	J. Vereijken, Provincie Limburg
Mariapeel	3	3	3	R. Vernooij
Swolgen/Tienrayse hei	2	7	2	R. Vernooij

IJsvogel *Alcedo atthis* (n=89)

Opnieuw een groot aantal broedparen c.q. territoria werd in 2004 bekend van de IJsvogel. Vele beken en rivieren werden als altijd onderzocht op deze tot de verbeelding sprekende soort. Naast de beken in Limburg fungeert het Zuidelijk Maasdal als een belangrijk broedgebied (14 broedgevallen in 2004, topjaar was 2001 met 19 broedgevallen, zie Kurstjens & van der Weide, 2005). Voor een overzicht van de telresultaten van de IJsvogel bij de jaarlijkse bekendtellingen wordt verwezen naar tabel 3.

Draaihals *Jynx torquilla* (n=1)

Er is slechts één melding van een broedverdacht, roepend exemplaar op 29 mei 2005 bij een nestkast, van deze onregelmatige broedvogel van Limburg: Vliegbasis De Peel 1 (2) J. Vereijken

Middelste Bonte Specht *Dendrocopos medius* (n=12)

Tot vorig jaar was de Middelste Bonte Specht nog een echte Limburgse specialiteit; sinds 2004 is de soort ook weer broedvogel van Twente. In 2004

Tabel 3. Aantalsontwikkeling IJsvogel langs de belangrijkste beken van Zuid- en Midden-Limburg.

Beek	Teltraject	2001	2002	2003	2004
Schelkensbeek	Schelkensbeek	2	1	1	1
Swalm	Swalm	3	2	2	2
Roer	Roer	14	10	10	9
Rode beek - Meinweg	Rode beek - Meinweg	1	1	1	3
Vloedgraaf	Vloedgraaf	2	2	1*)	2
Geleenbeek	Bovenloop	0	1	0	1
	Bisse-, Luipers-, Reters-, Hoensbeek *)		0	0	0
	A76 - Geleen Daniken	0	0	0	1
Rode beek	Rode beek	5	2	1*)	5
Worm	Worm	2	2	2	1
Strijthagerbeek	Strijthagerbeek	0	0	1	1
Anselerbeek	Anselerbeek	2	2	2	2
Jeker	Jeker	0	1	0	0
Voer	Voer	1	1	1	1
Noorbeek	Noorbeek	0	0	0	*)
Geul	Maasmonding - Meerssen	1	3	1	2
	Meerssen - Valkenburg	1	3	2	1
	Valkenburg - Schin op Geul	0	0	1	1
	Schin op Geul - grens België	2	2	1*)	?
Gulp	Gulp	0	0	0	0
Eijserbeek	Eijserbeek	0	0	0	1
Selzerbeek	Selzerbeek	1*)	2	1	3
Totaal		37	35	28	37

*) niet of onvolledig onderzocht

is in Zuid- en Midden-Limburg een recordaantal van 12 territoria vast gesteld, overwegend op reeds bekende locaties.

Munningsbosch	4 (16) P. Beckers, J. Boeren e.a.
IJzerenbosch	1 (14) J. Smeets, R. van Dongen
Bunderbosch, Brommelen	1 (4) J.J. Bakhuizen
Tivoli, Valkenburg	1 (4) R. van Dongen, P. de Rouw, A. Ova
Schweibergerbosch	1 (4) P. Voskamp
Elzetterbosch	1 (14) J.J. Bakhuizen, G. van Duin e.a.
Zevenwegen, Vijlen	1 (4) J.J. Bakhuizen, R. Pahlplatz, J. Jansen e.a.
Kerperbosch	1 (4) B. Streutjens, P. van Engelshoven, R. Schols e.a.
Schimperbosch	1 (4) H. Phijl

Daarnaast is op een drietal plaatsen losse waarnemingen verricht die niet voldoen aan de criteria voor

Tabel 4. Aantalsontwikkeling Grote Gele Kwikstaart langs de belangrijkste beken van Zuid- en Midden-Limburg.

Beek	Teltraject	2001	2002	2003	2004
Schelkensbeek	Schelkensbeek	1	1	1	1
Swalm	Swalm	0	1	1	2
Roer	Roer	6	7	14	10
Rode beek - Meinweg	Rode beek - Meinweg	4	4	3	4
Vloedgraaf	Vloedgraaf	4	4	2*)	5
Geleenbeek	Bovenloop	3	3	4	6
	Bisse-, Luipers-, Reters-, Hoensbeek*) A76 - zwembad		3	2	2
	Sittard	12	12	16	8
Rode beek	Rode beek	7	6	6*)	10
Worm	Worm	4	4	3	1
Strijthagerbeek	Strijthagerbeek	1	1	2	2
Anselerbeek	Anselerbeek	2	3	2	2
Jeker	Jeker	4	4	4	4
Voer	Voer	1	2	5	4
Noorbeek	Noorbeek	1	1	1	*)
Geul	Maasmonding - Meerssen	6	11	6	7
	Meerssen - Valkenburg	8	10	9	9
	Valkenburg - Schin op Geul	11	9	11	7
	Schin op Geul - grens België	13	11	9*)	12
Gulp	Gulp	4	5	5	4
Eijserbeek	Eijserbeek	10	6	5	4
Selzerbeek	Selzerbeek	4*)	8	8	8
Totaal		106	116	119	112

*) niet of onvolledig onderzocht

een territorium: Biebosch (K. Lemmens), Onderste bosch (H. Quaden) en Savelsbos (E. Maassen). Voor meer informatie over het voorkomen van deze soort in Limburg wordt verwezen naar een artikel elders in dit tijdschrift (Bakhuizen, 2005).

Kuifleeuwerik *Galerida cristata* (n=5)

De Kuifleeuwerik houdt, net als in 2003, nog steeds op een drietal locaties stand als broedvogel in Limburg. Enkel bij Tradeport-West, Venlo zijn jongen vastgesteld.

Tradeport-West, Venlo	3 (12) R. Vernooij, J. Jansen, P. Palmen e.a.
Veiling ZON, Venlo	1 (4) R. Vernooij
Maastricht-Randwijck/AZM	1 (4) J. van der Coelen, J.J. Bakhuizen

Grote Gele Kwikstaart *Motacilla cinerea* (n=134)

Door de bekendtellingen kunnen we het reilen en zeilen van deze soort goed volgen. De laatste jaren zijn weinig veranderingen in de aantallen merkbaar geworden. Wanneer de resultaten over de jaren van de bekendtellingen worden vergeleken is er geen trend zichtbaar: de stand is stabiel te noemen. Het jaar 2003 springt er enigszins uit in positieve zin. Zie tabel 4 voor de resultaten van de bekendtellingen over de jaren 2001-2004.

Paapje *Saxicola rubetra* (n=2)

In 2004 slechts twee meldingen van een broedend Paapje in Limburg:

Lilbosch-Noord	1 (12) F. van den Brink
De Rug, Roosteren	1 (12) J. Beckers

Tapuit *Oenanthe oenanthe* (n=4)

Evenals vorige jaren slechts van 1 locatie als broedvogel bekend in Limburg:

Groevegebied ten oosten van Brunssum	4 (4) W. Quaedackers
--------------------------------------	----------------------

Kramsvogel *Turdus pilaris* (n=19)

In 2004 zijn nog minder paren bekend geworden dan vorig jaar in Limburg. Wanneer naar de ontwikkeling in de monitoringgebieden gekeken wordt, blijkt ook een flinke afname van de aantallen; de soort is echt een zeldzame broedvogel in Limburg

Paapje, Elba Grevenbicht, september 2004 (R. Schols)

aan het worden. Voor een beeld van de ruimtelijke verspreiding van de Kramsvogel over de periode 2000-2004 wordt verwezen naar figuur 3.

Boekend	1 (5)	H.-P. Uebelgünn
Meerlebroek, Beesel	1 (5)	H.-P. Uebelgünn
Rijkse bemden	1 (14)	W. Aelen
De Rug, Roosteren	2 (4)	J. Beckers
Eijsderbeemden	6 (14)	W. Ganzevles, J. Stoffels
Boomgaard kasteel Eijsden	2 (14)	W. Wijckmans
Am. Kerkhof, Margraten	5 (7)	R. van Dongen
Heerlen	1 (14)	K. van Dijk

Orpheusspotvogel *Hippolais polyglotta* (n=3)

Van deze zuidelijke soort, die een jaarlijkse verschijning in Limburg is geworden, zijn minimaal 3 territoria bekend in 2004:

Bergerheide	1 (4)	H. van Diek, J. Jansen, F. Hustings e.a.
Koningsteen	1 (4)	K. Lemmens, provincie Limburg e.a.
Savelsbos bij St Geertruid	1 (4)	R. van Dongen e.a.

Daarnaast is ook een zingend exemplaar aangetroffen nabij Diependal, Epen. Deze vogel is echter te kort aanwezig geweest om over een territorium te kunnen spreken: 22-26 juni 2004 (R. van Dongen, M. Berlijn). Voor een beschrijving van de waarneming van de Bergerheide wordt verwezen naar Van Diek (2005) en Van Diek & Foppen (2004). Voor een overzicht van de ruimtelijke verspreiding van de territoria en de losse waarnemingen in Limburg over de periode 2000-2004 zie figuur 4.

Baardmannetje *Panurus biarmicus* (n=1)

In het voorjaar zijn voldoende waarnemingen verricht van het Baardmannetje, in geschikt broedbiotoop, om van een territorium te kunnen spreken:

Westmeerven, de Hamert	1 (4)	H. Alards, J. Jansen
------------------------	-------	----------------------

Het ging om 3 waarnemingen van een paartje op 27 en 31 maart en 17 april. Vervolgwaarnemingen ontbreken helaas.

Kortsnavelboomkruiper *Certhia familiaris* (n=30)

Ook in 2004 zijn weer behoorlijk wat territoria van deze Midden-Europese soort opgespoord. Dit mede door het intensieve zoeken naar de Middelste Bonte Specht in geschikt broedgebied. De teller is op 30 blijven steken tegen 40 territoria in 2003. Aangezien het onderzoek verre van volledig is, en de soort snel over het hoofd wordt gezien, mogen

we geen conclusie trekken uit dit verschil in aantal. Aannemelijker is dat er 75-100 territoria van de soort voorkomen in voornamelijk Zuid-Limburg. Het kerngebied blijven de helling- en plateaubossen van Vijlen/Vaals. De soort is bovendien op een nieuwe locatie aangetroffen: het Bunderbosch (Vereniging Natuurmonumenten). Voor een overzicht van de verspreiding over de provincie zie figuur 5.

Boswachterij Vaals:

Elzetterbosch	7	J.J. Bakhuizen e.a.
Zevenwegen/Vrouwenhaag	3	J.J. Bakhuizen e.a.
Kerperbosch	5	B. Streutjens, Provincie Limburg e.a.
Malensbosch	2	H. Phijl
Schimperbosch	2	H. Phijl

Buiten Boswachterij Vaals:

Schinveldse Bossen	3	Provincie Limburg, W. Quaedackers, R. van der Laak
Bunderbosch	1	Vereniging Natuurmonumenten
Savelsbos	2	J.J. Bakhuizen, Provincie Limburg
Biebosch	1	J.J. Bakhuizen
Kruisbosch	2	J.J. Bakhuizen
Roebelsbosch	1	J.J. Bakhuizen
Onderste Bosch	1	J.J. Bakhuizen

Figuur 3. Verspreiding van de Kramsvogel als broedvogel in Limburg 2000-2004.

Figuur 4. Verspreiding van de Orpheusspotvogel in Limburg 2000-2004 (territoria: donkere stippen en losse waarnemingen: lichte stippen).

Kramsvogel, Maastricht, 16 mei 2003 (K. Lemmens)

Buidelmees *Remiz pendulinus* (n=0)

Er zijn geen aanwijzingen voor broeden in 2004, wel een losse waarneming van een roepend mannetje in geschikt broedbiotoop: 12 mei op Koningsteen (J. Boeren).

Grauwe Klauwier *Lanius collurio* (n=9)

In 2004 zijn Grauwe Klauwieren aangetroffen in de min of meer vaste broedgebieden in Limburg: de Maasduinen, de Meinweg en in het Zuidoostelijke Heuvelland:

- Eckeltse bergen 1 (15) H. van Diek
- Bergerheide 1 (12) H. van Diek, J. Jansen e.a.
- Meinweg 1 (12) J. Boeren
- Het Broek, Schinveld 1 (16) W. Quaedackers, R. van der Laak
- Klitserbeek 1 (12) R. van Dongen
- Camerig 1 (12) Provincie Limburg
- Cottessen 2 (12) Provincie Limburg e.a.
- Schimperbosch, Wolfhaag 1 (12) H. Phijl

Tevens zijn op de Boshoverheide nabij Weert enkele waarnemingen verricht die net niet voldoen aan de SOVON-criteria, maar wel zeer verdacht zijn. Bovendien werden na de datumgrens enkele jonge vogels waargenomen nabij Wahlwiller in broedverdacht terrein (3 juv. op 25 augustus door K. Lemmens). En in het Zuidelijke Maasdal zijn enkele eenmalige waarnemingen gemeld op potentiële broedlocaties: 16 mei 1 man in ruigte op Osen (R. Pahlplatz), 17 mei 1 vrouw bij grindgat Itteren en op 30 mei 1 man op de Eijsderbeemden (beide K. Lemmens).

Figuur 5. Verspreiding van de Kortsnavelboomkruiper als broedvogel in Limburg 2000-2004.

Figuur 6. Verspreiding van de Europese Kanarie als broedvogel in Limburg 2000-2004.

Tabel 5. Aantalsontwikkeling Europese Kanarie in enkele monitoringgebieden in Limburg.

Telgebied	2001	2002	2003	2004
Maastricht *)	?	18	12	7
Gronsveld	7	10	12	14
Valkenburg	?	11	?	>6
Gulpen	>3	>2	6	4
Epen	2	0	0	0
Vaals	15	19	13	9

*) in 1995 werden nog minimaal 41 territoria vastgesteld (Lemmens, 1996)

Europese Kanarie *Serinus serinus* (n=80)

Net als in andere jaren zijn in 2004 vast niet alle zingende Europese Kanaries, waargenomen tussen 15 april en 31 juli, doorgegeven aan SOVON. Van een aantal kerngebieden (Maastricht en enkele dorpen in Zuid-Limburg) hebben we wel een aardig beeld van het voorkomen van de soort gekregen (zie tabel 5). Allereerst valt op dat de Euro Kanarie is verdwenen uit de binnenstad van Maastricht; enkel in de wijken Amby en Jekerdal/Biesland komen nog enkele zangposten voor. Ook in Vaals is een afname geconstateerd. Van het voorkomen in Valkenburg hebben we nog steeds geen goed beeld. Verrassend daarentegen is een lichte stijging van de aantallen in Gronsvelt, nabij Maastricht. Al 3 jaar achtereenvolgend stijgt daar het aantal territoria. Ander positief nieuws valt te vertellen over het voorkomen in Noord-Limburg: in de regio Belfeld-Tegelen-Venlo werden 8 zangposten vastgesteld. Voor een beeld van de verspreiding in de periode 2000-2004 over de provincie zie figuur 6.

Grauwe Gors *Miliaria calandra* (n=9)

Nog minder territoria dan in 2004 zijn dit jaar van de Grauwe Gors vastgesteld. De teller is bij 9 blijven steken. Het Zuidelijk Maasdal rond Itteren en Borgharen kan nog beschouwd worden als een kerngebied. Daarnaast houdt de soort stand tegen de stadsrand van Maastricht-Caberg (Lanakerveld) aan, alwaar in 2004 geen systematische broedvogeltelling heeft plaats gevonden (2 is dus minimumaantal). Het is verheugend dat ook dit jaar zich een broedpaar heeft gevestigd op de Hamsterakkers van Sibbe.

Klein Hanssum	1 (14) W. Aelen
Grindgat Itteren	4 (4) Provincie Limburg
Borgharen	1 (4) W. van der Coelen
Lanakerveld, Caberg	2 (4) J. van der Eijk
Hamsterakkers, Sibbe	1 (14) Provincie Limburg

Oproep

Hierbij een dringende oproep aan iedereen die nog gegevens heeft liggen van 2004 of eerder, om die alsnog in te sturen naar SOVON. Hoe vollediger de database, des te waardevoller de gegevens gaan worden. Dit geldt natuurlijk ook voor het afgelopen broedseizoen 2005 en de toekomst. Nog steeds bestaat behoefte aan een vogelteller of

Jan Joost Bakhuizen, Mosalunet 136C, 6221 JM Maastricht
Hans-Peter Uebelgünn, Dorperweiden 27, 5975 BA Sevenum
Robbert Vernooij, Puteanusstraat 129, 5911 ET Venlo

telgroep die (een deel van) Landgoed De Hamert voor zijn rekening wil nemen. Nu ontsnappen helaas meerdere leuke soorten aan de aandacht van SOVON, die in dit belangwekkende Vogelrichtlijngebied broeden. Voor meer info en aanmelding graag contact opnemen met SOVON-kantoor (Michiel van der Weide).

Dankwoord

Het bovenstaande overzicht kan natuurlijk nooit tot stand komen, zonder de inbreng van vele tientallen vrijwilligers die hun waarnemingen hebben kenbaar gemaakt aan SOVON. Allen worden zeer hartelijk bedankt. Het zijn te veel personen om iedereen met naam te noemen. De provincie Limburg heeft ook in 2004 een belangrijke bijdrage geleverd aan de kennisvergroting van het voorkomen van broedvogels in Limburg. Hierbij bijzondere dank aan Boena van Noorden en Michiel van der Weide, die een eerdere versie van dit artikel voorzien hebben van waardevol commentaar.

Literatuur

- Bakhuizen J.J., H.P. Uebelgünn & R. Vernooij, 2003.** Zeldzame broedvogels in Limburg in 2002. Limburgse Vogels 13: 39-45.
- Bakhuizen J.J., H.P. Uebelgünn & R. Vernooij, 2004.** Zeldzame broedvogels in Limburg in 2003. Limburgse Vogels 14: 48-57.
- van Diek H., 2005.** De opmars van de Orpheusspotvogel. De Mourik 2005 nummer 1.
- van Diek H. & R. Foppen, 2004.** Broedvogels van Vogelrichtlijngebied De Maasduinen in 2004. SOVON-inventarisatie-rapport 2004/16. SOVON, Beek-Ubbergen.
- van Dijk A.J., F. Hustings & M. van der Weide, 2004.** Handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels. SOVON, Beek-Ubbergen.
- van Dijk A.J., L. Dijkens, F. Hustings, K. Koffijberg, J. Schoppers, W. Teunissen, C. van Turnhout, M.J.T. van der Weide, D. Zoetebier, & C. Plate, 2005.** Broedvogels in Nederland in 2003. SOVON Monitoringrapport 2005/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Kurstjens G. & M.J.T. van der Weide, 2005.** Broedvogelinventarisatie Zuidelijk Maasdal 2004. SOVON Informatierapport 2005/04. SOVON Vogelonderzoek Nederland. Beek-Ubbergen.
- Lemmens K., 1996.** Broedende Europese Kanaries in Limburg in 1995. Limburgse Vogels 7: 22-24.
- van Noorden B. & R. Schols, 1999.** Aantalschattingen van de Limburgse broedvogels 1998. Limburgse Vogels 10: 34-45.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002.** Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS Nederland, Leiden.
- Voskamp P., 2004.** Opmars van Oehoes in Zuid-Limburg. Limburgse Vogels 14: 1-8.
- van der Weide M., 2000.** Naar een gebiedsgerichte opzet Landelijk Soortonderzoek Broedvogels. SOVON-Nieuws 13 (1): 9-11.

Bijzondere waarnemingen

Oude Deense Aalscholver in Eygelshoven

Nico Schaafstra

In de winter van 1997 ontdekten de auteur en Giel Boonstra in een groep van 75 Aalscholwers langs de Worm in Eygelshoven een geringde Aalscholver. Het bleek mogelijk de ring af te lezen waarna de ringgegevens werden opgestuurd. Uit de informatie die werd ontvangen kon de levensloop van de Aalscholver worden vastgesteld. In dit artikel wordt een korte beschrijving gegeven van de levensloop van de gekleurde Aalscholver *Phalacrocorax carbo sinensis* - ST424.

De vogel werd als Aalscholverkuiken geringd in Ormø, Denemarken (coördinaten: 15.12N-11.28 E), met een zwarte ring en met de witte tekst ST424.

Pas drie jaar na het ringen, in augustus 1989, werd de vogel voor het eerst teruggemeld van de Grosse Plönersee in Sleeswijk Holstein, Duitsland. In september van dat jaar verplaatst de vogel zich tijdelijk naar de Heidensee, eveneens in Sleeswijk Holstein, maar keert in november weer terug op

de Grosse Plönersee. Het daaropvolgende bekende grote uitstapje gaat in februari 1993 richting Aken, Monbachsee. In september van datzelfde jaar vliegt de vogel weer terug naar de Heidensee, om daar vervolgens tot oktober 1994 te blijven. De verblijfplaats in 1995 is onbekend. Van augustus tot oktober 1996 werd de vogel weer op de Heidensee waargenomen. De laatst bekende waarneming betreft tot slot de waarneming van 17 januari 1997, toen de Aalscholver aangetroffen werd langs de Worm in Eygelshoven.

De Aalscholver was toen inmiddels 11,5 jaar oud. Dit is voor Deense begrippen niet echt bijzonder. De oudste in Denemarken aangetroffen Aalscholver was 21 jaar oud en er zijn meerdere vogels bekend die 19 tot 20 jaar oud werden. Dit staat overigens in schril contrast met Nederland. De oudste vogels uit het IJsselmeergebied werden slechts 14, hooguit 15 jaar oud. Vogels uit de Oostvaardersplassen worden zelfs helemaal niet oud. Door de enorme sterfte onder de jongen, komt de gemiddelde leeftijd op minder dan een jaar. De gemiddelde leeftijd van de broedende vogels (dus ouder dan 2 kj) bedraagt slechts 5 tot 7 jaar (mondelinge mededeling Stef van Rijn, RIZA).

Figuur 1.
Overzicht van de waarnemingsplaatsen:

1. Ormø, Denemarken;
2. Grosse Plönersee;
3. Heidensee;
4. Monbachsee;
5. Worm

Tabel 1. Data en waarnemingsplaatsen van de gekleurde Aalscholver - ST424

Datum	Plaats	Gebied	Land
8/26/89	Grosse Plöner see	Sleeswijk Holstein	Brd
9/20/89	Heidensee	Sleeswijk Holstein	Brd
9/29/89	Heidensee	Sleeswijk Holstein	Brd
10/10/89	Heidensee	Sleeswijk Holstein	Brd
11/7/89	Grosse Plöner see	Sleeswijk Holstein	Brd
2/12/93	Monbagsee	Aken & Keulen	Brd
9/18/93	Heidensee	Sleeswijk Holstein	Brd
7/15/94	Heidensee	Sleeswijk Holstein	Brd
8/13/94	Heidensee	Sleeswijk Holstein	Brd
8/21/94	Heidensee	Sleeswijk Holstein	Brd
9/11/94	Heidensee	Sleeswijk Holstein	Brd
9/22/94	Heidensee	Sleeswijk Holstein	Brd
10/8/94	Heidensee	Sleeswijk Holstein	Brd
10/16/94	Heidensee	Sleeswijk Holstein	Brd
8/1/96	Heidensee	Sleeswijk Holstein	Brd
8/13/96	Heidensee	Sleeswijk Holstein	Brd
9/7/96	Heidensee	Sleeswijk Holstein	Brd
9/21/96	Heidensee	Sleeswijk Holstein	Brd
10/5/96	Heidensee	Sleeswijk Holstein	Brd
10/17/96	Heidensee	Sleeswijk Holstein	Brd
1/17/97	Worm	Eygelshoven	Ned

Na de waarneming op 17 januari 1997 werd vogel ST424 volgens de bekende gegevens van het National Environmental Research Institute Department of Coastal Zone in Denemarken niet meer waargenomen.

De winter van 1996/97 was een zeer strenge winter. Op de Worm in Eygelshoven werden toen zelfs Nonnetjes *Mergellus albellus* waargenomen. Of deze winterse omstandigheden de reden was voor de lange reis van de Aalscholver is uiteraard niet bekend. Het lijkt weliswaar een opmerkelijke afstand, maar in Denemarken geringde Aalscholvers worden geregeld teruggemeld vanuit heel Europa tot zelfs in het Middellandse Zeegebied (Bregnballe, *et al.*, 1997).

Literatuur

Bregnballe, T., M. Frederiksen & J. Gregersen, 1997. Timing of migration and seasonal distribution of Danish-breeding Cormorants *Phalacrocorax carbo sinensis*. *Bird Study* 44: 257-276.

Nico Schaafstra, Burg. Dohmenplein 7, 6471 JD Eygelshoven

Noordse Nachtegaal bij Swolgen in mei 2000

Jos Hoogveld

Op 13 mei 2000 was ik vroeg op pad om het atlasblok waarin het Schuitwater ligt te inventariseren voor de nieuwe SOVON-Broedvogelatlas van Nederland. Dit is op zich al bepaald geen straf. Bij het aan de noordrand van het natuurgebied liggende Kapelaans Schuitwater hoorde ik een vreemde nachtegaal. Het klonk als een 'Nachtegaal die het zingen nog moest leren' of 'een kruising tussen een Nachtegaal en een Zanglijster'. Opvallend waren de herhaalde 'troe-troe-troe'-klanken, herhaald als bij een Zanglijster. De vogel zong voortdurend rond zonsopkomst.

Omdat ik in 1994 in Polen de Noordse Nachtegaal had gehoord, dacht ik al meteen aan deze soort. Thuis heb ik dit gecontroleerd met geluid op een CD en dat bevestigde mijn vermoeden. Pas enkele dagen later kwam ik op het idee de waarneming bij mensen van de provincie te melden. Dit had een vervolg. Op 20 mei 's morgens heb ik de vogel weer gehoord. Hij zat weer voortdurend te zingen rond zonsopkomst. Patrick Palmen was 's avonds in de gelegenheid om de zang op te nemen op tape. Zoekacties na middernacht door o.a. Justin Jansen bleven helaas zonder resultaat en ook de daarop volgende nacht kon de vogel niet meer worden teruggevonden.

De Noordse Nachtegaal zat aan de zuidoostkant van het Kapelaans Schuitwater ten oosten van Swolgen. Deze kleine plas ligt in een oude Maasmeander. De plas was tot voor kort omringd door akkers en waarschijnlijk daardoor geëutrofiëerd. Juist in 2000 is de zuidelijke helft in natuurgebied komen te liggen bij de uitvoering van de Ruilverkaveling Melderslo.

De Noordse Nachtegaal zou beter 'Oostelijke Nachtegaal' kunnen heten. De soort komt in Denemarken en Zuid-Skandinavië voor, maar vooral verder in Oost-Europa. Ze vervangt in haar verspreidingsgebied onze eigen Nachtegaal. In Nederland is de soort pas in 1968 voor het eerst waargenomen. Vanaf 1977 wordt ze vrijwel jaarlijks waargenomen. In 1995 kon er een broedgeval in Zuidelijk Flevoland vastgesteld worden. Opvallend is dat de soort in

het voorjaar vrij laat wordt waargenomen: vanaf half mei (een maand later dan de aankomst van de gewone Nachtegaal) wordt de Noordse Nachtegaal waargenomen.

In Limburg is de Swolgensse Noordse Nachtegaal nu de enige door de CDNA geaccepteerde waarneming. Ze is nog op de valreep in de tweede druk van de Avifauna van Nederland vermeld. Er zijn drie andere, niet bij de CDNA ingediende of geaccepteerde waarnemingen, bekend voor Limburg (bron Vogelarchief Limburg):

1985 Broekhuizenvorst

21/22 mei 1993 Mariahoop (zie o.a. Swinkels, 1993)

24 mei 1993 de Doort, Echt

Dankwoord

Ik wil Ran Schols en Justin Jansen bedanken dat zij me bewogen meer met de waarneming te doen, Patrick Palmén voor het maken van de belangrijke geluidsoptname van de Noordse Nachtegaal en Jo van der Coelen voor het opzoeken van andere Limburgse waarnemingen.

Literatuur

van den Berg A.B. & C.A.W. Bosman, 2001. Zeldzame vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 1) (tweede herziene druk), GMB Uitgeverij/ KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.

Swinkels H., 1993. Noordse Nachtegaal te Maria Hoop mei 1993. Limburgse Vogels 4:74-75.

Vergoossen W., 1994. Noordse Nachtegaal in de Doort te Echt. Limburgse Vogels 5:21.

Jos Hoogveld, Hertog Reinoudsingel 131, 5913 XC Venlo

Bronskopeend te Asselt in februari 2002

Arjan Ovaa

Op 9 februari 2002 was ik vogels aan het kijken in Midden-Limburg. Rond 11.30 uur ontdekte ik in de noordelijke punt van de Asseltse Plassen ter hoogte van Asselt een volwassen mannetje Bronskopeend *Anas falcata*. Deze werd tussen 11.30 en 14.15 uur vanaf de hoog boven het gebied uitstekende kade bestudeerd met een Optolyth 20-60 zoom telescoop. De afstand tot de vogel bedroeg ongeveer

350 m. Tijdens de waarnemingsperiode was het zwaar bewolkt en viel er af en toe regen, de wind was ZW 5-6 Beaufort. De vogel zwom veelal en zat af en toe op een grazige oever. Hij verbleef in het gezelschap van ca 800 eenden (voornamelijk Smient, Wilde Eend, Wintertaling, Krakeend, maar ook Kuifeend, Tafeleend, 1 vrouw Toppereend en vier Pijlstaarten). De Bronskopeend zwom meestal in gezelschap van enkele Krakeenden, waartegen hij ook af en toe baltste. Daarbij gooide hij zijn kop omhoog, waarbij hij zijn borst uit het water optilde.

Beschrijving

Onderstaande beschrijving is geheel afgeleid uit mijn aantekeningen die op 9 februari zijn gemaakt. Door anderen waargenomen details, dan wel kenmerken afgeleid uit later gemaakte foto's zijn niet toegevoegd.

Grootte tussen Krakeend en Wilde Eend, compact gebouwd waarbij de vogel een hoge rug vertoonde t.o.v. van zijn lengte. Voorhoofd en bovenkop donker roodbruin, klein wit vlekje boven snavel alleen zichtbaar in vooraanzicht. Glanzend groene zijkop, groene kleur doorlopend op driehoekige kuif. De vorm van de kuif was alleen te zien als de vogel zich poetste, in rust lag de kuif op de rug. Onderrand van de kuif wit, ook dit alleen te zien bij de poetsende vogel. Kin wit. Borst donkergrijs met donkere vlekjes, rest van de onderdelen eveneens donkergrijs, egaal lijkend. Op de anaalstreek opvallend donker-lichtpatroon, met wit vlekje, vervolgens zwarte band gevolgd door een gelige driehoekige vlek. Anaalstreek recht vanachter gezien zwart. Bovendelen opvallend lichter grijs dan onderdelen, ongeveer de kleur van een man Topper. Het contrast tussen de lichte bovendelen en donkerder onderdelen was het eenvoudigste kenmerk om de vogel op te sporen. Lange over de staart hangende tertials wederom donkergrijs, tertials hingen bijna tot in het water. Staart niet gezien.

Snavel lang en dun, lichtgrijs van kleur. Poten donkergrijs en ongeringd. Oogkleur niet vastgesteld. Tijdens de waarnemingsperiode is de vogel éénmaal vanaf de oever het water ingevlogen, op de waarnemers af. Er kon worden vastgesteld dat de vogel geen opvallende mankementen aan de vleugels vertoonde. Details van het boven- of ondervleugelpatroon waren echter gezien de korte waarnemingstijd niet te zien.

Bronskopeend, Asselt,
februari 2002 (M. Berlijn)

Deze Bronskopeend bleef tot 12 februari ter plaatse. Daarna steeg de Maas fors, zodat de gehele Asseltse plassen in één nog grotere watervlakte veranderden, waarbij land nagenoeg ontbrak. De vogel is door de CDNA aanvaard als zesde geval voor Nederland (Van der Vliet *et al.*, 2003). Het betreft een nieuwe soort voor Limburg. Het zal echter altijd onduidelijk blijven waar de vogel daadwerkelijk vandaan is gekomen. Zijn natuurlijke broedgebieden liggen in noordoost-Azië, voornamelijk binnen de Russische grenzen, en de soort overwintert normaal in oostelijk China, Korea en Japan. De dichtstbijzijnde reguliere overwinteringsgebieden liggen in Noordoost-India (Madge & Burn, 1988). Nederland is één van de weinige landen in Europa waar de soort op de lijst van wilde vogelsoorten vermeld staat. In de ons omringende landen wordt meer rekening gehouden met de kans dat er uit watervogelcollecties ontsnapte Bronskopeenden rondvliegen. Alleen een als wilde vogel in de broedgebieden geringde Bronskopeend teruggemeld in West-Europa zal ooit kunnen bewijzen dat de soort zonder menselijke hulp hier kan geraken.

Literatuur

- Madge S. & H. Burn, 1988. Wildfowl: an identification guide to the ducks, geese and swans of the world. Christopher Helm, London.
- van der Vliet R.E., J. van der Laan & CDNA, 2003. Rare birds in the Netherlands in 2002. Dutch Birding 25: 361-384.

Arjan Ovaa,, *In de Molt 112 6269 EJ Margraten*

Steppekieviten in Limburg

Justin Jansen

De Steppekievit *Vanellus gregarius* staat al sinds geruime tijd op de lijst van ernstig bedreigde vogelsoorten. De geschatte aantallen van 2.500-10.000 exemplaren in 2000 (Stattersfield & Capper, 2000), zijn aangepast na een schatting in april 2002 naar 600-1.800 vogels, tot ca 450 vogels in 2004. De soort zal snel de status van ernstig bedreigd verkrijgen: de aantallen zijn dan ook met 95% afgenomen in 15 jaar tijd!

De soort is zeer hard achteruit gegaan vanaf eind van de 19e eeuw, mede doordat het belangrijkste leefgebied aan het verdwijnen is. Dit wordt in cultuurgrond omgezet en de belangrijkste 'beheerder' van het leefgebied, de antilopensoort Saiga *Saiga tatarica* wordt zwaar bejaagd. Dit gebeurde in grote delen van Rusland en Kazakstan, de broedgebieden van de kievit. De begrazing door zowel Saiga als door schapen en geiten is dramatisch afgenomen, waardoor er vrijwel geen kort gras wordt gevonden om te foerageren. Verstoring door mensen, honden en het gebruik van pesticiden zorgen voor een erg verstoord broedbeeld. De vliegroute en overwinteringsplekken worden door jacht en het ongeschikt worden van diverse terreinen een extra probleem. De soort overwintert hoofdzakelijk in Israël, Eritrea en Noordwest-India. Inmiddels is Birdlife International gestart met een project om de Steppekievit te redden.

Als dwaalgast komt de soort in Noordwest-Europa

voor, relatief veel waarnemingen zijn de laatste tientallen jaren gedaan.

De herkenning van Steppekievit is gemakkelijk, vooral in zomerkleed, daar de vleugeltekening in combinatie met lichaamstekening zeer weinig verwarrende soorten kent.

De eerste Steppekievit in Nederland werd in 1925 vastgesteld en de laatste op 24 en 25 april 2003 te 's Gravendeel, Zuid Holland. Nederland kent nu 41 gevallen tot 2004.

Maar liefst 33 van de 41 waarnemingen zijn verricht in de binnenlandprovincies (van den Berg & Bosman, 1999).

Vier Limburgse waarnemingen nader bekeken

Hieronder volgen de Limburgse waarnemingen die tot heden bekend zijn.

Steppekievit te Ospel, 11-13 mei 1974

De eerste waarneming werd langs de Moostdijk verricht aan de zuidwestzijde van de Groote Peel. De vogel werd op 11 mei 1974 ontdekt door L. Verstappen en werd onder meer door M.H. van Deursen op naam gebracht. De vogel bleef tot 13 mei aanwezig en werd fraai gefotografeerd door L. Verstappen (Limosa 48: pagina 208). Door de publicatie van deze foto is geen beschrijving toegevoegd.

Steppekievit te Asselt/Buggenum, 17-18 april 1996

Op 17 april 1996 was Willem Vergoossen aan het vogels kijken bij Asselt, alwaar hij om 12:15 uur aanbelandde bij het haventje aan de noordkant van de Asseltse Plas. Van hieruit ontdekte hij temidden van een 50-tal Kieviten een nagenoeg zomerkleed Steppekievit. Door snelle communicatie door Willem konden in de loop van de dag diverse mensen de vogel bewonderen en, zij het matig, eveneens fotograferen. Later op de dag dook de vogel op in de weilanden ten noorden van de Bouxweerd te Buggenum en liet zich daar fraai bekijken. De volgende dag werd de vogel eveneens gezien door Willem omstreeks 15:15 uur temidden van 56 Kieviten ten noorden van de plas bij Asselt. Voor zover bekend is dit de laatste bekende waarneming van deze vogel.

Onderstaande beschrijving is gemaakt aan de hand van foto's en veldnotities van Justin Jansen en aantekeningen van Max Berlijn.

Grootte & formaat: iets kleiner dan omringende Kie-

viten. Eleganter van voorkomen door lang uiterlijk. Vogel was in nagenoeg adult zomerkleed, doordat enkele kleine en middelste dekveren nog niet geheel doorgeruid waren (betreft oudere veren), wijnrode buikvlek voor 90% uitgekleurd.

Verenkleed: Donkere poten, duidelijke witte wenkbrauwstreep, zwarte kruin, zwarte oogstreep en deel van de wenkbrauwstreep, kin en deel van oorstreek geel, op de buik en grotendeels ontwikkelde wijnrode buikvlek afgezet met zwart op de voorborst. Zwarte handpennen, witte armpennen, dekveren, rug, nek en borst egaal bruin getekend, witte onderstaartdekveren, kleine zwarte band op de gehele witte staartpunt.

Verder zijn in Limburg nog een tweetal waarnemingen verricht van Steppekieviten welke beide zijn ingediend, maar afgewezen door de CDNA.

De eerste betreft een vogel in adult zomerkleed die verbleef van 13 tot ca 30 april 1984 in de omgeving van de Schadjikerpeelweg bij een groepje Kieviten. De vogel viel op door de bontere warmere kleuren dan de omringende Kieviten. Voornamelijk de aparte lichte egale kleur bruin op boven- en onderdelen, welke het opvallendste was op de buik waar een duidelijke bruinrode vlek aanwezig was. Eveneens opvallend was het grote percentage aan wit in de vleugel tijdens de vlucht alsmede de witte wenkbrauw in contrast met de donkere kopkap. De vogel maakte een rustigere en elegantere indruk dan de omringende Kieviten. Deze beschrijving is niet aanvaard door de CDNA.

Een andere vogel werd waargenomen door Arjan Ova in een groepje van 40 Kieviten overvliegend over Houthem op 7 oktober 2001. De vogel viel op door zijn afwijkende vorm en driekleurige bovenzvleugeltekening. De Kieviten vlogen op 500 à 750 meter afstand en circa 50 meter hoogte in ZZW richting over het Geuldal ter hoogte van Houthem (gemeente Valkenburg aan de Geul). De waarnemingstijd van de vogel bedraagt circa 15 seconden. Door de vrij grote afstand en de korte waarnemingstijd kan de beschrijving van de vogel helaas niet erg gedetailleerd zijn:

Grootte en formaat: vorm globaal als Kievit, maar iets kleiner; duidelijk smallere vleugels. De Steppekievit maakte ten opzichte van de Kieviten die hem vergezelden een slankere 'langere' indruk. Dit werd mogelijk veroorzaakt door de andere verhou-

Bonapartes Strandloper,
De Hamert, 22 mei 2004
 (R. Schols)

ding van de Steppekievit t.o.v. de Kievit: smallere vleugels, iets langere staart en poten. De voorbij de staart stekende poten waren op deze afstand echter niet te zien.

Verenkleed: tijdens de korte waarnemingsduur gefixeerd op bovenvleugeltekening. Deze was zeer markant en ook op grote afstand zeer opvallend: geelbruine bovenvleugeldekveren (en mantel), groot wit vleugelveld gevormd door armpennen, en zwarte handpennen. Onderzijde van de vogel was licht, waarschijnlijk vooral veroorzaakt door grotendeels witte ondervleugels (behalve handpennen) en lichte buik. Details aan kop en staart niet kunnen zien. Pootkleur onbekend. De waarneming is niet aanvaard door de CDNA.

Dankwoord

De volgende personen worden bedankt voor hun bijdrage: Max Berlijn, Rob Bouwman, Hans Maeghs, Frank Meeuwissen, Arjan Ovaa, Raymond Pahlplatz en Willem Vergoossen.

Literatuur

- van den Berg A.B. & C.A.W. Bosman, 1999. Zeldzame vogels van Nederland. Avifauna van Nederland 1. GMB Uitgeverij, Haarlem/ Stichting Uitgeverij van de KNNV, Utrecht.
- van Deursen M.H., 1975. Waarneming van Steppenkievit *Chettusia gregaria* (Pallas) bij het natuurreservaat De Groote Peel te Ospel (L). *Limosa* 48: 207 – 209.
- Stattersfield A.J. & D.R. Capper (editors), 2000. Threatened birds of the world. Barcelona.

Justin J.F.J. Jansen, *Blitterswijkseweg 3, 5871 CD Broekhuizen*

Bonapartes Strandloper op De Hamert in mei 2004

Henk Alards, Harry van der Borg & Justin Jansen

Eind jaren negentig zijn door de Stichting Limburgs Landschap enkele landbouwpercelen aan de rand van landgoed 'De Hamert' aangekocht. Deze percelen, gelegen aan de zuidoostkant van het gebied, zijn in twee fases van hun toplaag ontdaan. De voedselrijke bovenlaag is verwijderd om een vennengebied te creëren. Dit nieuwe ven moet bovendien voorkomen dat het nabijgelegen Westmeerven en het Heerenven in de zomer droog vallen. Al snel blijkt dit nieuwe ven, nu beter bekend als Heerenven-Zuid, een enorme aantrekkingskracht te hebben op vogels. Vooral op steltlopers, eenden en ganzen. Het gebied is dan ook al snel door vogelaars ontdekt en er worden regelmatig leuke soorten en aantallen gezien.

Op vrijdagavond 21 mei 2004 besloten Harry van der Borg en Henk Alards om nog even te gaan kijken bij het Heerenven-Zuid. De laatste weken werden hier diverse soorten en redelijke aantallen steltlopers waargenomen, waaronder diverse soorten plevieren, ruiters en strandlopers met als hoogtepunt zelfs een op 13 mei 2004 door Patrick Palmen gevonden Gestreepte Strandloper *Calidris melanotos*. Ook deze avond begon al meteen leuk met een Drieteenstrandloper *Calidris alba* en 'n Zilverplevier *Pluvialis squatarola*. Na 'n kwartiertje (rond half acht) viel plots een groepje rondvliegende

steltlopers op, die uiteindelijk bijna allemaal achter een pitrusveldje invielen. Echter vijf vogels waren, weliswaar op grote afstand, nog net te bekijken. Dit groepje bestond uit 4 Kleine of Temmincks Strandlopers *Calidris minuta/temminckii* en een wat grotere strandloper die wij op dat moment niet op naam konden brengen. Aangezien de afstand te groot was om de vogels goed te kunnen determineren werd besloten om snel vanuit een andere plek te gaan kijken. Zeker toen de vijf vogels ook achter de pitrusbos verdwenen. Toen wij ons verplaatsten werd Justin Jansen nog op de hoogte gebracht van deze interessante groep steltlopers. Hij was binnen 20 minuten ter plaatse.

Bij het parkeerplaatsje in de bocht van de Toeristenweg werd eerst even gestopt om vandaar uit de groep te bekijken. Hier kreeg Justin een vliegende strandloper in beeld die hij niet meteen op naam kon brengen, omdat ook hier de afstand nog te groot was en het licht slecht. Het adrenaline-gehalte begon nu al behoorlijk te stijgen, want het leek nu toch echt om een interessante soort te gaan!

Snel werd weer van positie veranderd om een en ander van dichtbij te kunnen bekijken. Inmiddels was ook Patrick Palmen gewaarschuwd.

Vanuit onze nieuwe standplaats was er prima zicht over de groep. De strandloper werd gelukkig dan ook meteen weer terug gevonden. Nu was hij goed te zien en hier werd door Justin de eerste keer voorzichtig de vogel als mogelijke Bonapartes Strandloper *Calidris fuscicollis* gedetermineerd. Aangezien dit wel heel bijzonder zou zijn moesten er natuurlijk eerst wat boeken geraadpleegd worden voordat de vogel als 100% zeker doorgegeven kon worden. Patrick was ook gearriveerd en kon eveneens de vogel bekijken. Na het raadplegen van de boeken en enkele korte vluchtjes van “onze” vogel waardoor we het vliegbeeld beter konden zien, durfden wij het aan om de vogel als “zeker” door te bellen. Zo konden die avond Menno Hornman en Rob Felix deze spectaculaire soort nog bewonderen. Met daarbij liefst 23 Bontbekplevieren *Charadrius hiaticula*, 5 Kleine Strandlopers, 5 Drieteenstrandlopers, 3 Temminck’s Strandlopers en 1 Zilverplevier was het een onvergetelijke avond geworden!

Gelukkig is de vogel, en ’n deel van de andere soorten, nog tot zondagavond ter plaatse gebleven. Zo konden meer dan honderd vogelaars uit bin-

nenland en buitenland de vogel fraai bekijken en fotograferen.

Beschrijving

Grootte & bouw: Als een forse strandloper (grootte als Bonte Strandloper *Calidris alpina*), soms bol lijkend, soms heel langgerekt. Dit laatste doordat de vleugelpunten voorbij de staart kwamen. Eerste indruk is een grotere strandloper, erg donker van boven en langgerekt. Laag op poten staande. In vlucht zijn de poten niet voorbij de staart stekend en is de vogel gemakkelijk op te merken door de grootte en door de witte stuit. **Kop:** Snavel ongeveer even lang als wenkbrauwstreek, kort in verhouding tot de rest van het hoofd. Teugel zwart (donkerste deel van de kop), klein wit oogringetje, roodachtige oorvlek, wenkbrauwstreek boven de snavel beginnend en in een knikje voorbij het oog eindigend (niet scherp maar geleidelijk), kruin roodbruin een geheel vormend. Zijkant en achter de nek fijn grijs/bruin gestreept. Donkere iris. **Onderdelen:** Buik en onderstaart wit, met op de flanken ver doorlopende donkere chevrons (duidelijke strepen), borst een geheel van fijne grijs/bruine streepjes, op de buik een gelijkmatig streep patroon. De borst lijkt op afstand plots op te houden en daardoor aan Gestreepte Strandloper herinnerend.

Bovendelen: Stuit wit.

Vleugel: Armpennen: grijze centra met lichte witte/bruine zoom. Kleine dekveren: zwarte centra met bruinige zoom, over de bovenste baan van de kleine dekveren een lichte baan lopend, mantel en schouderveren met donkere centra roodbruine zoom. Tertails: donkere (zwarte) centra met lichtbruine zoom. Handpennen: duidelijk zichtbaar en zwart, vleugelpunten ca 1 tot 2 cm duidelijk voorbij de staartpunt stekend. In de vlucht is een lichte vleugelbaan zichtbaar.

Ondervleugel: Licht.

Staat: Het middelste deel van de staart (centrale pennen) is donkerder dan de rest van de staartpennen (grijswit).

Naakte delen: Poten donker, met vier tenen, ook een achtereen. Snavel relatief klein. Het betrof een gave, rechte snavel met op de punt een kromming, donker lijkend met lichte basis. De snavel was niet afgebroken, in tegenstelling tot de Krombekstrandloper *Calidris ferruginea* bij Camperduin van 29 oktober tot 5 november 1987 (Berlijn & Eerdmans, 1988).

Deze Krombekstrandloper met afgebroken snavel is door velen als Bonapartes gedetermineerd en gaf veel problemen. Beide soorten lijken qua grootte en de unieke witte stuit op elkaar.

Geluid: Een soort metaalachtig ‘dziet’, enkele malen in vlucht gehoord, zeer markant geluid.

Gedrag: Rustig, prikkend foerageren, vaak daarbij rondjes draaiend. Soms lange tijd plat op de grond liggend. Houd zich steeds op in de nabijheid van de Bontbekplevieren.

Waarnemingsomstandigheden: Temidden van 23 Bontbekplevieren, 3 Temmincks Strandlopers, 5 Kleine Strandlopers, 5 Drieteenstrandlopers en een Zilverplevier. Er was dus voldoende vergelijkingsmateriaal aanwezig.

Voorkomen in Nederland

De waarneming is inmiddels door CDNA aanvaard. Het betreft het eerste voorjaarsgeval voor Nederland en de 18de waarneming voor Nederland. Van deze 18 waarnemingen werden er 8 in Noord-Holland verricht, 9 in Friesland en 1 in Groningen. In 2004 werd ook een andere Bonapartes Strandloper vastgesteld en wel in de Ezumakeeg, Lauwersmeer (door Max Berlijn gevonden!) van 12 tot 15 juli. Deze vogel is al meegenomen in de totalen. Op twee na zijn alle in Nederland waargenomen vogels adulte exemplaren.

Literatuur

- Berlijn M. & J. D. Eerdmans, 1988.** Krombekstrandloper met half afgebroken snavel. *Dutch Birding* 10: 86-88.
van der Vliet R.E., 2003. Rare birds in The Netherlands in 2002. *Dutch Birding* 25: 361-384.
van der Vliet R.E., J. van der Laan & CDNA, 2002. Rare birds in The Netherlands in 2001. *Dutch Birding* 24: 325-349.

Henk Alards, Dokter Kortmannweg 24, 5804 BA Venray

Harry van der Borg, Aronskelk 7, 5803 BL Venray

Justin Jansen, Blitterswijkseweg 3, 5871 CD Broekhuizen

Dwergarend op de Loozerheide (NB/L) op 1 mei 2004

Frank Neijts

Al zo vaak hadden we rondgestruind op dat barre stuk grond achter de zinkfabriek, de Loozer- en

Boshoverheide, waar de grens Brabant/Limburg zo'n grillig verloop kent. Gefantaseerd was er volop maar de realiteit viel dikwijls tegen. Met enige zelfspot spraken we dan wel over de 'Loserheide'.....

De andere kant van de fabriek, bij het Ringselven, leverde veel vaker leuke dingen op. Maar langdurige zit-sessies hadden geleerd dat deze plek voor zichtbare trek minder gunstig was. Door enkele toevalige ervaringen werd besloten de 'Loserheide' een nieuwe kans te geven, nu als trektelpost. De eerste pogingen in april waren beloftevol, enkele vrouwen werden gezien. Op 1 mei was Rob Brinkhof de eerste die zich hier 's ochtends nestelde en al meteen een Grauwe Kiek *Circus pygargus* in beeld kreeg. Er werd een belletje gegeven naar Frank Neijts en Ruud Bouwman die zich nog aan de 'verkeerde kant' van de fabriek bevonden. Op de post gezeten voegden zich al snel Roel Verbraak en Niels van Houtem bij het gezelschap.

Alweer bepaalden enkele vrouwen (o.a. 2 Zwarte *Milvus migrans* tegelijk) het beeld totdat rond 11.15 uur een luid roepende steltloper zijn komst aankondigde. Pal over de post vliegend konden we er niks anders van maken dan een Grote Grijs Snip *Limnodromus scolopaceus* in winterkleed! Maar dat is een ander verhaal.....

Ongeveer 1 uur later (12.20 uur) direct na een tweede Grauwe Kiek, naderde een roofvogel uit het noorden die aan Roel de opmerking ontlokte: "hé alweer een kiek?" Toevallig keek ik in dezelfde richting en zag hoe de vogel zijn vleugels vouwde en in stootduik naar beneden kwam. De lichte diagonalen op de rug, de lichte stuit, een flits van een wit-zwarte onderzijde: 'een Dwergarend!' schreeuwde ik, hoewel de anderen vlakbij zaten. Vanaf dat moment werd alles hectisch. Gelukkig behield Niels zijn koelbloedigheid, want voor ik me eindelijk realiseerde dat ik een camera bij me had, riep deze: 'ik heb 'm al op video, jongens!' De Dwergarend *Hieraaetus pennatus* had intussen een vergeefse poging gedaan een prooi te grijpen, hing even wat fladderend rond op die plek en begon toen traag cirkelend omhoog te schroeven. Dit alles speelde zich op iets meer dan 150 m van ons af, op dat moment al op Limburgs gebied. Uiteindelijk won de vogel hoogte en vloog vrij laag en langzaam naar het oosten waar we hem kwijtraakten in de bosrand. De hele waarneming nam een kleine 4 minuten in beslag.

In de tussentijd gewaarschuwde andere vogelaars,

Dwergarend, De Hamert, mei 2005 (P. Palmen)

waaronder Rob Brinkhof die net daarvoor was vertrokken, konden de vogel helaas niet meer terugvinden.

Determinatie

De determinatie was simpel, vooral omdat het een lichte fase betrof. De opvallende tekening op de bovenzijde (lichte diagonalen, licht 'hoefijzer' op de bovenstaartdekveren), de 'koplampen', de witachtige onderdelen en ondervleugeldeken die sterk contrasteerden met de zeer donkere arm- en handpennen, alsmede de vrij lange, rechthoekige staart en de wou- of kiekendiefachtige, soepele vlucht, werden allemaal goed gezien en zijn ook op video vastgelegd.

De waarneming is ingediend bij de CDNA. Indien aanvaard betreft het hier de tweede waarneming voor de Kempen (de eerste was op de Oirschotse Heide, september 2001) maar inmiddels is een derde geval (juni 1995) bij de CDNA ingediend, notabene ook van de Loozerheide! Een vierde geval (Riethoven, juni 1996) moet deze weg nog gaan. Voor Limburg was de vogel van de Loozerheide het eerste geval, in 2005 gevolgd door een tweede waarneming en wel op 20 mei 2005. Die dag zag en fotografeerde Patrick Palmen

boven het Nieuwe Heerenven op De Hamert om omstreeks 11 uur een lichte fase Dwergarend De vogel vloog in noordelijke richting. Het betrof hier een adulte vogel.

Frank Neijts, J. Deckersstraat 75, 5616 JR Eindhoven

Slangenarend op de Loozerheide (NB/L) op 31 mei 2004

Frank Neijts & Hans Vrolijk

Op 31 mei 2004 bevond zich een groepje Kempische vogelaars weer eens 'on the edge': de Loozerheide/Boshoverheide tussen Budel-Dorplein (Noord-Brabant) en Weert (Limburg). Een stukje 'niemandsland' eigenlijk waar de provinciegrens dwars doorheen loopt en dat Kempische vogelaars zich een beetje hebben toegeëigend. Niet zonder reden zoals uit dit verhaal (en nog een paar andere.....) zal blijken.

Op deze qua weer wat wisselvallige Tweede Pinksterdag bestond het gezelschap uit Ruud Bouwman, Henk Hendriks, Frank Neijts en Hans Vrolijk (ook Otto Plantema was enige tijd aanwezig maar moest, helaas voor hem, wat eerder vertrekken). Na het handjevol Zwarte Wouwen van de dag ervoor (en de vele andere leuke bestjes van de afgelopen weken....) viel de oogst van deze dag wat tegen: tussen 11 en 15 uur werd niets bijzonders waargenomen. Slechts een enkele trekkende Wespendif *Pernis apivorus* en wat plaatselijke Buizerden *Buteo buteo* en Boomvalken *Falco subbuteo*. Geleidelijk aan werden de mannen dus wat minder alert en was, languit liggend in het gras, het voornaamste onderwerp van gesprek de Slangenarend *Circaetus gallicus* die de zaterdag ervoor was waargenomen op de Strabrechtse Heide. Tegen 15.15 uur wees FN de anderen nonchalant op een biddende roofvogel op enkele 100-en meters afstand. 'Zou ook best een Slangenarend kunnen wezen' was zijn wat uitdagend bedoelde commentaar, te lam overigens om zijn kijker op te tillen. Hierop ontstond een korte discussie over hoe Slangenarenden eigenlijk bidden. Deze werd ruw onderbroken door HV (die inmiddels wèl zijn kijker ter hand had genomen) met de op geagiteerde toon uitgesproken

retorische vraag: 'waarom is dit eigenlijk geen Slangenarend?!'. Hierop brak de hel los: iedereen stond plots op zijn voeten, sprong naar zijn scoop of greep naar zijn kijker.

Gedurende een kwartier (globaal van 15.15 tot 15.30) hadden wij de vogel steeds in beeld waarbij hij tussen de 20 en 40 meter hoogte al biddend het terrein afzocht. Hij naderde uit het noordoosten, passeerde ons in westelijke richting, kwam weer terug om geleidelijk aan al cirkelend, waarbij hij hoogte won in zuidoostelijke richting te verdwijnen. Daarbij vloog hij voornamelijk op Limburgs grondgebied maar verbleef ook kortstondig in Brabant. Hoewel inmiddels een aardige onweersbui in aantocht was, waren de lichtomstandigheden tijdens de waarneming uitstekend. Dankzij de relatief lange duur van de waarneming, het feit dat de vogel soms op minder dan 100 meter van ons af vloog en omdat wij, ook door de discussie over de Slangenarend van Strabrecht, alle relevante kenmerken paraat hadden en 'afwerkten', was een goede beschrijving (en dus de determinatie) geen probleem:

Onderzijde: Borsten buik waren wit met uitzondering van het bovenste gedeelte van de borst/keel welke donkerder (bruinachtig) getekend was. Op grotere afstand leken de vleugels van onderen witachtig maar van dichtbij en onder goede lichtomstandigheden waren enkele lengterijen van druppelvormige vlekjes zichtbaar: vooral op de achterrand/armpennen van de vleugel en slechts zeer vaag op de voorvleugel. Alleen toppen van handpennen donker, op afstand zwartachtig maar van dichtbij meer grijsachtig. Geen polsvlekken.

De vogel miste een middelste staartpen en had 2 smallere banden op de lichte (onder-)staart en 'n wat bredere eindband. Deze banden waren niet sterk afgetekend, grijs- of bruinachtig van kleur en bevonden zich op min of meer gelijke afstand van elkaar.

Staart niet opvallend lang of kort, gesloten wat smal aandoend, gespreid met duidelijk scherpe hoeken (niet afgerond).

Bovenzijde: Vuilwitte 'kopkap' opvallend. Rond het oog wat donkerder vlekken (beetje een 'masker' vormend) maar keel weer wat lichter.

Vrij veel contrast tussen voor- en achtervleugel. Voorvleugel en bovenrug/mantel licht bruinachtig, duidelijk afstekend tegen de donkere arm- en

handpennen. Banderling op de staart als onderzijde maar minder duidelijk (grondkleur bovenstaart iets donkerder).

Vlucht: In actieve vlucht (en bij bidden) rustige en diepe vleugelslagen en in glijvlucht en tijdens het cirkelen vormden de vleugels een rechte hoek met het lichaam, werden deze praktisch horizontaal gehouden met iets afhangende vleugelpunten.

Tijdens het bidden viel de meer diagonale/verticale stand van het lichaam op, de zeer diepe en rustige vleugelslagen, afhangende poten en de naar beneden hangende vrij grote kop.

Silhouet: Opmerkelijk waren de lange en brede vleugels met relatief lange en 'volle' handen in verhouding tot het wat smalle lichaam en de tamelijk brede kop.

Overig: Van dichtbij konden af en toe de grote, felgele ogen goed worden gezien. De poten waren grijs, loopbeen niet bevederd. Over de leeftijd van de vogel durven wij geen uitspraak te doen al ligt voor de hand dat het een jongere vogel (minimaal 2° kj.) betreft.

Het betreft hier de tweede waarneming voor Limburg (vooreerste geval zie Limburgse Vogels editie 2004). Voor de Brabantse Kempen is dit het tweede geval. Op 29 mei 2004, twee dagen eerder dus, werd op de Strabrechtse heide 1 exemplaar van de donkere fase waargenomen. Beide gevallen zijn inmiddels aanvaard door CDNA. Alle eerdere waarnemingen van Slangenarenden in de regio hebben ofwel de toets der kritiek niet kunnen doorstaan of zijn nooit ingediend bij de CDNA. Opmerkelijk is dat begin juni een donkere Slangenarend is gemeld uit de omgeving van de Strabrechtse Heide en er in het noorden van Brabant een donker exemplaar zelfs enige dagen pleisterde. Ook uit de rest van Nederland zijn in het voorjaar van 2004 relatief veel Slangenarenden gemeld.

In Limburg werden in 2005 drie Slangenarenden gemeld welke allen nog beoordeeld dienen te worden door de CDNA. Meldingen kwamen van 12 mei van Doenrade, 9 juli vanuit de ENCI Groeve, Maastricht en op 15 september bij Bocholtz.

Frank Neijts, J. Deckersstraat 75, 5616 JR Eindhoven

Hans Vrolijk, Nuenen

Klapekster, Ooldergreend, 15 januari 2005 (F. Oelmeijer)

Overwinterende Klapekster in het Maasdal

Hans van der Steen, Frank Oelmeijer & Gijs Kurstjens

Voor het eerst sinds lange tijd was afgelopen winterhalfjaar weer sprake van een overwinterende Klapekster *Lanius excubitor* in het Limburgse Maasdal. In het Maasplassengebied ten zuidwesten van Roermond is tussen 9 oktober 2004 en 12 maart 2005 regelmatig een exemplaar gezien. Het dier is waargenomen op het Landgoed Osen (vooral rondom het sluisencomplex), de Ooldergreend en de Isabellegreend. Samen vormen deze terreinen een min of meer aaneengesloten natuurgebied in het winterbed van de Maas. Grote delen ervan zijn in eigendom van of in beheer bij Stichting het Limburgs Landschap. De omvang van het winterterritorium bedroeg ca. 120 ha land met daartussen de Maas en diverse grindgaten.

Overwintering in het Maasdal

Traditioneel overwinteren vrijwel jaarlijks een of soms meerdere Klapeksters op grote heide- en veengebieden in Limburg waaronder Mulderskop/Mookerheide, Bergerheide, Hamert, Meinweg en de Peelgebieden. Tot 1980 bezette de soort ook vaste winterterritoria in het Zuid-Limburgse heuvelland en langs de Maas (van Asseldonk, 1991). Bekende locaties in het Maasdal waren de omgeving van het grindgat Eijsden (gedurende de periode '74/'75 tot

en met '78/'79), maar ook Ohé en Laak ('75/'76), de Maasheggen bij Afferden ('75/'76) en Osen ('77/'78). Meestal is één exemplaar gezien maar op sommige locaties is wel eens een tweede exemplaar gemeld o.a. bij Eijsden (Ganzevles & Vergoossen, 1981). In tabel 1 is een overzicht gegeven van bekende winterterritoria in het Maasdal vanaf 1970. In de periode 1980-1990 overwinterden Klapeksters vrijwel niet meer in het cultuurland langs de Maas met uitzondering van de omgeving van kasteel Geysteren (18 december 1982) en de ruïne van Blitterswijck (16 januari t/m 30 maart 1989). Gedurende dit decennium was hun aantal in het cultuurland in Zuid-Limburg eveneens sterk afgenomen (van Asseldonk, 1991). Na 1990 zijn nog twee waarnemingen bekend uit het Vogelarchief die wijzen op overwinteraars langs de Maas: bij de sluis van Osen op 27 december 1991

Figuur 1. De ligging van winterterritoria van de Klapekster in de winter van 2004-2005. Met meer dan 15 territoria was dit een uitzonderlijk goede winter voor de Klapekster in Limburg.

en bij het Aastbroek tussen Lottum en Broekhuizen op 20 januari 1997.

Rekening houdend met de sterk toegenomen dichtheid aan vogelaars mag worden geconcludeerd dat er vanaf 1980 alleen nog sprake is van incidentele winterterritoria op uiteenlopende locaties langs de Maas.

Tabel 1. Overzicht van winterterritoria in het Maasdal vanaf 1970 (Bron: Vogelarchief Limburg). Eenmalige waarnemingen in het voorjaar (maart - mei) en najaar (september - november) zijn als doortrekkers gekwalificeerd.

1974/'75	Grindgat Eijsden	1 ex
1975/'76	Grindgat Eijsden	1 ex.
1975/'76	Maasheggen bij Afferden	2 ex.
1975/'76	Lakerveld, Ohé en Laak	1-2 ex.
1976/'77	Grindgat Eijsden/ Caestert beemden	1 ex.
1977/'78	Grindgat Eijsden	1 ex.
1977/'78	Linne-Osen	1 ex.
1978/'79	Grindgat Eijsden	1-2 ex.
1982/'83	Kasteel Geystersen (Venray)	1 ex.
1988/'89	Blitterswijk	1 ex.
1991/'92	Sluis Osen	1 ex.
1996/'97	Aastbroek (Lottum)	1 ex.
2004/'05	Oolderplas/ Sluis Osen	1 ex.

Doortrek langs de Maas

Tussen 1970 en 2004 zijn in totaal 17 waarnemingen doorgegeven van Klapeksters langs de Maas die als doortrekker kunnen worden gekwalificeerd. In het najaar (september t/m november) zijn bijna twee keer zoveel waarnemingen verricht dan in het voorjaar (maart t/m mei). Opvallend is het grote aantal waarnemingen in oktober (10). De doortrekkers blijken bovendien verspreid over het gehele Limburgse Maasdal te zijn gezien. Indien de waarnemingen worden opgesplitst in perioden van 10 jaar is er geen afname zichtbaar, maar de steekproef is natuurlijk erg klein. Overigens constateerde ook van Asseldonk (1991) al dat in de periode 1970-1990 de doortrek in heel Limburg in het najaar niet in omvang is afgenomen.

Nieuwe kansen voor winterterritoria langs de Maas?

Het aantal overwinterende Klapeksters in Nederland vertoont van jaar tot jaar opvallende fluctuaties die min of meer gelijke tred houden met de ontwikkelingen van de Zweedse herkomstpopulatie. Naast deze schommelingen is in de jaren 90 sprake van een

structurele afname van het aantal overwinteraars (ca. 30%) ten opzichte van de periode 1978-1983 (Hustings & van Winden, 1999). Deze afname is vooral geconstateerd in het agrarische cultuurland.

Ondanks deze afname zijn er toch nieuwe kansen voor overwintering in het Maasdal. Door de grootschalige omvorming van intensief agrarisch cultuurland in ruig natuurgebied ontstaan onder invloed van begrazing geleidelijk structureerrijke halfopen landschappen. Dat bewijst dit beschreven geval, maar bijvoorbeeld ook het winterterritorium in 2002/03 in het natuurontwikkelingsgebied Milingerwaard in de Gelderse Poort.

Het voorkomen van Klapeksters hangt nauw samen met het voedselaanbod en voor overwintering zijn ze vooral aangewezen op veldmuizen. Een goede veldmuizenstand is dus een belangrijke voorwaarde (en dat was het geval de afgelopen winter) en langs de Maas komt daar nog eens bij dat er geen sprake dient te zijn van serieuze overstromingen gedurende het winterseizoen. Deze voorwaarde geldt overigens ook voor andere muizenjagers in het winterseizoen zoals Blauwe kiekendief en Velduil (Kurstjens, 1999).

Door de veldmuizenplaag van afgelopen winter verschenen er ook elders in Limburg Klapeksters in regio's waar ze al geruime tijd niet meer gezien waren. Onder andere op de Boshoverheide, Laarderheide en De Zoom in de omgeving van Weert en in het zuidelijk deel van de Schinveldse bossen. Het totale aantal winterterritoria in Limburg bereikte met ca. 15-17 ex. een aantal dat na 1970 niet meer is gehaald (figuur 1). Ook in de Gelderse Poort tussen Nijmegen en Kleve (D) waren ineens drie winterterritoria, een situatie die sinds 1979 niet meer was voorgekomen.

Om de kansen op de terugkeer van Klapeksters langs de Maas te verbeteren is het wel van belang dat de bestaande natuurontwikkelingsgebieden robuuster en beter met elkaar verbonden worden dan nu het geval is. Een oppervlakte van 100 ha is wel een minimum. Mogelijk dat de soort dan ook terugkeert op historische locaties in de omgeving van Eijsden of Ohé en Laak.

Dankwoord

Dank gaat uit naar Ran Schols en Jo van der Coelen van het Vogelarchief Limburg en Ernest van Asseldonk voor zijn commentaar op dit artikel.

Literatuur

- van Asseldonk E., 1991. Het voorkomen van de Klapekster in Limburg in de periode 1970 tot en met 1990. *Limburgse Vogels* 2:1-7.
- Ganzevles W. & W. Vergoossen, 1981. Vogels van het grindgat te Oost-Eijsden. Uitgave Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht.
- Hustings F. & E. van Winden, 1999. Geen heideveld zonder Klapekster? *SOVON-Nieuws* 12 (4): 18-19.
- Kurstjens G., 1999. Nieuwe kansen voor overwinterende Velduilen in ruige graslanden langs de Maas? *Limburgse Vogels* 10: 17-19.

Hans van der Steen, Burg. Korstenstraat 24, 6049 AM Herten

Frank Oelmeijer, Stellingmolen 64, 6049 GP Herten
Gijs Kurstjens, Rijksstraatweg 213, 6573 CS Beek-Ubbergen

Akkerreservaat Sibbe: ook al paradijs voor Velduilen?

Arjan Ovaa

In het Rucydobos in de omgeving van Eckelrade toonde zich op 20 december 2004 een uniek fenomeen. Tijdens een wandeling door dit recent aangeplante bos met zijn schamele kruidlaag schoten, rond 16.00 uur, letterlijk 'ontelbare' muizen weg. Een beter teken dat het een goed muizenjaar was, kon nauwelijks worden gevonden. Dat zo'n muizenplaag een buitenkans is voor gespecialiseerde predatoren bleek, weliswaar op een andere locatie zo'n 3 km noordwestelijker, in het tweede deel van de winter.

Op 18 januari 2005 voerden Boena van Noorden en Ruud van Dongen hun maandelijks akkervogeltelling in het reservaat bij Sibbe uit. Verrassend genoeg stootten ze tijdens hun wandeling twee Velduilen *Asio flammeus* op. Het bleef niet bij deze eenmalige melding. In het Vogelarchief bevinden zich twaalf velduilenwaarnemingen gedaan in en bij dit akkerreservaat. Elf meldingen liggen tussen 18 januari en 23 februari 2005, een individuele doortrekker werd opgemerkt op 21 april 2005.

Zeer opmerkelijk was de groepsgrootte. Twee maal, op 28 januari en op 23 februari werden zeven vogels geteld. Op 11 februari werden zelfs elf vogels opgestoten. De dagverblijfplaatsen van de vogels bevonden zich o.a. in ca 20 cm hoge stoppels van niet ondergeploegd graan, of in een smalle ruige vegetatie langs een pad buiten het reservaat. Soms zaten ze zelfs open en bloot op een met wintergraan ingezaaide akker, al dan niet na verstoring op een andere rustplaats.

Groepen van meer dan tien Velduilen zijn een grote zeldzaamheid in Limburg. In het databestand van het Vogelarchief, vanaf 1965, is de grootst gemelde groep negen exemplaren op 13 februari 1983 in Koningssteen bij Thorn. In een verder verleden was de soort zeker algemener. Zo werden in het goede Velduilenjaar 1923 op 1 oktober 30 exemplaren waargenomen te Mheer (Avifauna van Limburg, in prep.).

De winter 2004/05 was in geheel West-Europa een goede periode om Velduilen te zien. In Noord-

Velduil, akkerreservaat Sibbe, februari 2005 (R. Schols)

Velduil, akkerreservaat Sibbe, maart 2005 (K. Lemmens)

Nederland verbleven gedurende de winter bijvoorbeeld groepen tot 25 vogels op de kwelders langs de Dollard in Groningen en bij St. Nicolaasga in Friesland. (www.lauwersmeer.com). In Limburg merkten we daar, afgezien van de geconcentreerde waarnemingen te Sibbe, niet veel van. Slechts twee andere waarnemingen belandden in het Vogelarchief: 22 maart 2005, een exemplaar langs de Maas ten noorden van Venlo en op 8 april 2005 een vogel bij Grathem. Beide waarnemingen passen uitstekend in de doortrekperiode van de soort, half maart tot half mei (LWVT/SOVON, 2002). Dat er echter meer Velduilen op zwerftocht waren bleek uit waarnemingen in België, waar met name in maart veel exemplaren werden gezien, waaronder een groepje van zeven in de provincie Hainaut in Zuid-België (Dutch Birding 27: 230). Het in de afgelopen winter waargenomen zwerfgedrag is overigens bekend en de soort wordt door Mikkola (1983) beschreven als een nomadische soort die verschijnt waar prooidier-aantallen pieken. Blijkbaar was er dus een verband tussen de in december waargenomen muizen aantallen en het verschijnen van de Velduilen.

In en rond het akkerreservaat werd vrijwel alleen gejaagd op Veldmuizen. In 32 braakballen verzameld op 19 maart 2005 op twee bekende Velduilroestplaatsen bevonden zich 66 schedels van de veldmuis *Microtus arvalis*, en slechts twee van de Bosmuis

Apodemus sylvaticus. Laatstgenoemde soort kan, hoewel zijn naam anders aangeeft, ook in open biotopen voorkomen (Lange *et al.*, 1994). Daarmee behoort hij tot het potentiële prooienspectrum van de altijd in open terreinen jagende Velduil.

Door het gevoerde akkerbeheer te Sibbe, waarbij een deel van het graan niet wordt geoogst en dus als voedselbron voor o.a. muizen beschikbaar blijft, is er in dit gebied sinds de reservaatvorming in 2002 een permanent hoge veldmuizenstand aanwezig. Het al dan niet optreden van muizenplagen is daardoor moeilijk vast te stellen. Het gebied is echter uitstekend geschikt als tijdelijk leefgebied voor Velduilen en andere predatoren. Door hun onregelmatige zwerfgedrag kan het echter weer jaren duren voordat (groepjes) Velduilen de regio rond de Van Tienhovenmolen opnieuw voor langere tijd aandoen.

Literatuur

- Lange R., P. Twisk, A. van Winden & A. van Diepenbeek, 1994. Zoogdieren van West-Europa. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
 LWVT/SOVON, 2002. Vogel trek over Nederland 1976 – 1993. Schuyt en Co, Haarlem.
 Mikkola H., 1983. Owls of Europe. T & A.D. Poyser, Calton.

Arjan Ovaa, *In de Molt 112, 6269 EJ Margraten*
a.ovaa@zonnet.nl

Vogelwaarnemingen

Aflevering 21 het ornithologische jaar 2004

Al bijna traditioneel eindigde de vorige aflevering met een preview van 2004. Hoog tijd dus om nu uitgebreid op dat ornithologische jaar terug te blikken. Overigens in afwijking van de vorige edities, dit jaar geen preview voor 2005. De beperkingen die bij de vorige afleveringen golden zijn helaas nog altijd van toepassing. Ook dit jaar is het overzicht niet geheel volledig omdat niet iedere waarnemer zijn of haar gegevens (tijdig) heeft ingestuurd.

Ook zijn sommige zeldzaamheden niet opgenomen omdat er geen of onvoldoende documentatie beschikbaar is. Bijzondere waarnemingen die wél op de mailgroep VogelinfoLimburg hebben gestaan maar vervolgens niet op formulier zijn ingestuurd zult u ook in de meeste gevallen in dit overzicht missen. Om uw kostbare waarnemingen veilig te stellen, adviseren we u dringend om alles op het enige echte waarnemingenformulier te zetten en tijdig in te sturen naar het Vogelarchief Limburg!

Graag willen we alle waarnemers hartelijk bedanken voor de vele waarnemingen en excuses voor het feit dat we niet iedereen met naam kunnen noemen bij iedere waarneming en diverse leuke zaken wegens plaatsgebrek onvermeld moeten laten.

Duikers tot ganzen

Een langsvliegende **Roodkeelduiker**, op 15 januari over de Kleine Weerd in Maastricht (COJ), is altijd een leuk gezicht. Een jonge vogel pleisterde op 18 januari te Ool (VRE) en op 15 februari op de Houbenhof (B). Een late, en mogelijk dezelfde, was van 21 maart tot 25 april te bewonderen bij Kessenich en Thorn (VRE, PLA, PRV, BOJ). De al langer aanwezige **Parelduiker** van de Hoogeweerd-Pietersplas-Eijsder Beemden werd hier tot 23 maart nog vele malen gemeld. In Midden-Limburg was de soort de hele winter present op de Oolderplas en te Heel, van half februari tot eind maart ging het zelfs om minimaal drie vogels. De laatste waarnemingen dateren van 12 en 19 april (PRV). Op deze grote plas was op 17 november weer een ex. aanwezig (MEE). De 60 **Dodaarzen** alhier op 17 februari (BEN) waren ook niet mis. **Roodhalsfuten** waren op dezelfde locatie in het

begin van het jaar onafgebroken aanwezig met een maximum van 4 ex. op 13 maart (185) en op meerdere data een baltsend paar. Van 27 oktober tot het eind van het jaar was de stek wederom bezet (max. 2). Op nog vier andere plekken werd de soort gezien, waaronder een juveniel van 18 augustus tot 2 september in de Eijsder Beemden (T. Bakker, BAJ, SCL). De, af en toe baltsende, **Kuifduikers** van Heel bleven tot 26 april aanwezig. Meestal werden er 2 gezien, regelmatig 3 en soms zelfs 4 (18 januari en 30 maart; HEI resp. PRV)! Van 13-24 november was hier weer een vogel present (VRE, MEE, SMT). In februari en maart werd er af en toe één opgemerkt op de Oolderplas, waar op 10 juni volkomen onverwacht een fraaie adulte vogel zwom (OEL). Voor de tijd van het jaar opmerkelijk is de **Geoorde Fuut** op 15 november op De Banen bij Nederweert (SEC).

Op 24 maart werd te Weustenrade, Voerendaal een verzwakte adulte **Jan-van-gent** opgeraapt (PGR). Zijn opname in een asiel mocht helaas niet baten... Even bizar is de onvolwassen vogel die op 19 oktober de telpost Loozerheide bij Weert passeerde (VWK). Op 20 september vlogen niet minder dan 830 **Aalscholvers** over de Roer te Roermond (VER). De kolonie in de Mariapeel telde op 6 mei 67 nesten (VRN). Een ontsnapte **Roze Pelikaan** bijkkeerde op 29 februari langs de Roer bij Vlodrop. De meest betrouwbare plek voor **Roerdampen** was het Sarsven bij Nederweert met o.a. 6 en 7 ex. op 21 resp. 23 februari (WOW, RIC). Leuk zijn de waarnemingen te Broekhuizen (22 oktober, HLI) en Osen (1 december, PRV). Nét over de grens, bij de splitsing van Maas en Albertkanaal tegenover de Eijsder Beemden, vlogen in de avondschemer van 27 juni 3 adulte **Kwakken** langs (VKP); 2 dagen later zat een volwassen exemplaar op de Bergerheide, Bergen (HUS). Een voor Limburgse begrippen ultravroege **Kleine Zilverreiger** zat op 22 februari bij Oostrum (ALA). Tussen half april en begin september werd de soort regelmatig gemeld, met De Hamert als meest frequente locatie (29 april – 27 juli, max. 2; ALA, PRV, JAE, SSH). Een groep van maar liefst 8 vogels vloog op 8 juni over de Mariapeel (SSH). Dat natuurontwikkeling door particulieren resultaat kan opleveren, bewijst het ex. te Hoosden, St Odiliënberg op 2 september

(BOJ). **Grote Zilverreigers** waren nagenoeg jaar-rond present, alleen meiwaarnemingen ontbreken. Fikse aantallen zijn gemeld van de Groote Peel (15 op 5 maart en 31 oktober; RIC, MWS, WOW) en grindgat Itteren (13 overvliegend op 24 oktober, DOL). Ook De Banen bleven uiteraard in trek, maar de recordaantallen van 2003 werden bij lange na niet gehaald. De **Purperreiger** was als altijd dun gezaaid, met een pleisteraar op De Hamert op 10 mei (JAE, ALA) en een in het Heuvelland, bij Eys, overvliegende vogel op 1 juni (PRV).

Zwarte Ooievaars zijn tientallen keren doorgegeven. De eerste twee vlogen op 12 april over groeve 't Rooth bij Cadier en Keer; de laatste waarneming betrof een groep van 12 (!) op 29 september over het IJzerenbos, Susteren (SMT). Memorabele aantallen pleisteraars zaten op 21 juli in het Straelens Broek bij Arcen (7 ex., Limburgs Landschap) en op 16 september in de Mariapeel (eveneens 7, VRN). Beide winterwaarnemingen van de **Ooievaar** stammen uit de uiterste zuidoosthoek van de provincie, namelijk Epen, waar zowel op 19 januari als 19 februari een ex. verbleef (BEL, OVA). De najaarstrek kende een korte maar zeer hevige piek, getuige o.a. 84 ex. over Sittard op 28 augustus, 44 over Ophoven (B) een dag later en 50 over het Straelens Broek op 4 september. Een **Heilige Ibis** zat in de Groote Peel op 16 april; op 10 september werden er zowel daar als in De Banen 3 gezien, waarschijnlijk dezelfde. Andere waarnemingen uit De Banen dateren van 31 augustus, 2 en 13 september. Verder pleisterde er een op 3 mei in De Krang en vloog er een langs Koningsbosch op 14 september. De enige **Lepelaar** liet zich op 14 mei in het nieuwe Heerenven op De Hamert betrapten (PRV).

Groepen van 7 **Zwarte Zwanen** zaten te Itteren op 23-24 februari (DOL) en bij Roermond op 12 april (VER). De laatste **Kleine Zwanen**, 19 stuks, vlogen op 22 maart over de Pietersplas-Maastricht (PRV), een uitzonderlijke waarneming voor deze zuidelijke stek. De **Wilde Zwaan** schopte het tot 4 meldingen: 5 januari Visserweert-Roosteren (2 ex., SMT), op 21 september (vroeg!) en 7 november over de Loozerheide (VWK) en 12 december langs de Maas bij Heijen (JAE). Op 15 november werden 7 **Taigarietganzen** van het Haeselaarsbroek-Echt doorgegeven (EVE). Bijzonder zijn de 22 **Kleine Rietganzen** over de Loozerheide op 31 oktober (VWK). Op 21 januari verbleven 2 **Dwergganzen** aan de Broenenhoudijk bij de Groote Peel (SMT,

WOW), een dag later zat er één bij de Eindhovense Baan, Nederweert (MEE). Ook de adult van Stevensweert op 19 december (SMT) mag serieus worden genomen. Een hoog escape-gehalte hadden de vogels van Milsbeek en Middelaar (19-24 april; PRV, HUS), Ohé en Laak (11 mei, PRV) en de Pietersplas (18 december). Niet minder dan 2510 **Grauwe Ganzen** zijn op 3 november te Asselt-Buggenum geturfd (VER). Aldaar kuierden van 8-12 december 4 **Sneeuwanzen** (OVA, CRT, MEE, CUI). De groep **Grote Canadese Ganzen** van het stuwmeer bij Kerkrade zwelde op 27 augustus aan tot 280 ex. (SCA). **Brandganzen** deden daar niet veel voor onder, getuige de 264 ex. op 30 januari bij Stevensweert-Houbenhof (VER). Een vette kolonie van 73 nesten werd op 18 mei op een eilandje in 't Leuken-Bergen ontdekt (FEM). Van half januari tot half februari zwierf een **Rotgans** rond tussen Asselt, Echt en Linne (BOJ, VER, VRE, SMT); een andere frequenteerde De Hamert en Blitterswijck van 28-31 maart (ALA, JAE) en op 30 november ontdekte SMT een individu bij de Klauwenhof-Maaseik (B). De in december 2003 bij Stevensweert opduikende **Roodhalsgans** werd daar tot 25 januari nog gezien (PLA, REN, OVA, SMT). Zowaar een duo zat op 18 januari in het Bergerveld bij Oud-Bergen (JAE, ALA), gevolgd door een vogel in De Wetering te Nederweert op 13 februari (MWS, WOW, MEE). Een grote horde **Nijlganzen** bij de Clauscentrale telde maximaal 560 individuen op 22 juli (VER).

Eenden tot roofvogels

Een groep van maximaal 11 **Casarca's**, een paar met 9 jongen, bivakkeerde in augustus langs de Rode Beek te Schinveld (QUA, KUR); waar zouden ze gebroed hebben? In het Maasdal zaten er 9 bij Aijen op 1 december (NOO). Het aantal **Bergeenden** in de Bouxweerd liep op tot 94 op 20 april (PRV), op 9 juni zaten daar 8 paren met in totaal 53 pullen (EVE). **Carolina-eenden** werden opgemerkt bij Molenhoek op 13 maart, te Brunssum op 21 april en bij Milsbeek op 12 december (HUS, LAA). Ool herbergde de meeste **Smienten**, namelijk 2800 op 14 februari (VER). De omgeving van Middelaar-Milsbeek leverde nog eind mei-begin juni en half augustus meldingen op (HUS, PRV). De **Krakeend** wist de recordaantallen van 2003 niet te evenaren, maar 150 vogels op De Banen (31 augustus, COJ) en 120 op het daarnaast gelegen Sarsven (26 november,

Waterral, Sarsven,
Nederweert, december 2004
(R. Schols)

MWS) blijven vermeldenswaardig. Een verbaasde waarnemer zag op 13 maart 110 **Pijlstaarten** over de Mokerheide trekken (HUS). Het vrouwtje in de Bouxweerd op 23 augustus was voor de tijd van het jaar opmerkelijk (T. Bakker). De eerste **Zomertalingen** zaten op 4 maart in het Haeselaarsbroek, het waren er meteen 6 (LAH). Tegenwoordig is een nazomergroep van 25 ex. (20 augustus Bouxweerd, DON) zeker opmerkelijk. Ook de 89 **Slobeenden** op 7 november in De Sneppen bij Roermond verdienen een vermelding (VRE).

Naast wat ontsnapt spul werden **Krooneenden** gezien bij Heel, Oost-Maarland (max. 8 op 14-15 februari; BEL, LEM) en Koningssteen-Thorn. **Witoozeenden** zijn altijd welkome gasten. Ze zwommen bij Heel tot en met 3 maart, bij Belfeld op 4 februari en 17-20 april, te Well (30-31 maart) en in de Holtmühle-Tegelen (30 maart). Van de **Topperend** was de groep van 9 in de eerste helft van februari bij Oost-Maarland het meest aansprekend (OVA, BAJ, SMT, COJ). **Grote Zee-eenden** vertoonden zich in de winter en het vroege voorjaar op meerdere locaties in de zuidelijke helft van het Maasdal (met de laatste op 10 april te Heel; PRV) en op 't Leuken. Een vroege **Brilduiker** werd op 18 september gezien te Aijen (ALA). Koningssteen leverde de meeste **Nonnetjes** op: 21 ex. op 4 janu-

ari. Het vrouwtje op 14 november te Heel (SCA) was aan de vroege kant. De twee meldingen van **Middelste Zaagbek** stammen van de Pietersplas op 5 april (3 ex.; PRV) en de Asseltse Plassen (25 november, SMT). Laat waren de **Grote Zaggers** op 23 april te Meers (DOL) en twee dagen later in de Gebrande Kamp-Middelaar (2 ex., HUS).

Fikse najaarstrek van **Wespendieven** werd vooral in de zuidoosthoek van de provincie opgemerkt, waar op 5 september 17 ex. over Waubach vlogen (NSP) en op 11 september 38 ex. Schinveld passeerden (QUA). Voor **Zwarte Wouwen** was telpost Loozerheide dé plek, met 6 vogels op 1 mei en 4 op 30 mei (VWK). Op 9 juli pleisterde er één bij Schinveld (COJ); er zijn slechts enkele waarnemingen uit deze maand in Limburg bekend. Ook leuk zijn de **Rode Wouwen** op 10 juni te Zaarderheiken-Blerick (SEC) en op 14 juli over Slenaken (NMM). Een pleisterende onvolwassen **Zeearend** langs de Niers bij Ottersum moet op 11 oktober een imposant gezicht hebben opgeleverd, evenals de **Slangenarend** van de Loozerheide op 31 mei (VWK)!

Net als in 2003 waren maximaal 5 **Blauwe Kiekendieven** in het akkerreservaat van Sibbe te zien (17 februari, NOO). Intrigerend is de vogel die op 11 juli over de Groote Heide bij Venlo vloog (GUJ). **Grauwe Kiekendieven** werden gezien tussen 25 april en 31

mei en tussen 29 augustus en 25 september. In beide perioden ging het om 5 ex. De Gebrande Kamp leverde 2 vogels op (HUS); voor de rest moest je naar de Loozerheide waar er op 4 september zelfs 3 langsvlogen (VWK). Op dezelfde telpost passeerden op 22 oktober 52 **Sperwers** en op 10 oktober 133 **Buizerds**. Een jonge **Ruigpootbuizerd** werd op 9 en 14 november gezien aan de Limburgse kant van de Groote Peel (MWS, RIC, WOW), bijna een herhaling dus van de adulte vogel die daar op 10-11 november 2003 verbleef. De Loozerheide bleef grossieren in zeldzame roofpieten: op 1 mei konden daar video-opnamen worden gemaakt van een adulte lichte fase **Dwergarend** (VWK). De eerste **Visarend** pleisterde op 23 maart te Koningssteen (PLA); in het najaar spoedde de vroegste zich op 11 augustus over Meers (BEL). Het najaarstotaal op de Loozerheide overschreed de 20 (VWK).

Op 4 mei was een adulte man **Roodpootvalk** ter plaatse bij Visserweert-Roosteren (CRT). De posten Mulderskop en Loozerheide zagen één ex. passeren op 22 augustus resp. 19 september. Laatstgenoemde plek was voor het **Smelleken** fenotechnisch interessant vanwege waarnemingen op 16 mei en 29 augustus. Zeer hoge dagtotalen van 8 en 13 vogels werden daar genoteerd op 18 september resp. 3 oktober (VWK). Een late **Boomvalk** was op 24 oktober nog op De Hamert aanwezig.

Rallen tot steltlopers

In onze provinciale context is de winterwaarneming van 8 **Waterrallen** op 21 december in het Sarsven uitzonderlijk (SCL). Zeker de moeite waard zijn de **Porseleinhoenders** van het Ringselven-Budel op 20 april (VER), Boshoverheide op 8 augustus (BEE) en de Romeinenweerd-Blerick tussen 18 augustus en 12 september (SCL, BEL, SSH, MWS). Januari-waarnemingen van trekkende **Kraanvogels** werden verricht op de 2e (16 over Meers, DOL) en de 20e (49 over Sittard, BEN). Er waren niet minder dan 3 gevallen in mei, met 2 pleisteraars op de 2e in de Mariapeel (BOJ) en één op 9 mei in de Meinweg (ASS), terwijl op 13 mei 4 vogels over De Hamert vlogen (PRV). In het najaar was vooral de omgeving van Vijlen goed voor hoge aantallen, zoals de 1000 ex. op 11 oktober en 1500 op 27 oktober getuigen (PHI).

Op 28 maart vlogen niet minder dan 20 **Kluten** over de Gebrande Kamp (HUS), gevolgd door een pleisteraar op De Hamert op 28 april (ALA, TEJ)

en, heel opmerkelijk, 7 op de noordoever van de Pietersplas op 12 december. De **Griël** van 15 april in het akkerreservaat van Sibbe (PRV) was natuurlijk fantastisch, maar het was beter geweest als ie iets langer was gebleven. **Bontbekplevieren** waren in mei veelvuldig te zien, vooral op De Hamert met een piek van 23 ex. op 21-22 mei (ALA, JAE). Bepaald ook niet alledaags zijn de 14 trekkers over Trade Port-Venlo op 2 oktober (CSH). Op 18 maart vlogen 45 **Goudplevieren** over de Gebrande Kamp (HUS). De meeste **Zilverplevieren** waren weggelegd voor Meers, met 4 vogels op 21 mei (CUI). Zeer memorabel bleek 28 oktober met fantastische trek van **Kieviten** over Koningsbosch (15.018), de Groote Peel (12.397) en Brunssum (10.000) (EVE, MWS resp. QUA).

Alle **Kanoeten** werden in een kort tijdsbestek, 8-14 mei, opgemerkt en wel te Meers (max. 7 op 8 mei, SMT), op een natte akker te Margraten (3 ex. op dezelfde datum, BEL), bij Thorn en op De Hamert. Ook voor **Drieteenstrandlopers** was het een uitzonderlijk voorjaar want het beste ooit; tussen 2 en 22 mei zijn ze gezien op De Hamert (max. 8 op de 19^e, JAE), Meers, Kessenich en Osen. **Kleine Strandlopers** piekten eveneens op De Hamert (5 op 21-22 mei, ALA, JAE), maar ook een plasje bij Kessel scoorde goed met 6 juvenielen op 11-15 september (SSH). In de Bouxweerd zat op de late datum van 19 oktober nog een duo (MEE). De voorjaarstrek van **Temmincks Strandlopers** was intens en voltrok zich tussen 10 en 28 mei. Je kon ze zien bij Kessenich (max. 3 op 10 en 12 mei, VER), op De Hamert (minimaal 10! op 13 mei, JAE), bij Schinveld, te Meers en in de Gebrande Kamp. In het najaar werd de soort alleen van Itteren gemeld: 11 augustus twee (BEL) en 5-12 september één (DOL, LEM). **Bonapartes Strandloper** was een nieuwe soort voor Limburg, daarmee de hordes vogelaars verklarend die van 21-23 mei De Hamert opzochten (ALA e.a.). Landelijk gezien was het de eerste in het voorjaar én de eerste in het binnenland, waardoor superlatieven tekort schieten. Bij al dit geweld zouden we de **Gestreepte Strandloper** van dezelfde locatie op 13-14 mei en die van Meers (28 mei - 3 juni) bijna vergeten. Voor **Krombekken** was het, met 5 meldingen, een rustig jaartje waarbij de 3 vogels van Meers op 8 mei nog het meest tot de verbeelding spreken (SMT). De normaal qua steltlopers niet bijster goed presterende Eijdsder Beemden sloegen op 19

december met een **Paarse Strandloper** op niet mis te verstane wijze terug (WOJ); afgezien van een wat twijfelachtig ouder Limburgs geval in de, uiteraard onvolprezen, Avifauna van Hens betreft dit de eerste voor de provincie.

Een aantal van 16 **Kemphanen** op 11 maart in De Wetering-Nederweert (WOW) zij hier vermeld, evenals de 6 late trekkers over de Loozerheide op 29 oktober (VWK). **Bokjes** werden behoorlijk vaak gezien, met een maximum van 7 op 14 november op Tradeport te Venlo (CSH). Leuk zijn de 20 en 18 trekkende **Grutto's** over de Mookerheide op 13 resp. 14 maart en de 29 vogels die op 17 maart over de Gebrande Kamp vlogen (HUS). De meeste pleisteraars zaten aan de Eindhovense Baan, Nederweert, te weten 60 op 29 maart en 55 op 14 juni (SCL, MEE). Diezelfde plek leverde op 28-31 maart 3, 1, 1, resp. 5 **IJslandse Grutto's** op, een nieuw taxon voor Limburg (MEE, PAH e.a.). De enige **Rosse Grutto** van het jaar verpoosde op 11 en 15 mei bij de Grote Hegge, Thorn (SMT). Een vroege **Regenwulp** vloog op 17 maart over de Oolderplas bij Herten (KUR). Imposant was de slaaptrek van 226 **Wulpen** over de Boshoverheide-Weert op 26 september (BEE). De Hamert leverde op 27 april 24 **Bosruiters** (RIC) en van 2-4 mei 42 **Groenpoten** op (JAE). Het natuurontwikkelingsproject langs de Rode Beek bij Schinveld was goed voor 23 Bosruiters op 12 mei en niet minder dan 25 **Witgatten** op 5 en 11 juli (ZEE, QUA, 185). De 'North Beach' van de Pietersplas kan vooral in het voorjaar spectaculaire waarnemingen opleveren, getuige de **Terekruiter** van 27 april (T. Bakker, BEL). Op 18 mei dribbelden daar 21 **Oeverlopers**, een hoog aantal voor de lente. Meers was overigens weer goed voor een waarschijnlijk broedgeval (PRV). Winterwaarnemingen zijn uiteraard schaars, dus het duo dat op 18 december de Maasoever bij Belfeld opzocht is opmerkelijk (SCW). Het was een heel goed voorjaar om **Steenlopers** te zien. Vroeg waren de vogels van Meers op 23 maart (PRV) en de trekker op 27 maart over de Mookerheide (HUS). In mei werden 19 individuen gemeld, al was het niet makkelijk om de waarnemingen te ontrafelen. De grootste groep (6) zat te Kessenich (B.) op de 10e (VER, SMT). De nazomer leverde één **Steenloper** op (18 augustus Itteren, DOL). Het was van 7-9 augustus een drukte van belang in het Stevolgebied bij Stevensweert vanwege de adulte **Grauwe Franjepoot** (VRE e.a.).

Jagers tot spechten

Een juveniele **Kleinste Jager** maakte van 21-27 augustus moeilijke tijden door te Budel-Dorplein (net Noord-Brabant) om tenslotte in een asiel zijn laatste adem uit te blazen. De **Grote Jager** van de Deurnse Peel op 23 mei schampte ook Limburgs grondgebied (TIM). De populairste **Zwartkopmeeuw** bleek die van Berg a/d Maas (12-22 februari, SCL e.a.). Daarna leverde het voorjaar nog de nodige vogels op (max. 6 over de Pietersplas op 23 april; COJ, BAJ) en er waren 2 najaarsgevallen: op 28 augustus ten zuiden van het hamsterreservaat Heer-Maastricht en 23 september Reinderslooi-Bergen (JAE). **Dwergmeeuwen** kwamen ongekend massaal door. Zo telde Koningssteen 150 ex. op 22-23 april met eenzelfde aantal op 24 april te Reinderslooi (PRV, BOJ, JAE, ALA). Najaarsvogels waren slechts weggelegd voor laatstgenoemde plek én waarnemers op 13 augustus en 20 oktober. De 685 **Kleine Mantelmeeuwen** van de Oolderplas op 13 april kwamen, evenals 310 ex. bij de Clausentrale op 23 augustus, dankzij een volhardende teller in het archief (VER). Juni-waarnemingen van **Pontische Meeuwen** zijn behoorlijk schaars; van 1-7 juni zat er één te Meers (PRV). Een grote verrassing was de adulte **Grote Burgemeester** die op 11 en 17 oktober over Roermond resp. Mariahoop vloog (VER, REN). Eveneens ongebruikelijk is de overzomerende adulte **Grote Mantelmeeuw** op 29 juni en 15 juli bij Buggenum (PRV). Het proefproject Meers trok de aandacht van een fraaie **Reuzenster** op 13 mei (SCL). De 5 **Grote Sterns** van Geulle a/d Maas waren evenmin te versmaden (3 juli, DOL; in de vorige aflevering van deze rubriek ten onrechte voor 5 juli vermeld waarvoor excuses). De eerste **Visdief** zocht op 16 april de Eijsder Beemden op, evenals de laatste op 3 oktober (BAJ, COJ, OVA). De grootste groep werd in de Rijkelse Bemden bij Beesel opgemerkt met 12 ex. op 18 juni (BAJ, KUR). Voor **Noordse Sterns** bleek het een zeer goed voorjaar met vogels op 19 april, 1 en 8 mei te Koningssteen (max. 2, PRV e.a.), 24 april Reinderslooi (JAE, ALA), 1 mei Gebrande Kamp (HUS) en 8 mei Pietersplas (3, LEM). Voor een **Dwergster** kon je op 11 en 14 mei terecht te Meers (SCA, DOL, SMT). Subliem, maar slechts voor een enkele gelukkige waarnemer weggelegd, waren de 8 **Witwangsterns** van De Hamert op 26 mei (RIC) en de vogel van 30 mei te Stevensweert (CUI). De **Witvleugelster** van

Zwartkopmeeuw, Berg aan de Maas, februari 2004 (R. Schols)

de Pietersplas bleef op 12 mei daarentegen de hele dag aanwezig (LEM e.a.).

Telpost Loozerheide scoorde goed met trekkende **Houtduiven**, vooral op 27 oktober met 23.080 (VWK). Dat je voor deze soort met karteren nog lang door kunt gaan bewezen de nestjongen op 19 november te Koningslust (SGA). Een vroege **Zoemertortel** koerde op 13 april te Lomm (BRM).

Er werden veel **Halsbandparkieten** gezien, namelijk 10 waarvan 7 te Maastricht. Het ging in alle gevallen om solitaire, veelal overvliegende, vogels. Een héél vroege **Koekoek** zat op 28 maart bij het Vijlenerbos (STN). Op 2 april werden er al drie in de provincie gemeld. De laatsten vlogen over de telpost Loozerheide, op 17 en 18 september (VWK).

Van de 18 ingezonden **oehoewaarnemingen** wordt hier het overvliegende exemplaar bij Tegelen op 31 oktober genoemd (CSH). Wederom bleek het een goed jaar voor **Velduil** te zijn met vogels te Heijen (20 maart), Sibbe (20 april en 7 oktober), Schinveld (4-6 mei en 19-25 juli), Blerick (15-16 oktober, 2 ex.) en Bergen (21 oktober). Een zeer late **Nachtzwaluw** werd op 25 september op de Loozerheide opgemerkt; hetzelfde geldt voor de **Gierzwaluw** aldaar op 16 oktober (VWK), waarvan overigens op 24 juli 630 ex. langs Koningsbosch vlogen (EVE). Op 16 april trok zomaar een **Bijeneter** over het

Belgische deel van de St Pietersberg. We kregen liefst 4 **Hoppen** binnen, maar een twitchbare zat er, zoals gewoonlijk, niet bij. Ze werden gezien op De Hamert (17 april), Mariahoop (18 mei, EVE), Reigersbroek-Montfort (20 augustus, PRV) en Teverenerheide, D. (22 september, QUA). Er werden relatief veel **Draaihalzen** gezien, waaronder een vroege op 12 april op de Meinweg (BOJ) en een late op 5 oktober (Mulderskop, HUS). Opvallend zijn de najaarsvangsten op de ringpost Boshoverheide-Weert, met o.a. 3 ex. (1 adult en 2 juvenielen) op 22 augustus (BEE, NOO). In de vorige aflevering meldden we reeds de **Grijskopspecht** van de Beegderheide (VRE, REN); de datum was echter 9 juni en niet de 10^e.

Leeuweriken tot lijsters

Kuifleeuweriken werden gemeld van de twee bekende plekken, Tradeport-West te Venlo en Maastricht (Randwyck/AZM). Met nul waarnemingen in 2005 is op laatstgenoemde locatie het doek echter gevallen. Op de Es van Schinveld zaten op 4 januari 6 **Boomleeuweriken** (185); bij Vaesrade-Nuth waren het er 3 op 6 december (COW). Telpost Loozerheide kwam op 22 oktober tot 2040 **Veldleeuweriken** (VWK), maar ook de 230 pleisteraars van Sibbe op 17 februari (NOO)

*Baardman, Groote Peel,
oktober 2004 (R. Schols)*

mogen er wezen voor een soort die in een benarde positie verkeert. Spectaculair zijn de 3 **Strandleeuweriken** bij Ven-Zelderheide op 23 en 24 oktober evenals de vogel van de Loozerheide op 6 november (VWK). Dagtotalen van 2774 en 2156 trekkende **Boerenzwaluwen** zijn absoluut goed te noemen (18 september Loozerheide, VWK resp. 29 september Koningsbosch, REN); de 2000 op 5 september overnachtende vogels bij het akkerreservaat bij Sibbe zijn eveneens zeer de moeite waard (NIJ). Op 22 mei vloog een **Roodstuitzwaluw** langs Ohé en Laak (REN). Het was de tweede voor Limburg en de waarneming is beschreven in de vorige editie van dit tijdschrift. Maartwaarnemingen van **Huiszwaluwen** zijn exceptioneel. Op 21 maart vlogen er 3 in De Banen en eveneens 3 te Panheel en op 30 maart passeerde één vogel Beesel (PEG). Erg laat was de claim van een Huiszwaluw te Susteren op 11 november (BRI). Een pleisterende **Grote Pieper** op 2 mei had niemand verwacht (Loozerheide; VWK, MWS) en op 22 oktober vloog er daar één over de telpost. Op de Brunsummerheide werd een trekker genoteerd op 5 oktober (ZEE). **Duinpiepers** werden vooral eind augustus geregistreerd met 3 ex. op de 22e over de Brunsummerheide (LAA) en 3 resp. 4 ter plaatse op de Loozerheide op 30 en 31 augustus (VWK). De 537 **Graspiepers** over

de Gebrande Kamp op 17 april vormen voor het voorjaar een fameus aantal (HUS); de 1325 over de Loozerheide op 26 september en de 1316 over Koningsbosch op 29 september zijn natuurlijk ook goed (VWK resp. REN). **Roodkeelpiepers** worden tegenwoordig wat al te makkelijk op schrijfflijsten genoteerd, maar er waren zeker 5 betrouwbare meldingen. Een late **Waterpieper** zat op 21 april langs de Swalm bij Wieler (PRV) terwijl op 23 april nog een ex. over de Gebrande Kamp vloog (HUS). In het Beesels Broek pleisterden op 26 maart 64 vogels (PRV). Het respectabele aantal van 368 **Gele Kwikstaarten** trok op 29 augustus over de Loozerheide, op 4 september waren het er 146 (VWK). Ook de 100 pleisteraars te Meers zijn het melden waard (11 mei). **Engelse Kwikstaarten** zijn gezien aan de Eindhovense Baan op 20 april (WOW), te Meers op 23 april, 29 april en 8-11 mei (DOL, PAH, VRE) en te Itteren op 26 april (BEL). Een klassiek doorkomstpatroon dus. Voor **Noordse Kwikstaarten** was 16 mei de beste dag, met bijv. 44 ex. te Merum (PAH) en 50 te Waubach (NSP). Interessant, want erg noordelijk, is de nestvondst van een **Grote Gele Kwik** bij het Gebroken Slot, Grubbenvorst (18 mei, MAN). Tussen 15 maart en 19 mei werden 8 **Rouwkwikstaarten** gemeld. Op 17 februari zaten 3 **Pestvogels** te Molenhoek;

Geelgors, Sibbe, november
2004 (R. Schols)

voor het verloop van de fameuze invasie van 2004/05 zij verwezen naar het artikel elders in dit nummer. Op de Boshoverheide werden de nodige **Heggenmussen** van een ring voorzien, alleen al op 30 september waren het 57 ex. (BEE).

Ook om **Nachtgalen** in augustus te kunnen vaststellen, waren ringvangsten nodig: 4 augustus Boshoverheide (BEE) en 18 augustus Romeinenweerd (2 ex., MAP). Overwinterende **Zwarte Roodstaarten** zaten op op 2 januari en 28 februari te Maastricht (STN, LEM), op 11 december te Heerlen (BEL) en op 29 december in Meerssen (BRM). Op 3 juni werd in het Haeselaarsbroek bij Echt een koppel **Paapjes** met 3 uitgevlogen jongen gezien (BRI). Een mooi aantal van 18 ex. was op 25 september te Meers present (SCL). Een late vogel zat op 22 en 27 oktober aan de Moostdijk, Nederweert (MWS, ALA). **Roodborsttapuiten** overwinterden in het Haeselaarsbroek, met een maximum van 4 op 7 januari (BRI). December leverde in totaal nog 7 vogels op aan de Moostdijk, bij de Asseltse Plassen, te Leeuwen-Roermond en in het Haeselaarsbroek (SMT, EVE, BRI). Te Brunssum broedden, net als in 2002 en 2003, 4 paren **Tapuit** (QUA). Een late bezocht De Doort-Echt op 25 oktober (SMT). Op 20 mei nog een **Beflijster** zien is bepaald niet alledaags (Wijlre, COW). In het najaar leverde telpost

Loozerheide 33 trekkers op tussen 25 september (meteen 8 ex.) en 29 oktober (VWK). In de Heldense Bossen werden op 16 juli 78 **Grote Lijsters** geteld (AER) en op de Mulderskop verbleven er 50 op 29 september en 1 oktober (HUS).

Zangers tot gorzen

Behoorlijk vroeg was de **Sprinkhaanzanger** op 8 april in het Vlakbroek bij Koningslust (PRV). Late ringvangsten komen van de Boshoverheide op 5 en 7 september (BEE) en de Romeinenweerd op 2 oktober (MAP). Op de Boshoverheide werden van 29 juli – 22 augustus 4 **Snorren** geringd en op 6 september zelfs een **Waterrietzanger** (BEE, NOO, VWK)! Leuk zijn de juni-waarnemingen van **Rietzangers** langs de Noordervaart bij Ospel, bij Horst en in de Mariapeel (PAH, HOO, PRV). De dagtotalen van geringde vogels liepen op de Boshoverheide op tot 5 ex. (22 augustus en 2 september; BEE, NOO) en op 2 oktober belandden daar nog 5 **Kleine Karekieten** in de netten. Zeer uitzonderlijk was de **Grote Karekiet** op 5 juni in de Leembaan bij Milsbeek (HUS). **Orpheusspotvogels** beginnen een 'gewone' verschijning te worden. Tussen 13 mei en 26 juni werden ze gemeld van de Bergerheide, Brunssum-Teverenerheide, Savelsbos, Koningssteen en Epen. De **Zwartkop** van 16 maart te

Orpheusspotvogel, Sint Geertruid, juni 2004 (R. Schols)

Ubachsberg was mooi op tijd (PRV) en een **Fluiter** op de Brunsummerheide was laat, op 9 augustus (LAA). In januari, februari en december werden 4, 2 resp. 15 **Tjiftjaffen** gemeld.

Twee **Baardmannen** lieten zich van 27 maart tot 17 april op De Hamert bewonderen (ALA, JAE) terwijl een troepje van drie op 27 oktober in de Groote Peel verbleef (NOO, ALA). **Glanskoppen** komen ten westen van de Maas (vrijwel) niet voor. De vogels van Venray (1 januari – 29 februari, ALA) en Merselo (18 maart, PRV) werden dan ook nauwgezet gedocumenteerd. Buiten het Vijlenerbos-complex werden in het voorjaar **Kortsnavelboomkruipers** aangetroffen in de Schinveldse Bossen (185, NSP, QUA), het Roebelsbos bij Slenaken (BAJ), Savelsbos (PRV, BAJ), Bunderbos (NMM) en Biebos-Valkenburg (BAJ). **Buidelmezen** zijn gezien te Eijsden op 27 maart (2, LEM) en 4 april (OVA), bij Melick op 5 april (3, VER), in Koningssteen op 12 mei (BOJ), in de Romeinenweerd op 16 september (SSH) en tenslotte in het Koelbroek bij Blerick op 27 september.

De eerste **Wielewalen** doken op 26 april op, op de Bergerheide en De Hamert (beide SMT). Buiten de gebruikelijke locaties waren **Klapeksters** aanwezig in het Koelbroek (11-13 april, SSH), langs de Oolderplas (18-19 oktober; SEE, OVA en

13 december, PEG), Epen (1-2 november, BEL), Vlakbroek-Koningslust (2-10 november, SGA) en Spaubeek (25 november, COW). Het door Theo Bakker op 22 mei te Itteren ontdekte mannetje **Roodkopklauwier** lokte uiteraard vogelaars uit de hele provincie.

Het werd weer eens tijd voor een mooie influx van trekkende **Gaaien**. Imposante aantallen van 433, 211, 134 en 178 ex. vlogen op 4-7 oktober over de Groote Peel (MWS, LOV e.a.). In Noord- en Zuid-Limburg was dit fenomeen overigens minder manifest. Een **Scandinavische Kauw** werd gemeld van Nederweert op 3 december (MWS). De **Bonte Kraai** van het Grauwveen bleef aanwezig tot 8 februari en dook vanaf 28 november weer op. Verrassend was de vogel die op 12 maart bij Kessel verbleef (AER). Op 23 en 28 april vloog een duo **Raven** over resp. de Pietersplas en de Kleine Weerd te Maastricht (COJ, BAJ); waar zouden ze toch vandaan komen?

Een late **Keep** was op 30 mei aanwezig bij Wessem (ASS). Een fikse groep van 300 vogels foerageerde op 9 april bij de Bergerheide. De hamsterackers van Sibbe waren goed voor 429 **Groenlingen** en 509 **Kneus** op 14 december (NOO); ook de 250 **Sijzen** van het IJzerbos vormden op 27 januari een mooi aantal (SMT). **Fraters** waren zoals

*Grauwe Klauwier,
Bergerheide, 15 mei 2004
(P. Palmen)*

gebruikelijk schaars met een vogel op 3 januari te Molenhoek (HUS) en een duo op 3 december over Ospel (MWS). Er werden de nodige **Kruisbekken** gezien, met een uitsmijter van 75 ex. over de Loozerheide op 11 oktober (VWK). Een **Roodmus** in de Mariapeel op 5 juni (TIP) is een prima waarneming; een dag later zat er één op de St Pietersberg. Een ongekende invasie van **Noordse Goudvinken** voltrok zich vanaf 22 oktober (3 over de Loozerheide, VWK). Tot het eind van het jaar werden nog eens 64 vogels gemeld, afgezien van één in de Kleine Weerd te Maastricht (8 november, SCL) uitsluitend in Midden- en Noord-Limburg, met een maximum van 10 ex. in de Mariapeel op 30 december. Ook in de eerste maanden van 2005 waren veel vogels aanwezig, maar daarover meer in de volgende aflevering van deze rubriek.

Trekkende **Ijsgorzen** werden opgemerkt over de Loozerheide, maar liefst 9 tussen 24 september en 28 oktober (VWK) en de Groote Peel (5 november; MWS, LOV). Op eerstgenoemde telpost passeerden ook nog eens 3 en 4 **Sneuwgorzen** op 21 resp. 28 oktober. De aantallen **Geelgorzen** waren in Sibbe wat bescheidener dan in 2003, maar 1169 ex. op 20 januari blijft natuurlijk meer dan indrukwekkend (NOO, DON). Het voorjaar kende welgeteld 2 **Ortolanen**: 26 april Teverenerheide,

D. (QUA) en 27 april Koningssteen (PRV). In het najaar werd de soort uitsluitend vastgesteld op en over de Loozerheide (9 ex. tussen 29 augustus en 25 september). De 122 **Grauwe Gorzen** van Sibbe op 17 februari vonden reeds hun plek in de vorige aflevering; op 14 december zaten er hier 26 (NOO). Van de overige waarnemingen zijn de trekker over Nederweert op 11 april (LOV) en over de Loozerheide op 25 oktober (VWK), het waarschijnlijke broedgeval bij Rijkkel (nestindicatief, 20 mei, LIT) en de pleisteraar van Meers op 7 augustus (LEM) het vermelden waard.

Waarnemerscodes

AER: B. Aerts, ALA: H. Alards, ASS: E. van Asseldonk, BAJ: J.J. Bakhuizen, BEE: W. Beeren, BEL: M. Berlijn, BEN: T. Beunis, BOJ: J. Boeren, BRI: F. van den Brink, BRM: M. Bonder, COJ: J. van der Coelen, COW: W. van der Coelen, CRT: H. Corten, CSH: H. Custers, CUI: T. Cuijpers, DOL: M. Dolmans, DON: R. van Dongen, EVE: P. Evers, FEM: M. Feenstra, GUJ: J. Gubbels, HEI: J. Heijkers, HLI: H. Heijligers, HUS: F. Hustings, JAE: J. Jansen, KUR: G. Kurstjens, LAA: H. van de Laar, LAH: H. Laugs, LEM: K. Lemmens, LIT: literatuurbron, LOV: T. Loven, MAN: P. Maessen, MAP: H. Maeghs, MEE: D. Meeuwissen, MWS: F.

Meeuwissen, NIJ: P. Nijskens, NOO: B. van Noorden, NSP: P. van Nuys, OEL: F. Oelmeijer, OVA: A. Ovaa, PAH: R. Pahlplatz, PEG: G. Peeters, PGR: P. Grooten, PHI: H. Phijl, PLA: O. Plantema, PRV: karteerders provincie Limburg, QUA: J. Quaedackers, REN: N. Reneerkens, RIC: J. van Rijswick, ROJ: J. Roemen, SCA: N. Schaafstra, SCL: R. Schols, SCW: W. Scheres, SEC: C. van Seggelen, SEE: H. van de Steen, SGA: G. Smets, SMT: J. Smeets, SSH: H. Smits, STN: B. Streutjens, TEJ: J. Teeuwen, TIM: J. Timmermans, TIP: P. van Tilburg, VER: W. Vergoossen, VKP: P. Voskamp, VRE: J. Vrehan, VRN: R. Vernooij, VWK: Vogelwerkgroep Kempen o.a. F. Neijts, R. en R. Bouwman, WOJ: J. Wouters, WOW: R. van de Wouw, ZEE: P. Zeegers, 185: R. van der Laak.

Jo van der Coelen en Ran Schols, Vogelarchief Limburg. Waarnemingen én verzoeken om toezending van nieuwe (digitale) formulieren sturen naar: Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Godsweerderstraat 2, 6041 GH Roermond. E-mail: Vogelarchief@nhgl.org.

Coördinatie projecten en

Projecten

Broedvogelonderzoek SOVON (BMP & LSB)

*SOVON, afdeling Monitoring, A.J. van Dijk
www.sovon.nl
Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen,
tel. 024-6848111
Postadres: SOVON, Antwoordnummer 2505, 6573
ZX Beek-Ubbergen*

Punt Transect Tellingen (PTT) & BSP niet-broedvogels

SOVON, t.a.v. A.Boele (adres: SOVON, zie boven)

Districtscoördinatoren Broedvogeltellingen Limburg (LSB)

District Limburg-Noord
*H.P. Uebelgünn, Dorperweiden 27
5975 BA Sevenum, tel. 077-4673049
hanspeter.susan@12move.nl*

District Limburg-Zuid
*J.J. Bakhuizen, Mosalunet 136C
6221 JM Maastricht, tel. 043-3257523
j.j.bakhuizen@dlb.rws.minvenw.nl*

Watervogeltellingen

Coördinator Limburg
*T. Cuijpers, Wilhelminalaan 26, 6107 AK Stevens-
weert, tel. 0475-551579 06-54320606*

Bekentellingen Zuid-Limburg

*L. Bakker, Van Heinsberglaan 15,
6301 VH Valkenburg, tel. 043-6016882*

Coördinatie Broedvogelonderzoek Maasdal

*Huub Joosten (Vereniging Natuurmonumenten)
p/a SOVON, Beek-Ubbergen (adres zie boven)*

soortonderzoeken in Limburg

Projecten

Vogelarchief Limburg

Waarnemingen insturen naar
Natuurhistorisch Genootschap, Vogelarchief Limburg, Godswederstraat 2, 6041 GH Roermond
vogelarchief@nhgl.nl

Informatie

R. Schols, Houtstraat 37, 6127 EB Grevenbicht,
tel. 046-4859590

Mailgroep Vogelinfolimburg

Aanmelden: blanco mailtje sturen naar
vogelinfolimburg-subscribe@yahoo.com
en daarna eenmalig bevestigen.

Voor informatie

R. Schols (adres en telefoon zie boven)

Website Vogelstudiegroep

www.limburgsevogels.nl
Beheerder: J. Boeren.

Website Natuurhistorisch Genootschap

www.nhgl.org
zie onder studiegroepen: vogels

Soortonderzoeken

Kerkuil

Provinciaal coördinator
J. Ummels, Essendijk 15, 6243 BH Geulle
tel. 043-3645606

Coördinator Noord-Limburg
R. Bovee, Hackfoirtstraat 25, 5975 XN Sevenum
tel. 077-4672253

Coördinator Midden-Limburg
L. Verbeek, Schepelstraat 13,
6077 GK St. Odiliënberg, tel. 0475-534391

Coördinator Zuid-Limburg
P. Steijnen, Houterend 17, 8171 CP Stein
tel. 046-4332155

Steenuil

Provinciaal coördinator
T. Custers, Prins Willem Alexanderlaan 7,
6241 GL Bunde, tel. 043-3649649

Coördinator Noord-Limburg: *vacant*

Coördinator Zuid-Limburg
H. Engelen, Sint Rochusstraat 19
6241 CD Bunde, tel. 043-3652543

Gierzwaluw

Gierzwaluwbescherming Nederland (GBN)
Vertegenwoordiger Noord-Limburg
Th. Kockelkoren, Tegelseweg 73,
5912 BB Venlo, tel. 077-3518197

Vertegenwoordiger Midden-Limburg
J. Vreken, Tuinstraat 6,
6106 CJ Echt, tel. 0475-482817

Vertegenwoordiger Zuid-Limburg
H. van de Laar, Doorvaartstraat 45a,
6433 AP Brunssum, tel. 045-5273211

Roek

Kolonietellingen
J. Ummels, Essendijk 15,
6243 BH Geulle, tel. 043-3645606

Wetlandwachten van Vogelbescherming Nederland

Midden-Limburgse Maasplassen
N. Reneerkens, Kap. Goossensstraat 27
6101 CX Echt, tel. 0475-482763

De Groote Peel
B. van Noorden, Maassingel 144
5751 VS Deurne, tel. 049-3320189

De Verheven Peel (Mariapeel en Deurnsche Peel)
Idem, als De Groote Peel

LIMBURGSE VOGELS

Jaargang 15, editie 2005

Artikelen

- 1 Wintertellingen langs Vloedgraaf, Geleenbeek en Oude Maas 1992-2005 (John Roemen)
- 11 Pestvogels in winter en voorjaar 2004/05: Limburg op zijn kop! (Arjan Ovaa & Jo van der Coelen)
- 16 Munningsbosch en Aerwinkel: zijn dromen altijd bedrog? (Jan Boeren)
- 24 De Middelste Bonte Specht alweer ruim 10 jaar broedvogel in Limburg (Jan Joost Bakhuizen)
- 32 Najaarstrek over Limburg in 2002-2004. Vier trektelposten met elkaar vergeleken (Paul Evers)
- 48 Akkervogels in Nederweert (Raymond Pahlplatz)
- 55 Zeldzame broedvogels in Limburg in 2004 (Jan Joost Bakhuizen, Hans-Peter Uebelgünn & Robbert Vernooij)

Bijzondere waarnemingen

- 64 Oude Deense Aalscholver in Eygelshoven (Nico Schaafstra)
- 65 Noordse Nachtegaal bij Swolgen in mei 2000 (Jos Hoogveld)
- 66 Bronskopeend te Asselt in februari 2002 (Arjan Ovaa)
- 67 Steppekieviten in Limburg (Justin Jansen)
- 69 Bonapartes Strandloper op De Hamert in mei 2004 (Henk Alards, Harry van der Borg & Justin Jansen)
- 71 Dwergarend op de Loozerheide (NB/L) op 1 mei 2004 (Frank Neijts)
- 72 Slangenarend op de Loozerheide (NB/L) op 31 mei 2004 (Frank Neijts & Hans Vrolijk)
- 74 Overwinterende Klapekster in het Maasdal (Hans van der Steen, Frank Oelmeijer & Gijs Kurstjens)
- 76 Akkerreservaat Sibbe: ook al paradijs voor Velduilen? (Arjan Ovaa)

Vogelwaarnemingen

- 78 Aflevering 21; het ornithologische jaar 2004 (Jo van der Coelen & Ran Schols, Vogelarchief Limburg)